Ante Kovačić

FIŠKAL

Bulaja naklada

Fiškal

Ante Kovačić

I.
CRVENE PTICE

Fiškal je posjedovao staru, trošnu prizemnu kuću. Pružala se u duljinu svojih četrdeset hvati. Stajala je u sredini glavne ulice grada Krapine, tamo ispod stare kule Čeha, Leha i Meha, žuto bojadisana otkako je Krapinci pamte. To je pak mnogo, jer se može sa svom sigurnošću komplimentirati Krapincima da imadu vrlo dobru pamet. A stariji građani, o kojima se ne može dvojiti da u svako doba trijezno, ozbiljno i razborito ne sude, mogli bi svakako udariti u okladu da je ta kuća građena ako i ne istoga dana kojega sada u podrtinama kraljevski grad Čeha, Leha i Meha, to zastalno u istoj godini, dok je otac gvardijan, čim bi ga obilnija kapljica zagorskoga vina opomenula na stvari što ih je nekada čitao i proučavao, punim autoritetom iskusnoga historika tvrdio da je našao u kloštarskim pergamenima latinskim jezikom pisano kako su u kući fiškalovoj nekada držali svoje znamenite skupštine glasoviti krapinski suci. Upravo zato nekom pobožnošću, nekim osobitim počitanjem prolazili bi stari Krapinci mimo tu kuću.

Kako bijaše stara ta kuća i kako je imala svoju povijest, tako držahu njezina vlasnika veteranom fiškalâ verbecijanske škole, koji ne podnose u novotarijama skovanoga imena "odvjetnik".

Naširoko i daleko bio je poznat čitavomu Zagorju pod jednim, općenitim i časnim imenom "fiškal".

Fiškalova kuća odolijevala je uz malene popravke svim navalama novijih i mlađih vremena. Samo kada bi zimi ljuti sjever stao brijati s romantičnih krapinskih brdina i lizati svojim studenim jezikom po dolini kojom se stere Krapina, znala bi se i fiškalova kuća s temelja potresti, dok bi se iz njezina krova kao i iz stijena čula neka čudna škripa, nalična na polucviljenje, onako po prilici kano da bi gnjevne duše starih krapinskih sudaca nakon zaglavljene rasprave bježale po oštrom otkosu sjenokoše.

Dakle: fiškalova kuća bojala se ljutine zimskoga sjevera.

A vlasnik njezin, fiškal?

Treba prije svega spomenuti da je on bio pravnik zanatom, politik zanimanjem, a diplomat zabavom. Po tom se plašio trojega u životu: kao pravnik novih paragrafa, propisa, otpisa i ukaza. Kao politik svih novotarija. Kao diplomat bojao se Rusije i još nečega, a to bi bilo: da Amerika ne provali sa svojim slobodoumnim institucijama u Europu.

Vratimo se na njegov zanat.

Dvije ogromne sobe, kojih polovicu prostora zaprema starinska peć, bile su namijenjene uredovanju, bolje reći fiškaliji.

U prvoj sobi od rana jutra do noći sjedio fiškalov adlatus gospodin Dugan. On bijaše podvornik, listonoša, upravitelj kuće, pisar, koncipijent, jednom riječju: sve u kući. A kada bi zavladao silentium u kancelariji, to jest vrijeme kada nije bilo posla, održavale bi se egzercicije: imao je naime gospodin Dugan s najvećom samozatajom i hlače krpati fiškalu.

Sve te poslove izvršivao je Dugan zdušno i savjesno uz vrlo čednu, ali i tačnu mjesečnu plaću od petnaest forinti s nekojim pripacima.

Kada počinje ova pripovijest, četvrta je nedjelja iza Božića. Zima je tako ljuta da se u fiškalovim sobama loži peć kano u paklu, a na prozorima jedva da led i do podne otopi.

Sa sjevera često zazviždi onaj ledeni demon kojega se fiškalova kuća toliko plaši.

A fiškal?

Fiškal brzim korakom šeće po objema sobama tarući ruke, dok mu se u obrazu vidi sada neka tama zabrinutosti koja svoj izraz daje u debelim naborima čela; sada opet sine nekakvo svjetlo nade i radosti koja se zazrcali u posmijehu obraza, a i na samom nosu, jer se čini kano da se on tom prigodom nagiblje prema lijevomu uhu.

Sada je dakako teško pogoditi!

Misli li on u toj šetnji po svojim sobama na zanat svoj, na fiškaliju, eh onda, kada je smrknut: valjda se roje otkuda novi paragrafi i

naredbe. Kada je pak veseo: možda ih ukinuše.

Ako mu je ta šetnja zanimanje: onda misli na politiku, pa kada se smrkne: to sigurno napreduju novotarije i narodnosna buka. Sijevne li pak radošću: zastalno su sve novotare otpremili u Lijepu Glavu.

Ako mu je ta šetnja zabavom, pa kada se smrkne: onda nije za šalu niti do šale, jer su blizu Rusi i Amerikanci...

Tko bi odgonetnuo?

No zaboravismo po običaju svih pisaca opisati fiškala. Izjaviti nam je umah da naš opis neće podati savršene slike.

Nizak je on i okrugao. Debela glava na kratkom ugojenom vratu lijeno se miče, a to micanje gospodina fiškala i muke stoji, jer kada god makne glavom, mora od srca i teško uzdahnuti. Kosa mu je kratka i suviše ostrižena, a bijela kano snijeg, dok mu je lice od tri podbratka, brci debeli, kratki, zašiljeni i crnom bojom namazani. Međutim, u govoru i u kretanju njegovu nema ništa osobito. Dvoje stanje redovno je u njega: ili je ljut, ili je dobre volje. Kada je ljut, neprestano puše i kriješti tankim glasom poput papige. Kada je dobre volje, uvijek mu iz grla prodire neki tanki smijeh koji kano da dolazi iz velikih šupljina debeloga trbuha a sličan je nekomu sitnomu rzanju te stoji u nesuglasju s govorom, pa možda upravo uslijed ovoga čudnoga tajnoga rzanja valja gospodinu fiškalu široko raskretati usta kada govori, što ga opet nemalo truda stoji.

U prvu sobu stupi dug čovjek kano žrt. Tanke noge, još dulje tijelo, glava malena, okrugla i plješiva, nasađena na vratu koji bi mogla i roda pozajmiti od njega. Iz lica mu štrlje iza uha odugi, žuti zalisci, dok mu je ostali dio obraza obrijan, pa i isti nos možda brije, jer se tako čudnovato svijetli i znoji. Ili mu pak svjetlo podavaju krupne naočale, a znoj postaje od tereta njihova? Nikada nije narav stvorila većega protuslovlja nego što je taj čovjek prema gospodinu fiškalu.

- Spectabilis, bonum mane praecor! - hrapavim glasom nazove pridošlica i utisne šarenu kapu od puhova krzna u džep od kaputa, dok kaput počne svlačiti.

- Bonum mane, domine Dugan! No jesu li se oni uredili i nacifrali? -

prijazno će mu poći fiškal u susret.

- Kako vide, spectabilis domine - i okrene se Dugan okolo svoje osi.

Sada ga počne fiškal okretati još jedanput okolo i progledavati.

- A koga su đavla, domine Dugan, navukli te velike čizme i taj crveni rubac zavezali okolo vrata? Da ih purani ili gusaki sastanu na ulici, raznesli bi ih na kljunovima svojim!

- Spectabilis domine, znate valjda da posjedujem samo ove čizme, dok sam za najpametnije držao da za pet grošića kupim ovakav veliki rubac, jer se barem vidi ispod vrata...

U taj čas pokuca netko, a u sobu ispruži glavu mlad seljak noseći pod pazuškom purana.

- Dobar dan, Janko! Ajde unutra samo, ajde. Crvena ptico, dobro jutro! Ima li ih još više u gnijezdu? - prijazno će fiškal, napustivši Dugana.

Dugan kihnu od srca, a puran zabrbota na sav glas.

- Nazdravlje, domine Dugan! Nazdravlje, crvena ptico! Hoc erat demonstrandum! Rekao sam ja, ne prevarih se. Crvena ptica prepala se njihova rupca pod vratom! Neka pođu k mojoj štićenici, dat će im jedan od mojih ovratnika. Ujedno neka izaberu par cipela, osnaže i presvuku ove čizme...

- Ali, spectabilis domine, kako bih ja mogao k njihovoj gospodični štićenici, ta oni se boje da se u koga ne zagleda.

- Za njih se ne bojim. Nit vragova mati se ne bi u njih zagledala! Neka slušaju, domine! - počeo je pjevati fiškal poput papige, a to je značilo da se žesti. Dugana je nestalo. A sada se opet fiškal obrati k seljaku koji je ponizno stajao dok su gospoda svršila.

- A, crvena ptico! A, crvena ptico! Je li huda? - stisnu fiškal purana za podvoljak. - Vaša stvar, Janko, u redu: sve u najboljem redu. Pozdravite oca, a crvenu pticu odnesite u kuhinju. Dulje bih govorio s vama, no danas ne mogu, mnogo posla. Baš očekujem presvijetlu gospođu groficu...

- A, hm, hm... prosim, gospodin fiškal, u kuhinju? - počeše se seljak

iza ušiju.

- U kuhinju, brate, u kuhinju! Aj, moja pitoma crvena ptico!

Seljak ode, a fiškal opet počne šetati sobama gore i dolje.

Ali Janko nije crvene ptice odnio u kuhinju. U krčmi, nedaleko od fiškalove kuće, sastalo se šest seljaka. Janko se već vraća među njih s crvenom pticom.

- Sada ajde ti, Juro, evo ti moga purana. Ne zabludi u kuhinju, nego ga donesi natrag ovamo. Onda ćemo ga svi po redu nositi u kuhinju i napokon prodati u Krapini. Jedanput ipak moramo mi fiškala nasamariti. Jer kada mu se ništa ne donese, onda nisu posli u redu, umah čovjeka otpravi, jer da nije došao od kuće.

Juro se nasmije, uzme od Janka purana pod pazuške i otputi se do fiškala.

Kuc... kuc... kuc...

Dugan je već bio uređen na svom mjestu.

- Opet muž! Recite mu da nemam vremena, drugi put! - naloži fiškal.

Dugan otvori vrata.

- A, Juro, dobro jutro! Spectabilis domine, crvena ptica!

- Neka uđe!

- Dobar dan, Juro! Zatvorite vrata. Zima ljuta, da ne ozebe crvena ptica! Posli su naši u redu. Samo se potrudite drugi put. Danas silan posao. Presvijetla grofica dolazi k meni.

- Hvalim lijepo, gospodin fiškal, a kamo bih s puranom?

- U kuhinju, brate, u kuhinju! Crvena ptico!

- Hvalim lijepo, gospodin fiškal.

Juro s crvenom pticom nije otišao u kuhinju nego opet u krčmu. Seljaci se grohotom smijahu, a s tim puranom otputi se do fiškala seljak Jože.

Iza toga donese fiškal pred Dugana čitav akt da prepisuje po redu

na što dođe, neka vide stranke da se tu radi.

- Kako da već grofica ne dolazi? - mrmljaše fiškal.

- Spectabilis domine, velika gospoda o podne dolaze.

Kuc... kuc... kuc.

- Opet muž! Otpravite ga! - završišti fiškal.

- Crvena ptica, spectabilis! - najavi Dugan.

- Crvena ptica! A, dobre auspicije! Samo unutra! O, Joža, kako vam je?

- Zima, gospodin fiškal.

- A kakva zima dok nosite crvene ptice!

- Gospodin fiškal, a kako s onom mojom stvarju? Već dva ljeta pravda teče...

- Ovih dana sve će se urediti. U nedjelju dođite pitati, a crvenu pticu podajte u kuhinju.

- Zbogom, gospodin fiškal! Zbagom, gospodin pisar!

- Zbogom, prijatelju!!

- Tak u kuhinju?

- U kuhinju, brate!

Ali i treća crvena ptica vratila se u krčmu, zatim je došla četvrta, a napokon i peta.

- Bonum omen, bonum omen! - mrmljaše zadovoljno fiškal kod pete crvene ptice.

- Nosite, dragi, samo u kuhinju! No, gazdarica će se veseliti!

- Nazdravlje, gospodin fiškal! Nazdravlje, gospodin pisar! Želim im dobar apetit k obedu! Da se opet u zdravlju i veselju vidimo! - dovikivaše lukavi seljak izlazeći iz tople sobe. - Dakle u kuhinju?

- U kuhinju, u kuhinju, drage moje crvene ptice! - najslađim će glasom fiškal.

- Brus, ne crvenu pticu, dosta si ih požderao! - nakesi se seljak na dvorištu, a puran zabrboće glasno. Seljak se povrati s tukanom u krčmu među drugove na radost i smijeh kako su nasamarili gospodina fiškala. Crvenu pak pticu predadoše krčmarici da je pripravi za objed.

Dugan nije mogao premučati.

- Pet crvenih ptica na jedan dan, spectabilis domine! - A usta mu se zalila vodom od požude za pečenkom.

- Bonum omen, bonum omen! - mrmljaše fiškal. A najednoć nasta preobraženje za gospodina Dugana.

- Domine Dugan, kada je pet crvenih ptica, vi ste danas moj gost! Ostajte kod mene na objedu... Samo, što ta grofica radi da još ne dolazi!

Duganu su stala drhtati usta, ruke i noge. Tinte je prolio po aktu čitavu tintarnicu i svu polizao, samo da ne ozlovolji dobroga gospodara. Tom pak nezgodom zamrljao je nos, usta i ruke...

U to se začula kola.

- Ona je! Samo dostojanstveno! Vi joj poljubite ruku kada uniđe - naruči fiškal, a sam kano da se zadubio u akta.

- Dobro bi bilo da smo muže zaustavili da čekaju, neka bi se vidjelo koliko imamo stranaka - doda još fiškal.

Kuc...

Grofica uniđe, a siromah Dugan uhvati finu, malu ruku u rukavicama da je poljubi po nalogu svoga gospodara.

Grofica ciknu...

- Šta je zaboga? - skoči fiškal iz druge sobe.

Grofičina ruka bijaše sva zamrljana od tinte.

Nevoljni Dugan sada istom opazi kakve su mu ruke, i razabra sve uzroke i posljedice.

- Po vodu, vi domine, dugi Dugane, dugi magarče! - Sada je bio fiškalov glas prave papige. Znak da mu srdžba prevršuje.

- Premilostiva, prejasna grofice, veliki poslovi, žurba, preša, ništa ne manje uzbuđenje s dolaska prejasnosti... neka oproste... blagostivo oproste... - ispričavaše se fiškal.

- Zbogom, objede, zbogom, crvena ptico! - dihaše poraženo Dugan, noseći vodu...

Istom što je grofica sjela i njoj sučelice ponamjestio se fiškal, eto gdje sunu upravo pred njih supijani oniski seljak s košarom.

- Ah stranke, stranke! - dihaše ljutit fiškal. - Nosite se do vraga danas! Nemam vremena, drugi put!

- Gospodin fiškal, ja se ne budem uvijek nosio! Pet godina mi tjeraju pravdu, nek vrag tjera njih i njihove posle s ovoga svijeta! Nek mi daju moja pisma, ja idem k drugomu, mladomu fiškalu, oni su već ionako stari, pak ništa ne razumiju!...

Ovo bijaše vrlo neumjesno pred groficom, dok je fiškal inače bio vičan takvim prodikama. Tu neumjesnost opazi vjerni Dugan te počne seljaka vući u drugu sobu. Međutim se seljaku oklizne košara, a jaja provale na tvrd pod, poprskaše i poštrapaše groficu i fiškala po odijelu i licu.

- Napolje, ti magarče muški! Ne znaš li da su to presvijetla grofica! Zar se tako pred gospodom ponaša?! - kriješti fiškal.

- Presvet... grofica... - ukroti se seljak - no, meni ih je žal, bog i bogme na moju dušu! Neka oproste, ali mi je jošte više žal jaja, što mi ih je ovaj gusak - pokaže na Dugana - izvrnuo iz košare. A bog opčuvaj svakoga tko u njihove fiškalske šake dospije...

Seljak pobere košaru i otetura iz pisarne.

Međutim uz tolike nezgode današnjega dana hitro se povrati u fiškalovo tijelo mir i ravnodušje.

- Domine Dugane, zaključajte vrata, da nas i dalje ne uznemiruju stranke.

Zatim se okrene grofici.

- Presvijetla grofice, izvolite. Vi znate kako stvar stoji. Vaga božice Pravde je na mojoj strani. Pol svega vašega imetka pripast će za koji

dan mojoj štićenici Jeleni. Osuda još nije pukla, ali se nadam da je već u konceptu. Međutim vi se predomisliste. Nuđate nagodbu. Posve u redu. Ovakva opreznost je vrijedna velike hvale. Vigilantibus jura! Pošto vi nuđate nagodbu, izvolite joj uvjete označiti.

Fiškal stane, prekrsti krupne demokratičke ruke na trbuhu i upre male oči u groficu. Činilo se kano da su te oči pronicave, kako igraju u dubokim rupama tovnoga lica.

- Nije baš tako stalna osuda na vašoj strani - zarumeni se plavokosa grofica Olga, krasna još žena, kojoj je moglo biti kakvih trideset i pet godina - barem me moj odvjetnik uvjerava da vi nipošto parnice ne možete dobiti; ali meni to već suviše sramote nanosi, pa da se barem već jednom primakne koncu...

- Da, da - uleti fiškal u riječ - moj fini kolega zna bome zavlačiti tu parnicu jer je ona dobra koza muzara milostiva grofice! A dakako, on hoće da i ne izgubite nade! Jer kada jednoć nagodbu sklopimo, onda neće više rasti njegovo plemenito stablo štono se zove odvjetnički troškovnik. A znate li, grofice, što je odvjetnički troškovnik? Gorušičino zrno od koga postaje silno stablo, a na stablu rastu plodovi... same brojke na umnož, a padaju plodovi u obliku silnih banaka u fiškalsku kesu! Ha, ha! Nagodba, pa je podrezano stablo plemenitoga moga kolege! Ha, ha!

Grofičine se oči zakrijesile sjajem udivljenja.

- Valjda su u svih odvjetnika ta stabla jednaka? - nasmije se ona.

- Nipošto, grofice. Ja na primjer imam klijente same seljake. Tu se čovjek mora cvekati i tući s mužekom za svaki novčić. A što sam uložio u ovu parnicu moje štićenice Jelene to bi vam moje knjige mogle kazati i moja bdjenja od tolikih i tolikih noći. Vidite, grofice, moja stranka nema otkuda troškovnika namiriti: dakle meni je stalo da i Jelena dobije parnicu, a ona je već imade na dlanu!

Fiškal utakne kratke, debele ruke u džepove te stane ponosno koračati sobom.

- Čujte, gospodine - izvadi grofica finu hartiju plave boje - vi

dobavite na svoj troškovnik dvadeset hiljada forinti, a vaša štićenica deset hiljada. Ukupno trideset hiljada forinti. Time je i previše luda naglost moje lakoumne mladosti naplaćena, kada sam išla onomu kukavnom čovjeku na ženidbeni ugovor prepisati pol svoga imetka. Ah, kupiti uz vjernu ljubav za toliki imetak tako siromašnog i tako opakog supruga! Oh...

- Presvijetla grofice - nasmiješi se resko fiškal - ja poštujem vaše tisuće; vaša pak mladost mi je dijademom života - ugrizne se fiškal za nokat - no ja ću čekati konac parnice: osudu! Vaše nepokretnosti plaćaju se ukupno s pol milijuna. Vi ste izvoljeli prepisati na svoga supruga polovinu svega, on je pak to prenio na svoju kćer Jelenu. Ergo, bolje je čekati na osudu!

- Gospodine, vi znate dobro da je ono opako stvorenje štono se nazivalo mojim suprugom ionako polovicu moga imetka profućkalo, a vi se sada niti ovom ponudom ne zadovoljavate. Obazrite se barem na moju bolnu mladost, pa na moju sadašnjost gdje sam bez svake zaštite koju sam zavrijedila i osobom svojom i položajem svojim. Ah, da mi je takav štitnik kakvoga ovo nezakonito seljačko dijete Jelena imade! - smilovno će grofica Olga.

Fiškal se ustavi pred njom i prijazno se podsmješkivaše.

- Grofice Olgo, jesam li ja jako star u licu?

- Čemu to pitanje? - prenu se Olga.

- Da požurimo nagodbu - prisukne brk fiškal. - A je li u grofice Olge još onoliko ponosne plave aristokratske krvi kao što onda kada je od njezine nemilosti i ponosa krapinskog čizmara sin, dobar juratuš inače ali crvene krvi, htio svršiti svoj život u rijeci Krapini, koja je na svu sreću bila toliko plitka da se ne bi niti vrabac mogao utopiti u njoj?

Grofica Olga glasno se nasmije.

- Ali, gospodine, čemu ta sjećanja?

- U prilog nagodbi! - tiše će fiškal dok doviknu Duganu da se može odnesti u kuhinju i ondje počekati dok se pođe k objedu...

Dva puna sata trajaše konferencija s groficom Olgom.

Fiškal sprovede groficu Olgu do kočije neprestano smijuckajući se. Ona mu na odlasku stisnu ruku ne progovorivši niti riječi.

Jesu li sklopili nagodbu? Kakvu? Budućnost će kazati.

Fiškal je vanredno široke volje, tare ruke gladi obraze, suče brkove i kano da pjeva natiho: "Nagodba! Nagodba! Jeleno, bit ćeš sretna! Nagodba! Nagodba..."

Kod objeda bijaše fiškal živahan, kakvim ga je rijetko kada tko vidio. Nazdravljao je Duganu, Jeleni, grofici Olgi, fiškaliji, Čehu, Lehu i Mehu te gradu Krapini.

Jelena bijaše vitko, crnooko djevojče, uvijek turobno, jošte nerazvijeno. Jedva je brojila petnaest godina.

Dugan je preumjereno i premalo jeo, hoteći se pokazati vrijednim časti za drugi put. Fiškal ga je hvalio uvelike, razlažući iz starih pisaca i mudroznanaca da je najveća i najljepša krepost malo jesti. Ta naime krepost rodi bogatstvom, a istom iz bogatstva postaju ljudi ljudima: postaju sretni i blaženi.

Gospodin Dugan, premda bi inače bio nasamu pol kuhinje spectabilisa progutao, postajao je oduševljen za fiškalovo razlaganje, a nos mu je planuo poput božura. O, nije li sreća u iluzijama! Možda je držao da bi i on mogao postati bogatim pod stare dane uz mjesečnu plaću od petnaest forinti austrijanske vrijednosti!

Objed je dospio na izmak. Jedna je misao vladala gospodinom fiškalom i njegovim adlatusom Duganom: sada će doletjeti crvena ptica na stol!

Sam fiškal uz prehvaljenu Duganovu krepost sustezao se od jela po onoj u moralu: abstine, sustine, da se što više naužije crvene ptice...

Jedna nada, jedan cilj bijaše principalu i adlatusu, kano ono fratrima poculum caritatis, to jest iza dobrih vina čaša najboljega; obojici bijaše danas alfa i omega: crvena ptica, crvena ptica! - -

Fiškal obilno pritakaše.

- Gucnite, gucnite, domine Dugan. Crvena ptica u crvenom se moru kupa i utaplja kano i ono u Svetom pismu Egipćani.

- U Svetom pismu Egipćani... crvene ptice... - promuca mudro adlatus i iskapi nadušak, a uha i nos kano da rastu crveneći se kano tri masivne paprike obješene na bundevi. Naočale Duganove zaokupila magla pare štono se isparivala iz lica i nosa vinom upaljena, te je već jedva raspoznavao principala.

- A gdje je do vraga crvena ptica! - lupi fiškal po stolu.

Gazdarica donese crnu kavu.

- A gdje je crvena ptica? Ta danas ih je pet doneseno i predano u kuhinju! - strogo će fiškal.

- Kakva crvena ptica, milostivi gospodine?

- Valjda znate da u našoj kući ne zovemo purana konjem Kraljevića Marka! Pet purana su danas mužeki donesli u kuhinju!

- Nijesu, milostivi gospodine, ni jednoga... - otare se pregačom flegmatična gazdarica.

Fiškal raskolači oči.

- Kakva je to čarolija?

- Prevarili su! - s rezignacijom će tiho Dugan, srknuvši vina koje mu je prisjelo da su mu sve suze vrcale kako se od kašlja zaduhao...

- Kako prevarili? Kako prevarili? - pita ozlovoljeni principal.

- O, naši mužeki su gori od Amerikanaca! - doskoči Dugan koji je već također znao što mu principal drži do Amerikanaca.

- Ceteris exmissis... ja ću, spectabilis domine, umah saznati kakva je to lopovština. Ja ću ih potražiti, ja ću ih naći, o ja! - ustane Dugan, otare i naravna naočale, ostavi principala i pođe u grad.

U krčmi je doznao cijelu pripovijest. Kolala je ona već i među samim Krapincima na opći smijeh, kako je pet mužeka s jednim jedinim puranom hodočastilo k fiškalu. Taj jedan jedini puran predstavljao je onih pet crvenih ptica od kojih ni jedna niti u kuhinju niti na stol gospodina fiškala doletjela nije.

Dugan je našao one smjele seljake u krčmi. Za preveliku gorljivost za svoga principala izlemaše ga pijani seljaci kada je stao na njih

navaljivati kako se usudiše s njegovim gospodarom tako ružno pošaliti. Samo svojim brzim i dugačkim nogama imao je zahvaliti adatus da je ipak zdrav došao drugoga dana u pisarnu.

A fiškal kada dozna tu vrašku mušku šalu, uzdrhtat će pred kobnim amerikanskim duhom što se već tako blizu njega došuljao da već ulazi i u njegove vlastite klijente!

Međutim, on još srče crnu kavu i prevraća svakojake misli: o crvenim pticama, o grofici Olgi, o nagodbi, o parnici, o Jeleni, pa je zabrodio morem prošlosti...

Da vidimo!

II.
DAVNE CIFRE - GREŠNI RAČUNI

U vrijeme kadno Hrvatska još ne bijaše tako sretna da bude pretvorena u zemljopisno i političko otajstvo trojedne kraljevine, časna domaja Austrija bila je načičkana brojnim sveučilištima, kao što je još i danas.

U to vrijeme valjalo je našim mladićima polaziti strana sveučilišta. A kao što su stanovnici močvarnih predjela priučeni i kaljužne vode piti, tako su i hrvatski mladići hrlili na austrijska sveučilišta, koja su im najbliža bila.

Među ovim mladićima nalazimo i gospodina Jakoba Podgorskoga, sadašnjega fiškala, o kom pripovijedamo.

Otac mu, stari Krapinac, posjednik dvaju vinograda i pet rali oranice, zanatom čizmar, stanovaše u onoj istoj kući kojoj je sada gospodarom sin njegov, fiškal.

Premda je njegov slavni cimer, predstavljajući orijašku čizmu s potkovom, bio nadaleko i široko poznat i za ono vrijeme mnogo prihoda nosio, a ime čizmara Podgorskoga po svim sajmovima znano bilo, dapače i u samom Zagrebu, to on ipak ne mogaše uzdržavati svoga sina na visokim školama.

Ali u mladoga Jakoba bila tvrda narav i gvozdena ustrajnost, kako u patnjama tako i u uživanju. Tvrdoglav bijaše Jakob, da bi njegov otac prije mogao svojim omašnim kladivom razbiti najdeblji potplat nego svomu sinu izbiti koju nakanu iz glave.

Jakob ravnaše svoj život po matematičkim formulama. On je ciframa tačno izračunao što će i u koje će vrijeme nešto naučiti. Izračunao je što treba znati i kada se može dokučiti društva velike gospode, postati članom, a i sam velikim gospodinom. On je proračunao kako dugo ima živjeti o vodi i suhu kruhu u tuđini dok se popne na više stube, to jest dok pripravi sebe i one okolo sebe, da dobro i udobno gnijezdo za se među njima sagradi. On je proračunao kako se visoko

treba popeti na tim stubama da ne bude previsoko, i prema tomu je matematičkom tačnošću računao na svoju lijepu budućnost. Dapače, on je proračunao, ako se bude ravnao po svojim ciframa i formulama, da ne može nikada van od starosti oboljeti.

Jakob bijaše već u mladosti starac. Dobnik vazda tačan koji se nikada ne ustavi.

Kada bi drugi gnjevno lupali šakama od ljutine i bijesa, Jakob bi naširе otvorio oči i smješkao se: tako zapovijedaju matematičke cifre s obzirom na zdravlje. Kada bi se drugi derali od razuzdana smijeha nad kojom duhovitom šalom ili dosjetljivom vragolijom, Jakob bi češkao dlanove ili bi laktove upro u koljena i podbočio lice kano da gleda pol svijeta samih luđaka: tako zahtijevaju matematičke cifre s obzirom na razboritost i opreznost.

Nije se moglo znati da li je on prava flegma po naravi ili proračunana flegma. No Jakob Podgorski nabrzo steče ime mudraca bez razlike stranaka i bez svake primjedbe.

U dubinu duševnih mu svojstava nije na svijetu nitko prodro jer je on rijetko i malo govorio, no i tada samo o onom što je znao i što bijaše na mjestu.

S imenom mudraca popeo se na predsjednička mjesta svih đačkih poduzeća. Svuda bi se jednako ponio. Od predsjedništva đačkih poduzeća došao je u visoke krugove, i tu mu osta nepovrijeđeno ime. Što je više šutio, živahnije se zanimahu za njega slabije glave: a na takvim nikada ne oskudijevaju u visokim krugovima. Ako bude inače po čitavom svijetu deficit, za šuplje glave u visokim krugovima vazda je suficit.

I momu je Jakobu na temelju matematičkih cifara i formula došlo proračunano vrijeme u tuđini kadno je ostavio suhi kruh i vodu te mu se ascetički život preobrazio u život lagodnosti i obilja. Sada se još jače prilijepio uz svoje cifre.

U gradu u kojem je on učio davaše đaštvo velesjajan ples. On, mudrac, bude i tomu poduzeću predsjednikom.

Dođe i veče plesa. On je i opet proračunao što će s kim govoriti, što s

muškim, što sa ženskim svijetom. Sve je tako dugo udešavao i računao da mu je kad svih četiriju vrsta računa izašao siguran rezultat: mudrac. Tada istom otputuje na ples.

Kada je došao u dvoranu, punu sjaja i elegancije, đaci i znanci stiskahu mu sretni ruku. - Prezident Podgorski! - šaptalo dvoranom. Kako je bio malen, trcljast i širok, tako je ponosno prolazio dvoranom. Čuo je šaptanje, ali je mislio na cifre i što će danas govoriti.

Kada pred njega stanu dva druga, predstave ga kao današnjega predsjednika njegovoj zemljakinji i najbližoj susjedi grofici Olgi A.

Grofica bijaše visoka uzrasta, plavka bujnoga tijela, a oka tako smjela i živa da bi i kamen poniknuo pred njom, da su u kamena oči.

Jakobu bijaše kano kad oko njega svijet bjesni i plamti, a on se smiješi, jer tako zahtijevaju matematičke formule s obzirom na zdravlje. Za ovu i takvu danas zgodu ili možda nezgodu nije računao. Kada je pogledao prvi put grofici Olgi u oči, kano da je vidio sve svoje cifre i formule plamtjeti na nekom silnom plamenu.

Djevojka progovori hrvatskim jezikom. I oni stadoše izmjenjivati riječi o vrlo neznatnim i svagdanjim stvarima u svom materinskom jeziku, dok se ne započe plesati.

Mudracu izgorješe računi i cifre, a te smjele oči krasne mlade grofice tražile su sveđ od njega novih, vatrenih riječi kojima je vrelo srce; tražile su čarobnih slika kojima je vrelo mašta; tražile su poletnih misli kojima je rodište darovita glava.

- Zemljače, među ovim ukočenim tuđincima je dosadno. Tamo u nas je uzaniji prostor, manji krug, ne toliko ljudi, no svoj kod svoga vatrenije diše, zdravije misli, ljepše ćuti - zapredala je Olga razgovor u hrvatskom jeziku s Jakobom. - Da vam je samo vidjeti mladi svijet u Zagrebu, to trvenje stranaka, te munjevite govore iliraca, gromke i skladne im pjesme! O, vjerujte, ja porijeklom svojim i gledom na svoje sebi ravne morala bih biti dušmanicom onim divnim poletarima, ali usuprot ja bih danas srnula među njih i u jednu složnu pjesmu udarila!

- Kako vidim, vi ste, grofice, uzneseni za ilirce?

- Jesam, gospodine, a uvjerena sam da smo mi jedne misli i čuvstva, da ste i vi ilirac, pa bilo i u tuđini! - sve življim plamenom će Olga.

- Žalim da ne dijelimo niti misli, niti čuvstva. Ilirci su luđaci u formi, muhe bez glave u sadržaju.

- A, gospodine... dakle? - zarumeni jače djevojka - vi ste mađaron, a ja? Ja sam "muha bez glave"?... Lijepo...

- Niti sam ja mađaron, niti lijepa grofica Olga ilirka - nasmija se podmuklo Jakob - nego ja osuđujem ilirce kao političku ideju, a vi ljubite samo njihove munjevite govore i rado slušate gromke pjesme. Dakle, tu još nije uzroka da se zaratimo.

Jakob je prošao dva-tri puta prstima preko kose, uviđajući da odviše govori i da je to sve van matematičkih formula.

- Ali rata će biti! - ražesti se Olga. - Vaša kratka osuda je stroga i okrutna, vi joj morate razloge navesti! O, da vas čuje veliki Ilir Ljudevit Gaj! Znate li to ime, gospodine?

- Gaj je Krapinac, za koju godinu stariji od mene. Njegov otac i moj otac natječu se koji će više čizama prodati na kojem zagorskom sajmu. A ja sam, grofice, uvjeren da stari ne bi dao niti jednih sara najlošijih svojih čizama za sve veliko ilirsko carstvo!

- Gospodine, vi ne samo da ne smjerate na pomirenje nego hoćete da se što prije zaratimo. Zašto i satirom bijete onoga koga ja obožavam?

- Ja sam samo istinu kazao, grofice.

- No recite zašto tako osuđujete ilirstvo? - upre Olga u Jakoba svoje oči kojima ne bi nijedan ilirac odolio. Ali Jakob, premda je već radi tih očiju izgubio i posljednju matematičku cifru, mirno podnese njihovu pronicavost pa će posve ledeno:

- Ja osuđujem ilirstvo jer sam Hrvat, jer ne ljubim tlapnja, jer se ilirstvo protivi biću moga naroda i jer hoću da svojom glavom mislim. Ilirci misle tuđim glavama, pa i isti moj poštovani Krapinac Ljudevit Gaj!

Jakob je stao gorjeti. Pucne natiho prstima kano da je u mislima

rekao: "Kada je već tako, danas ostanite matematičke formule kod kuće, ja ću se jedanput otisnuti na prostrano polje samostalnosti i oteti se vašim okovima."

Tako i bude!

- Kao što vi, govore i svi mađaroni, kazivali mi kolovođe Ilira - začudo će umjerenim glasom Olga oborivši oči kano da misli reći: "Ovaj čovjek ima zaista posebne soli u glavi." - Ali što smo mi Hrvati bez uzvišene ideje ilirstva među ostalim narodima? Manje nego najsitnija zvijezda na nebu; manje nego što je Gaj rekao Mađarima, malen otočić u slavenskom moru! - patetično završi Olga.

Jakob skoro da nije vjerovao toj Olgi. Ne bi li se koji jogunasti ilirac pretvorio u duhovitu Olgu kad sve tako dobro zna da ispituje Jakobove posebne nazore? No, hitro se snađe.

- Ja sam radije zvijezda s najneznatnijim svojim svjetlom, dapače i sitna iskrica volim biti nego oblak dima što će prikriti i potamniti zvijezdu; nego naslaga od pepela štono se baca na iskru da ova utrne! Ja volim biti najneznatnijim otočićem u velikom oceanu nego i najveći i najšumniji val štono se izgubi bez traga i glasa u gromadi oceana. To vam je, grofice, razlika među tvarju i tlapnjom, među konkretnošću i apstrakcijom...

- Živjela lijepa zagorska Ilirka! Živjela grofica Olga! - začuju se hrvatski usklici za stopama grofice i Podgorskoga.

Grofica i pratilac njezin okrenu se i opaze na čelu od pet do osam mladića momče blijeda djevojačkog lica, a vrlo visoka tanka uzrasta, u crnoj surki. Svaki od njih nosio je na grudima liru i zvijezdu, simbol iliraca. Onaj visoki mladić čas upiraše drzovite oči u Podgorskoga, čas zahvalne u groficu. Njegova četa bila bi ismijala ukočenoga prezidenta, koji je tako hladno i voljko svoje provokante motrio kano da je htio reći: "Pamet, pamet, dečki moji!" Ali bi bili takvim smijehom uvrijedili groficu.

Nahitro se grofica rastane s Podgorskim.

- Vi ste mudra glavica, gospodine Podgorski. Vaša samostalnost je na mjestu. Mi stanujemo za neko doba u Gracu. Moramo se još

vidjetil

Podgorski je otišao iz dvorane u restauraciju.

Groficu Olgu zaokupiše oni ilirci što su joj malo prije povlađivali govor s Podgorskim.

Onaj visoki i blijedi mladić iskaže joj sam svoje ime i svoj stališ.

- Ja sam - reče on, pognjurivši malo šiju kano na poklon - ja sam Vilko, Ilir iz ilirske Slavonije, ilirski pjesnik. Grofice, evo, mogu vam poslužiti čitavom rukoveti ilirskih pjesama.

Pjesnik izvuče skoro arhiv iz svoje ilirske surke i počne čitati:

Zvijezda ilirska visoko sja,
Živjela, zvijezdo Ilira!
Mjesec na ilirce upro gled:
Ha! i na Ilire doći će red!

- Pa onda dalje, milostiva grofice...

- Gospodine pjesniče, biste li mi mogli kojom drugom zgodom čitati vaše krasne pjesme ili predati mi ih na čitanje - izvini se grofica.

- O, ja ih mogu nositi... ne, ja ih hoću, o, to će biti najveća sreća za pjesnika Ilira, najvruća želja za sve Ilire! O, ja ću umah pisati o toj sreći velikom Iliru Gaju; jer ja dopisujem s tim velikanom i dičnim genijem. Tako su radili svi veliki i znameniti duhovi koji su snovali silne države, i mi Iliri slijedimo to! Upravo ova pjesma, što sam je čitao, posvećena je velikanu, momu prijatelju u duhovnom smislu, jer se mi osobno ne poznamo, samo dopisujemo, posvećena je velikom Iliru Gaju.

I pjesnik ne bi prestao govoriti, kao što ne bi bio dao niti riječ uhvatiti grofici da je nije drugi Ilir za ples zamolio. Još dok se grofica odjeljivala od njega, doviknu: - A, onaj, onaj Podgorski... - i grofice je nestalo u viru plesača. Baš Podgorski bijaše meta na koju je gađao ilirski uzletni pjesnik cijelim uvodom govora, pa mu se po nesreći izmakla Olga.

Onaj drugi Ilir počeo je s Podgorskim, no Olga nekud zamišljena kano da i ne sluša, a moj Ilir, komu nije ionako lako tekao jezik kano pjesnikov, umuknuo umah s početkom spominjanja imena Podgorskog.

Jakob Podgorski sjedne k zakutnomu stolu restauracije.

Oko kano da mu bijaše nešto življe. Svaki čas bi prste provukao kroz vlasi. Činilo mu se kano da mu kakav vir struji u srcu. Misli mu bijahu zabavljene samo slikom grofice. Dušom mu časomice kano da je pronicala neka slatka predstava, onako po prilici kao kada starac sanja da je dobio krila, da je postao mlad i da leti nebu pod oblake motreći ispod sebe šareni i lijepi svijet. Najednoć ga obuzme nekakva slutnja, iza slutnje jedva osjetljivi drhat. On pomisli na ilirce, na onoga visokoga suludastog mladića. On se ugibaše ilircima, on nije s njima nikada govorio mnogo, a najmanje o ilirstvu. Otkuda im ta smjelost da ga izazivaju u najprivatnijoj raspravici s groficom Olgom? Olgom! To ime mu tako milo bijaše. Otkuda im ta smjelost? Je li to ilirstvo zaista ideja vrijedna zbilje? Ne, ne, to je fantazija!

- Moje matematičke cifre! Vraćam se k vama! - udari lagano Podgorski prstima o stol. - Sada ćemo druge formule izmisliti, nove račune započeti! - kano da je promrmljao Jakob, a do njega sjednu dva okrugla Nijemca kojima je iz lica buljila piva strašnom zamišljenošću i ozbiljnošću.

Pojave se u restauraciji i ilirci s onim izazivnim pjesnikom. Zaokupe posebni stol.

Podgorski odgovaraše vrlo kratko na obična pitanja kojima su ga usrećivala ona dva okrugla Nijemca.

Ilirci počnu tiho, pa sve življe, dok im se društvo nije pretvorilo u pravu buru pjesama, deklamacija i nazdravica.

Iz onih dvaju okruglih Nijemaca zapitala je piva, koja je još jedva mogla uzdržati riječ, kakvi su to ilirci, nijesu li možda ilirci jedno te isto kao i Mađari?...

Podgorski odgovori pivi prelakonički: - Ne.

- Ne... ne... n... e... e... - mrmljala je u čudu piva iz okruglih Nijemaca, dovinuvši se jedva pitanju: - Nego što su dakle?

- Ilirci - reče Podgorski.

Piva iz Nijemaca još jače izbulji oči, Nijemci se pogledaše, nagnuše vrčeve, vukoše dugo, dugo i opet se pogledaše nešto mokrih očiju i bijahu posve zadovoljni sami sobom.

Ilirska buka nešto se smiri, pjesnik namignu, oni se razumješe, ustadoše i odoše k stolu pri kojem je sjedio Podgorski i Nijemci.

- Gospodine Podgorski - počne jedan od iliraca, a jezik mu je zapinjao od preširoke volje - mi smo zemljaci svi iz Ilirije, pa se ne poznamo. Mi smo doduše istom ove godine došli na ovo sveučilište, a vi već svršujete. No može li složno kolo ilirsko zapinjati radi toga što je jedan stariji ili pametniji od drugoga? Ha?

I ilirci se posadiše okolo stola, dok Podgorski ni riječju na nagovor odvratio nije.

Sada uhvati čašu i riječ drugi od iliraca. Ostali počnu protusloviti: - Sjedni, Mato, ne laćaj se riječi, ti si čvrknut!

- Čvrk... nu... t... ja Ilir, ja čvrknut? Tko vam to reče? Vi lažete! Ja ću govoriti! Tko mi uskraćuje riječ, neka se javi... - i on stade sukati k laktu ilirsku surku. Nijemci se uzvrpoljiše i pomakoše vrčeve pive bliže k sebi.

- Govori, govori, Mato, nitko ti ne uskraćuje riječi, bože sačuvaj! - izjaviše ilirci.

- No! i ja mis... lim...! - umiri se Mato i popravi rukav od surke, ja misl... ja mislim!

- On misli! Čujmo, čujmo!

- Gospodo moja! Ja ću nešto reći, nešto ću reći... ja vam kažem, gospodo, nešto ću re... ć... molim posluh!...

- Slušamo!

- Ja ć... u nešto reć... i, gospodo moja! Gospodin Podgorski je naše gore list... ali što ću sada reći, gospodo moja! Gosp... o... din

Podgorski je što i naš veliki Ilir Gaj, to jest, hoću reći, gospodo moja, on što ću sada reć... i, gospodo moja, to je slavno, to je znamenito... rođen biti iz onog istog mjesta otkuda i naš veliki Ilir Ljudevit Gaj! Gospodo moja, dakle, ja ne m... o... gu na ino nego da bog pož... i... vi prijatelja Ilira iz Krapine Podgorskoga!

Nijemci potegnuše iz vrčeva do dna i pozvaše konobara na platež. Sada Iliri udariše u pjesmu iz svega grla.

- Gospodo moja! - ustane pjesnik mjereći škiljećim okom Podgorskoga - ja molim riječ.

Nijemci platiše i naručiše nove vrčeve pive.

- Mi smo, gospodo, Iliri, uda velikoga tijela ilirskoga. Mi to ispovijedamo svuda i svakom zgodom, pa i ovdje u tuđini. Ima, bog i duša, ljudi - izazivno će pjesnik na Podgorskoga - kojima još nije istjeralo svjetlo mraka iz glave, te ovakvi ljudi ili se rugaju, ili osuđuju ilirstvo. Mi žalimo te patuljke, tješeći se da svaka uzvišena ideja nađe svojih, ako i neravnih protivnika nosiocima svojim! Gospodo, ti naši protivnici u samom narodu Ilira ističu hrvatstvo, zatim pleme Hrvata kao narod posebnih prava i historije svoje; nad ovim plemenom da se upravo izvodi izdajstvo od nas iliraca, da hoćemo utopiti Hrvate u nekom kozmopolitičkom i posve tuđem imenu iliraca - -

- Prigovor neopovrziv! - upade hladno u riječ Podgorski.

Pjesnik se nije smeo ovim prigovorom.

- Jest, neopovrziv, dakako! - nastavi polupodrugljivim glasom - i veliki Rim je imao ovakvih sitnih plemenskih zadjevica, Sabinjani su također imali svojih tobožnjih posebnih prava i historije pa se poslije rado grijahu na ognjištu velikoga rimskoga carstva, a kada bi se bili sjetili ludosti svojih pradjedova, morali bi je samo okajavati. Gospodo, prigovori naših protivnika sićušni su i neznatni. Hrvati se moraju pridružiti svima drugim plemenima slavenskim na jugu u velikoj Iliriji, ili pak postati Mađari. Aut, aut. Zato je pravedno, da se danas stranke mogu dijeliti samo u dvoje: ili u Ilire, ili u mađarone. Hrvat biti jedno je isto kao i mađaron!...

- Hrvate ne pretvoriše niti Franci, niti Obri, niti Turčin u svoje, a najmanje može ih Mađar pomađariti; dok magla i opsjena ilirska, potraje li kroz dulje vrijeme, može ih oslabiti, omlitaviti i razmazati te ćete ih moći u svaku moguću narodnost pretočiti! - odrješito uleti u riječ Podgorski.

- O, znamo mi otkuda taj glas dobiva svoju snagu!... Međutim to nas nimalo ne smeta, mi smo kod ovoga stola sami Iliri; ja dižem čašu da bog živi najvećega Ilira među svima Ilirima, Ljudevita Gaja!

- Da bog živi! - prihvatiše Iliri - svi kod ovoga stola imadu iskapiti punu čašu za ovu zdravicu!

- Gospodine Podgorski, ispraznite svoju čašu za ovu lijepu zdravicu - opomene prvi govornik Mato.

- Niti moje srce niti moja pamet ne slaže se s tom zdravicom; niti je moj želudac pripravan za nju - odvrati Podgorski.

- Šta, šta... a... a? Vi nećete pi... i... ti za Gaj... a... a? Tko za Gaja ne pije, ni... i... tkov je! Ne spada u naše društvo! - ispenta Mato.

- Jest, gospodo - skoči pjesnik - znam tko taj glas podupire. Pune su mađarske kese i njihovih slugu mađarona, pa je lako jednomu mladomu čovjeku podavati sredstva da grofovski živi na sveučilištu i brani njihove težnje! Neka; ali tko kod ovoga stola ne ispije za Gaja, ne spada u naše društvo, neka se nosi od našega stola!...

Nijemci dadoše protumačiti ovaj zahtjev na svom jeziku i iskapiše pivu do dna.

- Ja nijesam došao u vaše društvo k vašemu stolu, već obratno. Na vaše kukavno podmetanje, surovi derane, i vašemu ludilu ne odgovaram; vi ste mi suviše djetinjski! Isperite prije mlijeko što vam se cijedi iz usta!... - odvrati porazno Podgorski.

- To je uvreda za našega pjesnika! Uvreda se ima oprati odmah! Uvreda za ilirstvo! Uvreda nama! - vikahu ilirci dižući se na Podgorskoga.

Nijemci uhvatiše skute i pobraše se netragom iz restauracije. Vele da je njemačka pasmina od pive još kukavnija nego bi po samoj naravi bila.

Podgorski se i ne maknu.

Iz te vike i halabuke uzdigne opet svoj glas pjesnik.

- Vi ste čuli, prijatelji Iliri, kako vrijeđahu protivnici nas. Vi znate da moja malenkost dopisuje sa svima velikanima ilirskim, napose s Ljudevitom Gajem; vi znate da moju malenkost uvažuju i cijene; vi znate da se moje pjesme tiskaju i čitaju i napamet uče. Ovaj stari gospodin - pokaže na Podgorskoga - oprostite, moram opreku označiti između mene i njega jer meni mlijeko curi iz usta, već je danas pred zemljakinjom našom groficom Olgom nazvao ilirstvo ludorijom i tlapnjom. No plemenita grofica, i sama ilirka, sudi o tom gospodinu kao i mi, vi ste svi čuli što je o njemu kazivala...

- Mi čuli? - začuju se glasovi.

- Dakako, vi ste čuli što je o tom gospodinu kazala grofica Olga - namignu svojim drugovima pjesnik.

- O, jest, mi smo sve čuli! - lupi šakom o stol Mato.

- To je ilirska laž! Grofica Olga nije ništa zlo o meni kazala! - reče hladno Podgorski.

- Gospodine Podgorski, opozovite svoju riječ "ilirska laž", drukčije nam imate smjesta za uvredu zadovoljštinu dati! - skoči jedan od iliraca.

Iza toga počnu i ostali vikati. Podgorski prekrsti ruke na grudima i spokojno gledaše razdražene ilirce, ne odgovorivši ni riječi.

Sada navrnuše od svih strana gosti u restauraciju. Ilirci se počeli smirivati pretvarajući viku u mrmljanje.

U restauraciji se pojavi grofica Olga u pratnji dviju dama i sijeda obrijana starčića. Podgorski joj se lagano nakloni, što mu ona vrlo prijazno odvrati. Iza toga poklone se grofici i ilirci, no ona se bila već otkrenula i nije im opazila poklona. Ilirci osjetiše tu neugodnost.

Starčić, pratilac Olgin, s damama zaokupi stol. Podgorski postane nekako nemiran. Olga se nasmiješi kano da je htjela dati razumjeti Podgorskomu da opaža njegov nemir. Iza toga prijazno ga pozove k sebi. Podgorski pozdravi ilirce kao posve strane i napusti njihov

stol.

Ilirci bijahu iznenađeni.

- Ja toga ne bih bio mislio, ja toga ne bih bio mislio, ja toga ne bih bio mislio - neprestano mrmoraše pjesnik.

- Mi ćemo posjetiti groficu Olgu. Ona je ilirka, a to je velik dobitak! Podgorskoga valja na svaki način istisnuti od njezine milosti - zaključi pjesnik, a ilirci mu potvrdiše i odlučiše za danas ostaviti restauraciju.

Na odlasku pozdraviše Olgu, no ona ne opazi. Na ulicama je zaorila uznosita zaonda pjesma: "Mi smo, braćo, ilirskog sinci plemena..."

Grad pokrivaše gusta zimska magla. Stoga se i činila noć kao neka beskrajna spilja u kojoj vlada vječna tama.

Jakob Podgorski sprovede groficu Olgu s njezinom pratnjom u ogromnu kočiju pod kojom bijahu zapregnute dvije stare bedevije. Na odlasku mu poda grofica iz kočije malu i nježnu aristokratičku ručicu.

Sada se Podgorski pokupi iz gostionice i krene kući.

U magli, kako je hitro išao, srazi se s malenim trbušatim Nijemcem koga je ionako piće više vuklo natrag nego tjeralo naprijed. Nijemac izgubi ravnotežu i velikim trbuhom začas ljosne o zemlju, jedva izgovarajući smilovnim usklikom: - Pardon, gospodine! Pardon, gospodine! - On je zaista mislio da je njegovu protivniku još gore. A veli se da su pijani Nijemci veoma milosrdna srca.

Idući dalje spotače se Podgorski o kamen i jedva se uzdržao da nije pao. S protivna kraja ulice naruga se netko iz magle hrvatskim jezikom: - Švabo, što te kurja oka svrbe da lupaš nogama o kamenje!

- A, nekakav student, naše gore list! - promrmlja Podgorski pa podviknu protiv svoga običaja u noć: - Tražim tvoju lubanju da o nju očešljam kurja oka...

- Oho... ho... ho! Stanider rode, stani našinče, da si podamo ruke! - ozove se neznanac. Jakob Podgorski nastavi korak i zakrene drugom ulicom.

Za nekoliko časova već je upalio krasnu svjetiljku koja je rasvijetlila dvije ukusno uređene sobe. To bijaše stan Jakoba Podgorskoga. Kada je postao "mudracem" i "prezidentom" raznih poduzeća i prema tomu stupio u sveze s odličnim ljudima, pokupio je svoj dnevnik u kom su bile poredane matematičke formule njegova rada i života, uz to univerzalni leksikon, jedinu knjigu što je posjedovao, ostavio je poluvlažnu sobicu na tavanu u predgrađu grada i preselio se u nov, sjajan stan u sredini grada.

Upalivši svjetiljku svuče gornje odijelo do košulje i baci se na naslonjač. Lice mu je gorjelo, dok je upravo ćutio kako mu srcem probija neugodna studen, kano da se voda na čovječjoj koži naglo pretvara u led.

- Ljubav! Ljubav! - nasmija se gorko, skoči s naslonjača i vrati se na nj s dnevnikom u ruci.

- Ljubav... ljub... čudno! Glava ti gori, a srce probija led... Onomu ilirskomu pjesniku srce i moždani, sve bi to postalo gola pražetina s takva čuvstva - podsmjehnu se Podgorski originalnoj svojoj prispodobi. - Ali ta grofica? Ilirka. A njezino ilirstvo? Čitava glumica. Onaj ilirski pjesnik je barem luđak. No grofica glumeći ilirstvo i ilirkinju kano da se fino sama ruga i svomu glumljenju i sadržaju glume. Sada mi daje pravo, sada kano da nešto tajno hoće ispitati svojim pronicavim okom iz moje duše. Nije se ustručavala punim slovom kazati mi da sam joj u volji, da sam pametan i stoga svojim govorom joj ugodan. Da me od današnjega dana drži svojim najbližim drugom i prijateljem. Ilirski pjesnik proklet će Iliriju i ilirkinju, zaplakat će poput prorokova mačka nad propalim Jerusalimom i... i... spjevat će sigurno kakvu tragičnu baladu, ili kako se te ludorije sve ne krste!...

- Pa zašto ne! - nakon kratke stanke nastavi razgovor sam sa sobom Jakob Podgorski. - Pa zašto ne? Postati mužem grofice Olge. Koja čast, koji ugled u mom rodnom mjestu! I isti Čeh, Leh i Meh radovali bi se u svom grobu. Cifre i računi, mogu se pouzdati u vas? Dosada me nijeste iznevjerili. Do vraga! Ja nijesam aristokrat! Krapinci su najstarija plebejska pasmina u Hrvatskoj. Hm! A moj otac, a moj otac! Tast grofice Olge? Ne bi baš loše bilo, no on ne

može svoje plemićke pergamente pokazati, van s dretom na potplatu... Ah! - sinu mu nešto u glavi. - Amo vas, cifre i formule, amo vas. Aristokratička krv je plava, vele. Ipak se ona rado kupa s plebejskom krvi u jednom moru strasti! Ha, ha, ha! Krapinskoga šoštara sin! Pa, vele da i za mojim susjedom Krapincem Gajem luduju aristokratkinje, jer je velik genij Ilira! I on je krapinskoga šoštara sin! Ja ću biti njegov antipod: protivnik Ilira, a genij Hrvata! Brrr... ali meni se duri to ime genij... Usijani ilirci nas do toga dovedoše, da već svaka bluna može na svoju kuću izvjesiti cimer "genij", "veleum", "velikan"... Ja ću biti protivnik Ilira; ja ću širiti hrvatstvo! Na mejdan vas, pjesnici i "veleumi" Ilira. Na mejdan vas! Aristokrati imadu uz plemićke pergamene i povlastice slabe moždane. Grofica Olga dobro glumi, dakle razmaženo srce. Dobre glumice su i dobre Evine kćeri! Cifre i formule, amo vas! Ja počinjem nove račune, nove račune sa starim ciframa, rezultat novih računa mora biti: grofica Olga će biti moja ljubovca... žena!

Jakob Podgorski je dugo šetao i pisao, mislio i opet šetao i pisao u svoj dnevnik.

- Osnova je započeta! - dahnu, padne umoran u krevet i, ne utrnuvši svjetiljke, usne...

Da je gledao taj prizor koji oduševljeni ilirski pjesnik, kako se zaonda na tisuće pjesama ispjevalo o bogu Lelju i njegovim strijelama, bila bi zaista upaljena mašta vidjela toga boga gdje sjedi snužden i namrgođen negdje u kutu Jakobova stana sa svojim lukom i polomljenim strelicama... Sve se one natrag odbiše od ledena srca Jakoba Podgorskoga... Cifre i računi zamijeniše strelice boga Lelja... I Leljo kano da je iz kuta prošaptao:

- Cifre, cifre, lijepe ste - ali računi su pogrešni!

III.
PLUS I MINUS

Šta želite? - upita Podgorskoga ne baš preuljudnim glasom visok, plećat i jak gospodin kada je Podgorski prokoračio posljednju skalinu u prvi kat.

- Ovdje stanuje hrvatska grofica Olga... - odvrati hladno Podgorski gospodinu, gledajući ga kano da ga već odnekuda poznaje.

- Ovdje stanuje grof, bratić Olgin - uputi nešto prezirno gospodin Podgorskoga.

- Čast! - nakloni se Podgorski - ja tražim groficu Olgu, Hrvat sam, Jakob Podgorski iz Krapine, grofičin zemljak.

Onaj gospodin pogladi svoj gusti, lagano uzvinuti brk i pokaže Podgorskomu jedna vrata u prvom katu promrmljavši suhoparno: - Poznam vas. - Pa se spustio niz stube kojima je došao Podgorski.

Još nije Podgorski niti dohvatio označena mu vrata kad iz protivne mu strane, naglo otvorivši druga neka omanja vrata, izleti niska, okrugla i puna žena, zažarena oka, škripeći zubima i stisnute pesnice dižući uvis cikne nevoljno i potiho: - O, prokletniče jedan, opet ode! - No ista se osoba osupnu zapazivši Podgorskoga.

- Vi tražite? - umiri ona svoju bjesnoću i upita drhtavim glasom.

- Groficu Olgu.

- A! Izvolite na ona vrata i čekajte u prvoj sobi, ja ću odmah doći.

Podgorski uđe. Prostrana soba, u kojoj bijaše kod prozora u kutu ogroman, crno olašteni ormar s napisom: Knjige za prihodnike. Blizu vrata prostiraše se dugački divan sa stolom i više stolaca. Po zidovima redalo se nekoliko ukočenih dama i brkatih muškaraca, kojima je Podgorski, čim bi sjeo, lakonički govorio: - Ah, plava krv! Plemićke diplome!

Nije dugo čekao. Šum ženskoga odijela čuo se na vratima kroz koja

je on unišao, a pred njim se pomoli ona okrugla i puna žena, sada preobučena, te će ga nagovoriti:

- Gospodine, vi ste naše gore list, Ilir tamo iz naših strana? Dobro ste nam došli! Ja ću odmah javiti svojoj milostivoj učenici grofici Olgi. O, i ja ću se s vama upoznati. Iliri mnogi koji uče u ovom gradu poznadu me. Ja sam spisateljica i pjesnikinja ilirska! Učiteljkom sam grofici Olgi već više godina. Molim ime, gospodine, idem grofici najaviti. Kasnije više!

- Jakob Podgorski.

- A! - osupnu se učiteljka i popostane. - Vi ste dakle... - Ona ga ostavi pošavši da ga najavi grofici.

- Kakva li je ovo hlapimuha? - promrmlja Podgorski stupivši dva koraka naprijed prema prozorima. - I onaj plećati aristokrat valjda je nekakav ilirski Paris, jer prizor od malo prije... Taj plećati aristokrat? Kolike sličnosti s otmjenim prijateljem naše gospođe! Možda je on...?

Možda...?

Učiteljka se povrati:

- Grofica Olga ovaj čas dolazi.

Podgorski neznatno kimnu glavom.

Učiteljka pođe k prozoru i od nenužde popravljaše zastore. Jezik kano da joj ne bijaše onako razriješen kano s početka.

Podgorski sjedne na stolac i promatraše onizak okrugli stas učiteljke takvim okom kano da broji nešto. Činilo se da broji duljinu učiteljkina tijela od bokova do ramena.

- Dobro mi došli, gospodine Podgorski! - iznenadi ga glas grofice, koja se neopažena i nečuvena pojavi pred Podgorskim.

- Gospodična Karolina - grofica će prema učiteljki...

- Milostiva grofice, Draginja... - ispravi ova.

- Gospodična Draginja - dakle - ovaj gospodin nije ilirac, kako sam vam već kazala. Budite oprezni sa svojim pjesmama i pripovijestima jer imate posla s vrlo strogim kritikom.

- O, grofice - reče patetično okrugla učiteljka - ilirstvo kano i njegovi zastupnici spremni su vazda na oštre zube čangrizavih kritika. Uzvišena djela i velikani...

- Gospodično grofice, možda sam u nezgodan čas došao da vas posjetim - nakloni se suhoparno Podgorski, otkrenuvši se od učiteljke kano da je i nema - u takvom slučaju molio bih drugi put...

- Ne, Podgorski, baš ste dobro došli! - naglasi osobitim glasom Olga.

Učitelja se ugrize za donju usnicu gladeći svoju slabašnu žutu kosu.

Sada pođoše iz predsoblja u daljnje sobe.

Podgorski se zagleda u veliku otmjenu sliku, žmirnuv ispod oka na učiteljku.

- Krasan muž, možda kakav presvijetli gospodin rođak.

- Bratić, gospodine Podgorski - lakonički odgovori Olga.

- Vaš bratić, gospodin bratić? - nekako će preko srca Podgorski i sjeti se da je to onaj isti širokoplećati gospodin štono ga srete na hodniku i upre pogled pun pitanja u učiteljku Karolinu.

Ona bijaše okrenuta od slike gledajući sentimentalno kroz prozor.

Olga pođe do glasovira.

- Vi igrate glasovir, Podgorski?

- Ne.

- Ne? Učite, Podgorski, glasovir!

- Nedostaje vremena.

- Gospodična Draginjo, izvolite jednu ilirsku onako od srca.

Draginja se okrene od prozora.

- Nijesam danas voljna, milostiva grofice.

- Kako nijeste voljni za ljubav vašemu gostu, pa k tomu protivniku ilirstva. Pjesma prodire do srca. I što govor ne može, to može ilirska pjesma: od Savla stvoriti Pavla!

- Dakle mislite li, onako od srca? - kašljucne učiteljka.

- Jest, jest, od srca! - I grofica udari u akorde.

Učiteljka počne, ponešto prenavljajući se, pjevati o srcu, o ljubavi i o bogu Lelju... mašući rukama, tapkajući malenom nogom i posežući rukom često zaista k srcu...

Kad god bi ona uzvinula jače glasom i hvatala za srce, na ustima Podgorskoga pojavio bi se komičan smijeh, a pogledavao bi u onu sliku na stijeni.

Pjesma se svršila.

Olga skoči od glasovira:

- Vjerujete li, Podgorski, u srce, u ljubav? Vjerujete li u boga Lelja? Obožavate li njegovu moć? - upita Olga polunaivno, kano dijete kada hoće znati zašto muha može, a zašto ono ne može šetati površjem ogledala.

- Leljo bože, ne napinji luka,
Jer Ilira uhvatit će muka!
Srce dršće, već je strijela pala,
Lelju sve to - tek je šala mala!

- pjeva naš "nadobudni" mladi ilirski pjesnik Vilko. - O, to je duh, to je veleum, to je srce! - deklamira uzdignutim glasom učiteljka.

- Ala ste čedni, gospodična Draginjo! Dajte svoju koju pjesmu, a ne tuđu.

To je i očekivala učiteljka i stane:

- Leljo, Leljo!
Silni bože,
Što sve može
Strijela tvâ!
Kuda segne
Sve podlegne

Jao! ja sam
žrtva tvâ!...

Podgorski se nasmije, dignu se sa sjedala i korakne pred sliku grofičina bratića.

- Gospodična Olgo - otegne nekako na demokratičku glasom - vaš bratić ima lijepo uzvinut brk, krasan, doista krasan i pristao muž!

U tom glasu bijaše toliko ironije.

- Podgorski, vi ste od kamena. Zar vas se ne doimlje ova nježna i duhovita pjesmica vatrene ilirke?

- O silnom Lelju?

- Da, o bogu Lelju - lupne noškom već srdita grofica.

Učiteljka se zarumeni misleći: "Sada će puknuti sud o čedu srca moga, o pjesmi mojoj."

- Leljo, Leljo - komičnom će tronutosti i sažaljenjem Podgorski - to je suviše opjevani idol ilirskih pjesničarki i pjesničara. A ipak je taj čitavi Leljo slabašno derište bez ikakve moći. Da sam slikar; ja bih ga samo radi bjesnoće bezazlenih nekih iliraca naslikao onako da bi mu mjesto tobolca i luka dao karakteristikom onoga blagog sisavca što je običavao proroke nositi na svojim leđima. Inače bih toga cijeloga Lelja poslao u krapinske ulice među dječurliju, da pravi od proljetnoga blata figure za personifikacije "veleumnih" ilirskih pjesnika!...

- O, to je krupno prostaštvo, gospodična grofice - planu ilirska učiteljka i ostavi Podgorskoga i groficu.

Olga pogleda svoga gosta na taj prizor.

Podgorski sleže ramenima.

- Ona je tako vatrena ilirka. Ona ne shvaća vaše ionako trpke šale, pa je odmah uvrijeđena.

- Otkuda je, grofice, taj lumen pedagogičkoga svijeta? - upita ravnodušno Podgorski.

- Ona je Varaždinka.

- Ja sam se već uvjerio susretnuvši se s grofom da su ilirske pjesničarke suviše vatrene... - promrmlja nerazumljivo Podgorski.

- Što ste kazali? Nijesam vas razumjela.

- Ja katkada i sam za sebe govorim što želim da me drugi ne razumiju.

Podgorski bijaše zadovoljan da je uvrijeđena učiteljka ostavila njega i groficu same.

Olga ponudi Podgorskomu mjesto kraj sebe.

- Karolina će vas tužiti našim ilirskim drugovima. Oni su vam ionako neprijatelji, štaviše, bijede vas da ste mađaron.

- Znam, gospodična grofice.

- Znate? Pa što vi na to?

- Ništa.

- A zadovoljština?

- U lutaka zadovoljštinu tražiti? Ne rači mi se besposličiti a s mojim zabludjelim zemljacima.

Grofica pođe do svoga stolića, izvuče sunjicu i donese Podgorskomu u svilenim koricama na plavoj hartiji niz dugačkih stihova.

- Ove su pjesme veoma dobre. Ima u njih duše i srca. A tako se lijepo sriču.

- Čije su?

- Onoga visokoga mladog Ilira Vilka. On mi je sa svojim drugovima znanac. Dobar prijatelj Karolinin. Posvetio mi je ove pjesme.

- To je pljeva u kojoj nema zrnja. Lijepi srokovi nijesu poezija. A kada se govori o duši, o srcu u tim pjesmama, to su fraze.

- Podgorski, vi ste pesimist. A zašto su te pjesme i uopće ilirske od tolika uspjeha? Zašto se ilirci i naša stranka dan na dan tako množi?

- Gladne muhe i prašinu jedu mjesto sladora. Grofice, sva črčkarija

iliraca ne vrijedi više no da se lula dobra duhana njome zapali.

- Podgorski, vi ćete ostati osamljeni sa svojim nazorima. Žalit ćete kada se sami uvjerite kako su vaši vršnjaci daleko, daleko, dok ste vi ostali s konzervativnim starcima u zapećku.

- Volim tako nego upaliti svoju kućicu, svoju slobodicu. No, gospodična grofice, znajte da sam od dana našega upoznanja odlučio ustrojiti protivustranku među Hrvatima ovdje na sveučilištu, pa i u Hrvatskoj raširiti, naime hrvatsku protiv ilirstva, jezgru protiv pljeve, svjetlo protiv magle, zdravo tijelo protiv utvare. Ja ću biti Hrvat, to ime za me je ponosno, a bilo je i od starine svima onima koji bi danas radi to čuvstvo zatajiti u kozmogoniji izmišljena ilirstva.

- To vi ništa nova ne osnivate. Mađaroni vele da su Hrvati.

- Ali ne Hrvati moga kova, moga mišljenja. Mađaroni su robovi svojih gostiju, ilirci su robovi svojih utvara. Obje stranke rade na uništenju imena Hrvata...

Olga je tako spokojno gledala Podgorskoga. Začas joj se obli lice neznatnim rumenilom.

- Podgorski, vi ste tako samostalni. Ilirci imadu autoriteta i uglednika te se na njih u opravdavanju svojih nazora kod svake druge riječi pozivaju. Da kano Hrvati boj navijestimo Ilirima, to mi se tako sviđa, ja ću još to promisliti... Podgorski! Mi ćemo početi stranku... - poda grofica Podgorskomu ruku.

- Grofice Olgo!...

Prvi put u životu planu u Podgorskomu nekim divljim plamenom oči. Krepko prihvati grofičinu bijelu ruku koja je ostala u njegovoj.

- Pjesnik Vilko, milostiva grofice Olgo! - nazlobno javi neopažena učiteljka vidjevši gdje Podgorski drži ruku njezine učenice a ona mu je ne uskraćuje.

Olga i Podgorski bijahu iznenađeni.

- Grofice Olgo! - ustane Podgorski s laganim poklonom. - Kada da nastavimo našu osnovu?

- Kada? Kada? Posjetite me.

- Najbolja zgoda?

- Sutra u tri sata poslije podne - uputi ga ona nešto tišim i povjerljivim glasom.

Podgorski i ne pogleda pridošlice, ali učiteljki će na rastanku prijazno ironički:

- Bez svake zamjere, gospodična! Podajte mi ruku, štitio vas Leljo!

Učiteljka mu nije sustegnula ruke, s ukorom: - Ilirožder!

Olga bijaše nekamo zamišljena kada je primila ilirskoga pjesnika. Vilko je opazio svoju pjesničku posvetu u svilenim koricama, a zamišljenost Olginu tumačio je na svoju.

- Krasna grofice, velikan Gaj mi je odgovorio. Kolike li radosti da je vaša visokorođenost stupila svom odlučnosti u ilirsko kolo! Raduje se velikan pjesmama i drugim literarnim proizvodima umne ilirkinje, gospodične Draginje i svima nama šalje prijateljski, ilirski, bratimski pozdrav.

Olga nije ništa odgovorila.

- Visokorođena grofice, opažam da ste nekako sjetni i sumorni.

Pjesnik se primakne do Olgine ruke i poljubi je.

- Prekrasna grofice - dahnu promijenjenim glasom - prekrasna grofice! Zgazite svoga roba kao crva! Da ne živi, da se ne miče, da ne upire oka u taj divni, božanstveni lik ilirske aristokratkinje!...

Pjesnik se našao na koljenima.

- Gospodine Vilko! Vi pjevate? - začuđeno će iznenađena Olga.

- Oj, ja pjevam, prekrasna grofice; ja pjevam, ja ću pjevati dovijeka i preko hladna groba o milostivom srcu vašem! Prekrasna grofice, posvetite tu moju pjesmu vašim odobrenjem, posvetite... ili zgazite roba... da ne gleda sunce vječne ljepote, zgazite ga, on će se sretan previnuti pod stopom vašom i blažen umrijeti u ljubavi... prekrasna grofice, pjesnik ilirski... pjesnik ljubi... kraljicu Ilira... ljubim vas...

Olga se nije zbunila, nije porumenjela, nije ni bljeđom postala. Ova

izjava bijaše za nju novost, kano čovjeku kada putuje ravnicom u stanovito mjesto, a najedanput u sredini ravnice nagazi na široki potok preko kojega valja bilo kakvim načinom proći ili se vratiti natrag otkuda si došao...

Olga pođe odmah na drugo. Zamoli ga da čitaju pismo od Gaja zajedno. Ona je znala da će ovom temom izvući mladoga pjesnika iz neugodnoga stanja.

Izjavu zanesenog pjesnika nije mogla grofica smatrati drzovitošću. On je kolovođa iliraca, a ona spada u to kolo. Nije se ta izjava mogla držati nepravdom. Vilko bijaše doista lijep momak, od svih sudrugova priznat duhovitim i vatrenim mladićem, komu se smijahu velike i zlatne nade. Nije se mogla ta izjava držati prenaglom, preranom. Olga je s ilircima već dugo vremena općila, oni su dolazili danomice u posjete, napose se grofica pokazivala najpriklonijom pjesniku Vilku, u koga bijaše toliko srca, toliko duše i vanredne smjelosti.

Za odgovor Vilku trebalo je srce koje jednako ćuti... Olga je u običnom govoru rabila riječ "ljubav", ona je tu riječ čitala u mnogim pjesmicama svoje učiteljke Karoline, ona ju je dapače malo prije spomenula u razgovoru s Podgorskim - a eto, koja sudbina, sada je gleda na koljenima pred sobom, i to u kipu svoga jednomišljenika pjesnika Vilka...

Jedan uzdah, jedan pogled, jedan stisak ruke bio bi dostatan za odgovor koji bi se mogao crnilom napisati u hiljadu pjesama... ali za to se tražilo srce koje ćuti, koje se odazivlje ne s riječju "ljubav" u ustima, već u onom hramu slatkih i plemenitih ćućenja koji materijalistični prirodoslovci i liječnici dijele u dvije klijeti, a nazivaju "valjano sastavljenom mišicom" - srcem! Moguće da je Olga, odgovarajući Vilku, mislila i na Podgorskoga. A možda nije ni na jednoga.

- Vilko - reče ona, lagano izgovarajući riječ po riječ - razumijem vas. Odgovor ćete naći sami u svojim pjesmama što ćete ih od ovoga časa ispjevati... A vaše pjesme ja tako rado čitam...

Vilko iz ovih riječi nije znao na čemu je. On se ne mogaše razabrati.

Vilko je zaista svaku riječ Gajevu tumačio najopširnije. Što bi u pismima običnih ljudi nešto posve obično bilo, našao je pjesnik da je to u Gajevu pismu uzvišeno, nedobitno, genijalno. Olga je dopuštala sebi puno o tom govoriti premda su njezine misli drugom vodom brodile. Ona je prispodabljala Vilka s Podgorskim. Koliko je tamo razbora i hladnoće, a koliko ovdje plamena i fantazije. Podgorski joj se pričini puka negacija svega što ilirci obožavaju, na čemu grade stranku, budućnost. No u njegovoj negaciji ima prave istine, ima pozitiviteta. Jedan od mladića pričini joj se kano matematiku kod jednadžbe plus. Ta olina je Vilko. Drugi joj se pričini minus. To je Podgorski. Više i manje ili bolje reći: suviše i premalo. Što je u Vilka bilo previše čuvstava, žara, poleta do pretjeranosti, to je u Podgorskoga bilo svega premalo; dapače kano da u njega bijaše srce pustara bez života, bez cvijeća i topline, bez zraka i svjetla; a duša nekakva praznina kojom se samo razlijegala jeka ironije i gorkoga smijeha...

Pošto je Vilko pročitao i protumačio grofici pismo, rastao se s njom. Neopisivo neugodno čuvstvo okupilo mu je dušu kada se oprostio s Karolinom i došao na ulicu. Bilo mu je kano mokru čovjeku na vjetru.

- Ah, genijalni Vilko!... - uzdahne učiteljka na polasku. - Kolike li razlike među onim oniskim cinikom i ovim poput jele vitkim mladićem!...

IV.
NEPOZNATE OLINE

Tko je grofica Olga? Ona je nosila naslov grofice po ocu. Taj bijaše ekscentričan član aristokratičkoga tijela i zasukane glave čovjek. Kada je postao punoljetnim, plemićke diplome svojih pređa poslao je na tavan za hranu prastaroj demokratičkoj družbi, gospodi miševima i štakorima, dok je grbove mjedene salio u ključanice ili ih je dao pretvoriti u lance na koje je kopčao svoje goleme bundaše, stražare aristokratičkoga doma. A što bijaše dragocjenosti naslijedio od djedova, prodao ih je u velikom gradu i stao kupovati nova imanja onih koji su svoja dobra prodavali zato da kupuju barunske naslove, diplome i grbove. Brak je sklopio s građanskom kćeri, tim je pak dao crvenoj krvi istu znamenitost kao i plavoj, a poradi toga aristokratičko društvo isključilo ga je iz svojih "otmjenih i visokih krugova". On je malo za to mario, no gdje bi kakva barunčića ili grofića, napose koju nadutu damu dobio na zub, jao njihovim aristokratičkim diplomama i grbovima. A ovakvi sukobi donesoše mu i samu smrt.

Iz braka s građanskom kćerju rodi se žensko dijete Olga, i ona mu je bila jedinica.

Kada je to dijete navršilo tri godine, postradao je on u nekoj zavadi s aristokratima. Jedan od grofića spočitnu mu ženidbu. - Vaša je žena po svom podrijetlu - reče taj - da naše tanjure pere, a ne da među nama riječ vodi. - Da, ona će oprati svoje tanjure, a ti ćeš se, propali grofiću, jedva najesti onoga napoja ako misliš ne crknuti od glada u crvljivim diplomama svojih pređa. - Došlo je do uvreda koje se moradoše krvlju oprati - otac Olgin umre od hica kukavnoga pištolja, ostavivši sav golemi imetak svomu djetetu i ženi svojoj koja je za dvije godine preživjela plemenitoga druga i ostavila malu Olgu pod tutorstvom svoga oca i majke, neplemića i malih posjednika u Slavoniji.

Gospodar Martin i drugarica mu Mare bijahu grofici Olgi djed i

baba po majci. Ovo je dvoje došlo iz Slavonije na golemo gospodarstvo malodobne Olge, i otada za sav odgoj i budućnost njezinu brine se to dvoje starih ljudi. Oni je, prate poput Filemona i Baucide čitavim mladim joj vijekom, oni ni za čas ne puštaju svoje unuke s vida i pažljivosti svojih staračkih očiju.

Kada je Olga navršila desetu godinu, postane Karolina drugom njezinom učiteljkom. Karolinina predšasnica bijaše visoka, koštunjasta žuteljiva Njemica nekud od Majnca. Zvali su je frajlajn Marijeta. Ona ju je imala poučavati u glazbi i u jezicima, u kojima je dakako na prvom mjestu slavila u svom materinskom Schillera i Goethea. A najposljednji prnjkar od Rajne preko Berlina do Beča ne bi propustio ma i najneznatnije zgode da doprinese žrtvu za prokrčenje svoje njemačke kulture, koja se narodima na kugli zemaljskoj narivava onom ugodnom delikatnošću kojom paraziti hoće usrećiti zdravo i srčano tijelo. Osim toga bijaše koštunjasta Marijeta vrlo sentimentalna i sanjive naravi. Dosta velikom neopreznosti zabavljala bi djetinji Olgin duh nedohitnom i mutnom apstrakcijom tamnih bajka i priča iz njemačke mitologije, kojima bi se dijete divilo, ali ih razumjelo nije. Narodi staroga vijeka imali su mnogo misli i čuvstva, ali malo riječi, tako da im nedostajahu riječi da izreknu sva čuvstva i misli što ih je nekultivirana narav svijeta i svemira rađala u njima. Zato i jest poezija i umni rad starih naroda sličan bujnomu plodu komu preuska i tanka vanjska ljuska raspuca od preobilja nutarnjega sadržaja ploda.

Danas pak kada je svijet i svemir preobražen kulturom, kano da narodi imadu mnogo više riječi i na milje dugih perioda nego misli i čuvstava. Napose pak u tom prednjači ukočen i rastegnut njemački jezik. A njegovi nosioci, danas priznati tovaraši kulture na zemlji, sa svojim plodovima uma i srca najbolje pokazuju da je u njih tvrda i debela ljuska koju treba čovjek dugotrajnim trudom i znojem razbijati dokle dopre do ono nešto zrnca prave jezgrice. A često se, malone vazda, događa da je već i ono nešto jezgrice crv površnosti...

Zato, kada bi stari djed Martin i njegova drugarica, baba Mare, stali pripovijedati zdrave i slikovite naše pričice na one tamne Njemice Marijete, dijete bi postajalo bistro i živahno kano čovjek kada dođe iz vlažna podruma na svjež i čist zrak. Mala Olga upravo bi

gladnom dušom i srcem hvatala teške prispodobe i tmaste slike iz usta Marijetinih, iz njezinih dugih priča, no dijete bi se kod toga umorilo i do glavobolje. Takvo nešto biva, ali dakako u mnogo većoj mjeri, i našemu današnjemu naraštaju, koji se izubija i izmrcvari njemačkim knjigama do - - do totalne glavobolje, koja konačno završuje gubitkom svakoga čuvstva, svih zdravih misli i pojmova - neizlječivom tupošću...

Zaman nude Nijemci silom i milom čitavi svijet svojom kulturom, napose gdje još vlada zdravlje i bistrina u narodima...

Svidjelo se napokon sudbini da je koštunjastu Marijetu privela pred oltar i tamo je "svezala vječnom svezom" s nekim ostarim udovcem i pedagogom u penziji. Je li to bila ironija sudbine ili zbilja, no valja reći da je Marijeta posve hladne duše preuzela mjesto u novom stališu tvrdeći da je "sve to prerano", premda joj nitko nije znao godina bilo po njezinu kazivanju, bilo iz krsnoga joj lista koji je ona čuvala najvećom tajnom.

Iza Marijete postane, kako smo već spomenuli, Olginom učiteljkom gospodična Karolina, rođena Varaždinka.

Ona kako bijaše već samom osobom kontrast prema svojoj predšasnici, tako joj bijaše kontrast i svojim nazorima u odgojivanju i poučavanju.

Marijeta nije dopuštala da djevojče ide kamo u svijet. Ljudi su svuda jedni te isti, lice zemlje također jedno te isto uz neznatne promjene. Čemu tada plandovati po velikim gradovima za tobožnju potrebu "svestrana naobraženja"? Velegrad od malena mjesta razlikuje se samo toliko koliko tamo imade za koju hrpu više ljudi, nešto više kuća, i na kućama nešto više katova. Takvi bijahu Marijetini nazori. A djed i baba držahu se u svačem onoga što je propisivala ona, jer bijaše Marijeta "učena i stroga i razumna", kako je sami priprosti starci držahu.

Protivnim pak pravcem udari gospodična Karolina. Mladoj grofici valja poći u svijet, vidjeti ljepote smišljene i oživotvorene velikim duhovima; valja joj vidjeti ljude, proučiti njihova nastojanja i težnje, ćućenja i zahtjeve. Marijeta je sunčano svjetlo na mlado djevojče

pripuštala samo kroz prozor, dok je Karolina djevojku odvela na slobodu, na široko polje, da se užije sunčana svjetla i topline mu neograničeno, po širokoj volji.

Starci se isprva opirahu Karolininim nazorima, posve protivnima solidne Marijete, no napokon privolješe te se zaputiše zajedno s Olgom i novom joj učiteljkom u svijet.

Karolina bijaše podosta natrušena čitanjem, a kakav već biva ženski spol kada proštije koju knjigu, htjela je i Karolina imati glas u znamenitim pitanjima Evrope, ako i nije ova jošte saznala za nju. Kano takva bacila se i na polje crvene ilirske politike. Bila je jedna od onih mnogobrojnih ilirskih pjesničara kojih umni plodovi nijesu pokrenuli svijetom, ali zato su namazali silu božju papira. Vrijednost pjesama nije se cijenila po poeziji, već se mjerila na lakte i rifove. Citati bez kraja i konca sastavljali su pripovijesti, tako da su oni puno više prostora zauzimali nego sama izvorna stvar. Tko je znao ili čitao kakvu ideju iz tuđih djela; slobodno ju je predao ilirskom svijetu kano svoju vlasnost bez svake bojazni da će ga kritika uloviti i dovesti pred sud gdje se odmažđuju književnim smetateljima tuđega posjeda i vlasnosti. Dapače, ovakvi bi i slavu stjecali. Za Karolinu se može reći da je pjevala pjesme posve izvorno, a pripovijesti iščičkala groznim citatima iz suhoparnoga dubrovačkog pjesničarenja: ali niti njezina poezija niti njezine pripovijesti ne mogoše preživjeti niti same nje.

Za ilirsku ideju predobila je u kratko vrijeme svoju učenicu groficu Olgu, a sama se nije smatrala toliko Olginom učiteljkom koliko prijateljicom njezinom.

U gradu u kojem se sada nalazi Olga s Karolinom, za kratko vrijeme skupi ona oko sebe naše mladiće, s kojima je držala ilirske sastanke, dogovaranja i dopisivanja.

K ovim olinama pridruži se; kada je Olga navršila petnaest godina, jošte jedna muška olina, gospodin doktor Laca; veteran student a Martinov nećak. Bio to visok, lijep, širokoplećat, posve aristokratičkoga izgleda gospodin, onaj isti s kojim se Podgorski sastao kadno dođe u posjete Olgi. Kako oholu, tako prazne glave i srca, vanredno mu je laskalo, a tražio do pretjerane smiješnosti da ga

zovu doktorom, a i gospodinom grofom, premda bijaše čiste plebejske pasmine kano repa. No taj naslov prisvajao je otuda što je njegova rođakinja Olga bila rođena grofica. Pala mu je ipak sjekira u med kadno mu je stari Martin dozvolio da stupi u obitelj, jer se otada nije trebao za drugo brinuti nego kako da mu svi dijele ime doktora i gospodina grofa...

On ne bijaše ilirac. Prije bi u njegovu inače lijepu glavu mogao usaditi kupus negoli pojam o ilirstvu i uopće o kakvoj narodnosnoj ideji. Pjesama ili drugih beletrističkih plodova nije nikada čitao. Ipak je on bio možda najpouzdaniji prijatelj učiteljke Karoline, više no ikoji ilirac...

O tom uskom prijateljstvu nije znao nitko do njih dvoje, dok bi se pred drugima kano posve strani sretali.

Ima ljudskih bića koja stanovite uske veze svojih ganuća i ćućenja pred drugim ljudima prikrivaju, a to valjda zahtijeva ili sadržaj ili forma ovakvih nagnuća, ili pak oboje, Među takva bića spadaju učiteljka Karolina i gospodin doktor grof Laca.

Osim toga bijaše čvrsta odluka pseudogrofa Lace stupiti u brak sa svojom rođakinjom Olgom i prema tomu joj polagano otkrivati "žarku i vjernu" ljubav. Valja nam spomenuti da prema toj tvrdoj svojoj odluci ne uči možda pseudodoktor Laca kakvu ilirsku pjesmu i ne čita možda kakav roman da udesi svoje riječi za otkriće ljubavi prema Olgi, već začudo, što nikada do te odluke pokušao nije, on proučava ženidbene ugovore i nasljedno pravo!...

Njegovoj odluci skloni su i starci te ne taje ni sami sebi ni komu drugomu da bi to najsretniji i najvaljaniji brak bio te da se tako ne bi nepoznata olina uvukla u njihovu obitelj...

A Podgorski se nije prevario držeći doktora Lacu, kada ga je sastao na hodniku pošavši u posjete Olgi, jednim od kućnih prijatelja svoje gospođe domaćice, vrlo otmjene, mlade i krasne udovice Elvire koja bijaše poznata sa svoje raskalašenosti i razuzdanosti u gradu.

Kadno se ilirski pjesnik Vilko rastao s Olgom, pošla je ova Karolini na svoj učevni sat.

Baba Mare doštapa u djevojčinu sobu, natakne na oči svoje krupne naočale, vrpcom prevezane okolo glave, i uhvati onu svilom vezenu knjigu spomenicu od pjesnika Vilka.

Bila je to niska, krupna starica, majušnoga punoga lica, oka oštra i pronicava.

- Stari, stari, dođider amo! - Ali baci spomenicu i pođe u drugu sobu te dovede svoju bračnu polovicu, djeda Martina.

- Vidiš li, vidiš li šta je to? - šane ona njemu glasno tik uha.

Stari je gledaše, nakrivivši malo usta, a to bijaše znakom da još dobro nije čuo što želi.

Mare prikriča svomu staromu po drugi put iste riječi.

- Šta je to... šta je to... pitaš? Valjda molitvenjak? - slegne starac ramenima.

- Da, jest molitvenjak u koji djeca pišu vražićkovim slovima! - zažagri stara očima. - Znaš što ću ti reći. Mi trebamo malo pozorniji biti. Frajlajn Karolina mi se ne mili od nekog doba. Ovamo dolaze svaki čas djeca, i to, stari, muška djeca, a nekima već i brci pucaju - studenti! Frajlajn Karolina da je zasukana i mudra, da politiku nekakvu tjera! Ja se ne razumijem u te fabule, niti u njezinu politiku! Ali znam da ne valja posao niti k dobru ne vodi kada ti ovako muška djeca obilaze dom gdje je djevojka u naponu. Pa se tu smiju, pa šale, pa brbljaju i govore, kićeno poput popova na propovjedaonici. A vidiš, i u ovoj knjizi je nekakva politika te muške djece. Ja doduše tih popjevaka ne razumijem posve, no nalazim riječi koje mi se ne sviđaju, a i po tri puta trebam svoje naočale naravnati da ih razumijem.

Stari nije možda svaku riječ svoje bračne drugarice dobro čuo, ali je toliko razabirao da ona nije zadovoljna s frajlom Karolinom.

- Baš si mi, babika, dobro došla svojim nazorima o Karolini. Već kroz šest godina što je ona u nas htio sam ti reći da mi se ne mili kano ona stroga Njemica Marijeta. Vidiš, na primjer, čemu ovo naše klatarenje s djetetom od grada do grada. Imamo, bog i duša, novaca dosta, ali ipak zašto toliku silu prosipavati u vjetar! Dok je zaista po

čitavom svijetu jednako kao i kod nas, što je mudro i pravo vazda govorila Marijeta. Mi, babika, ne skitasmo se po svijetu osim što smo sa svojom pokojnom kćerkom polazili u obližnja sela na proštenja i vašare pa, hvala budi bogu, doživjesmo poštenu i sijedu starost. Naša pak kćerka, dušica joj raja se naužila sa svojim vrijednim drugom, dobila je grofa za muža, i te kakva grofa, kojima ne rodi svaki čas ljudsko tlo! Aj, dobri bože, ne roptam protiv tebe, no da nijesi lišio naše unuke dobrih roditelja, ne bi je ni trebalo ovako predavati od ruke do ruke frajlama...

- Sad pak, moj stari, valja nam pokazati da smo mi prvi pozvani iza pravih roditelja uložiti svoju riječ. Pozvat ćemo frajlu Karolinu na račun, neka nam protumači i razjasni čitavu stvar. A iza toga ili ćemo krenuti dalje na put, ili pak kući u Zagorje gdje smo i najsretniji. Ne sviđaju li se na našim imanjima frajli Karolini priprosti naši običaji, slobodno joj budi birati, ionako dijete neće već za koje vrijeme trebati profesorica...

- No što ćemo s našim Lacikom? On mora na studijama ostati ovdje. A moja je misao da se to dvoje sljubi, da tuđin ne ulazi u naš hatar.

- Neka i on pođe s nama - umovaše Mare. - Krste ga svi doktorom, zato je valjda već svoja studija dogotovio. Ta, zaboga, on već studira tolike i tolike godine, a što novca uložismo u njegove škole, jedva bi izvezlo par volova same račune dugova koje isplatismo.

- Ipak je on mudro čeljade, moja draga - branit će svoga nećaka Martin. - Gledaj ti samo njegovo uvijek ozbiljno lice, njegovo ponosno čelo. Stvoren je upravo za gospodina. A njegova ustrajna mučaljivost najviše mi se sviđa. To je pravi znak pameti!

Mare pritaji svoju misao na obranu Martinovu, ne hoteći nikada uvrijediti svoga druga. No za njega bijaše zato Laca mučaljiv jer mu se nije htjelo vikati da ga može čuti stric Martin koji bijaše, siromah, gluh...

Od ovoga razgovora među Olginim djedom i bakom promijeni se u domu svakidašnja jednoličnost u nešto burniji život.

Starci su zaista pozvali učiteljku Karolinu na račun poradi posjeta mladenačkih k njihovoj unuci.

Učiteljka se s početka nađe duboko uvriježena, no ipak se skloni na razjašnjenje. Ona da je ilirske mladiće kao svoje političke jednomišljenike uvela u kuću jer su to ljudi velikoga uma, poštena srca i na glasu radi svojih pokretnih političkih misli koje su i samoj grofici Olgi toliko omiljele da je ona postala vatrena pristaška iliraca. Da se u konverzaciji s ovakvim inteligentnim ljudima može samo što veće naobraženje duha i okretnosti mišljenja u djevojke postići, a ništa kvarovati. Stara Mare je nato strogo upitala što znače one popijevke u knjizi sa svilenim koricama. To da su nevine misli jednoga od najdarovitijih mladića mladih iliraca i čista čuvstva njegova plemenitoga srca. Da poradi toga nema nikakva razloga toj bujnoj mladeži zapriječiti polaziti dom, to više što su to mladići iz naših krajeva. A ona drži, kada bi već bilo ovdje govora o kakvim stranputicama, da se mladoj grofici Olgi mogu prije takve otkriti u društvu s kakvim damama i razuzdanim djevojkama, napose u tuđini, nego s mladićima, jer u ovom drugovanju nema nikada one intimnosti kako to biva u društvu ženske sa ženskom. Uostalom, da je ona zato učiteljkom i odgojiljom mlade grofice da bude vazda oprezna na sve što se oko njezine učenice zgađa. Jedan da je samo mladić došao u posjete grofici koga ona nije uvela i koji ne spada u kolo njezinih ilirskih jednomišljenika, već ga je sama grofica pozvala kao svoga poznanca od plesa, a taj je neki Jakob Podgorski iz Krapine. Karolina da ne bijaše na tom plesu, već sam djed i baba, pa bi se mogli i sami sjetiti toga mladića. Ali da ona ne bi dopuštala pristup u dom tomu Podgorskomu, jer se uvjerila iz kratka razgovora da su u njega razvratne misli, srce bez plemenitih osjećaja. Uz to dosta primjese prostote i neuglađenosti.

Starici se pričini ovo učiteljkino razlaganje ponešto tamnim i neprozirnim kano i nekada starogermanske priče Njemice Marijete, dok je starac od svega malo ili ništa čuo te je istom trebao posebne upute od svoje bračne polovice o razjašnjenju frajle Karoline. Ipak, čuvši spominjati ilirstvo, zapita učiteljku što znači to ilirstvo i ilirska politika. Karolina se na ovo pitanje ponešto smete, jer kako god bijaše upućena o samoj ideji, definiciju na takvo pitanje dosta joj je teško bilo dati, napose staromu Martinu. - Ilirstvo je - reče ona - tako uzvišena ideja po sve slavjanske narode na jugu, tako genijalna i

plodonosna politika po sreću i napredak tih naroda da će se, kad ono postigne svoj cilj, čitavo stanje naroda na jugu promijeniti. Zato se i toliko boje ilirstva svi mračnjaci živući u velikoj državi Ilira, kano i dušmani Ilira van naše domovine.

Starac sažme ramenima, jer ono malo što je od toga čuo pričinjalo mu se tako nedokučljivo filozofično kano i čovjeku kada iznenada padne na glavu u duboku, tamnu jamu...

Baba Mare pak odlučno izjavi da će skorih dana svi krenuti na imanje u Zagorje.

Potom se stvorile u kući dvije stranke. Konzervativci: starac i starica bijahu za povratak na imanje u Zagorje. Opozicija: Olga, Karolina i doktor Laca, da ostanu i dalje u gradu. Opozicija išla je dapače tako daleko da je doktor Laca dosta učeno prozvao konzervativce pukim "filistrima staroga kova". Konzervativna stranka dakako nije razumjela učenoga značenja tih riječi. Valja spomenuti da je svaki član opozicije sa svojih posebnih razloga i interesa bio za ostanak u gradu; dok se konzervativna stranka nije razilazila u interesima...

Potrajalo je ipak i dalje na starom.

Starica kada je bila u društvu sa samim svojim Martinom a to bijaše malone uvijek, vikala je i rogoborila u sav glas da imadu na svaki način ostaviti grad i putovati na imanje. Dok u društvu s opozicijom, a to bijaše tek kod stola, starica ne bi se usudila o povratku na imanje govoriti premda je bila uvjerena da samo ona i stari imadu odlučnu riječ u tom pitanju. Bojala se nekako ohologa gospodina doktora Lace. Starac je konačno, na staričino neprestano rogoborenje i dokazivanje na prste, po koji put kimnuo glavom i upalio staru filistarsku lulu pričinjajući se jače gluhim nego je doista bio.

Neke večeri padala je napolju kiša kano iz kabla. Vrijeme i narav bijahu neopisivo sumorni. U takvim časovima čovjek biva zlovoljan, dremovan i nezadovoljan.

U domu gdje stanovahu naše osobe vladala je tako crna tama, tako grobna tišina u najklasičnijem smislu. Samo su se čuli pljuskavci kiše štrapajući i šumoreći po krovu.

Baba Mare već je blagoslovila zlatnu glavicu "djeteta Oljuške" u krevetu, a sama se povukla u svoju sobu koja bijaše vratima razdijeljena od Olgine spavaonice, zaključavši prije vrata koja vode u posjetnu i jedaću sobu. Starica je običavala svaku večer brižno spremiti groficu Olgu u krevet, odvodna vrata u druge sobe zakračunati i ključ sebi pod glavu ispod jastuka metnuti. Ona je još tiho, tiho šaptala molitvu za svoju pokojnu kćerku, majku Olginu, za "dijete Oljušku", za svoga staroga i za samu sebe. Znalo je to trajati i po čitav sat. Kada bijahu blagdani, veliki postovi, kvaterni petki, trajalo bi to i po više sati...

Starac Martin ležao je u svojoj sobi na krevetu, omatajući prsa pamučnim platnom navlaženim rakijom. Kada bi taj posao dovršio, napunio bi svoju veliku lulu, zapalio je i polako počeo izvlačiti duge tmaste dimove koji baš svojim vonjem ne odavahu da stari slavonski vlastelin puši najfiniji duhan. Tako bi on običavao pušiti po prilici onako dugo kano i njegova bračna pola moliti, gledajući neprestano u svod sobe iznad kreveta. Kada bi u takvom položaju više oduljih dimova ispustio prema svodu, jedva mu se u fantaziji na svodu pričini onako velik kolobar kano kada djeca bacaju kamenčiće u zelenu vodu, a na vodi se naprave maleni pa sve veći i veći kolobari, dok ih napokon nestane... Pred starčevim okom na svodu bivalo baš obratno. Najprije bi postao velik, velik kolobar, opsežući čitav svod. Zatim bi postao sve manji i manji, dokle se ne bi pretvorio u tačku tako veliku kano npr. lastavičino gnijezdo. I tada, tada bi pala jedna jedina misao starcu na um... kako je u Starom zavjetu nekomu pobožnjaku - on ga ne bi bio pogodio za čitav svijet - kadno je zaspao ispod krova, lastavičino gnijezdo zasulo oči, i on je oslijepio pod stare dane... Martinom bi u tom trenutku trznula neka tajna groza, lulu bi odložio, naširoko se prekrstio, zijevnuo, okrenuo se k zidu i... vazda usnuo...

O ovom kolobaru i lastavičinu gnijezdu pripovijedao bi jutrom svojoj ženi starac djetinjom iskrenošću, bezazlenošću i odanošću.

Starica je po svoj prilici već dovršila svoje molitve, a starac odložio lulu, kada već u kasnu noć preko stuba dogazi kući gospodin doktor Laca.

Učiteljka Karolina u noćnom odijelu, napolak naga, udobno legla na divan. Bose noge u belajicama prekrstila jednu preko druge, a na čvrstim grudima ljevicom je držala knjižicu, a na njoj hartiju papira. Pjevala ili bolje pisala je pjesme. No kako je neprestano griskala olovku, vidjelo se da joj baš ne kumuje posestrima vila i da se za taj čas ne bi mogla pohvaliti onom latinskom Deus est in nobis et nos agitante calescimus illo... Međutim, njezin lik onako na divanu, kako bijaše puna stasa i oblih te jakih grudi, bio je odista graciozan. Pa bile one pjesme što ih je mukom i trudom sisala iz svoje olovke te stavljala na papir loše ili dobre, zato se ipak može reći da njezine male noške bijahu nešto zamamljivo svoje vrsti.

Napokon, što god je napisala, iskriža olovkom i baci knjigu i hartiju pod noge, desnu oblu ruku stavi pod glavu, ljevicu pusti niz tijelo, upre zažarene oči u svijeću i tako je ostala nešto otvorenih usta... dok joj se nijesu oba oka sklopila...

Vani je sve jače šumio pljusak kiše uz dosta silan vjetar.

Na učiteljkinim vratima začuje se tiho kucanje...

Karolina podigne oči i makne ispod glave desnu ruku.

Kucanje se opetovaše.

- Tko je? - hladna srca upita učiteljka kano da je znala tko je.

Opet: kuc... kuc...

Ona skoči s divana. Knjižica i hartija padnu na pod. Otključa i nausko otvori vrata. Ali ih odmah stade tiskati da natrag zatvori. No među vrata bijaše već urinut debeo štap, tako da se nijesu dala zatvoriti. Nastane slabo rvanje.

- Ne budali, molim te! - šaptaše jak muškarački glas.

- Ne budali, da - tobože će tugaljivim glasom Karolina rvući se sve slabije sa štapom među vratima. - Molim, gospodine doktore, da u miru pustite moju sobu i da se odmah odnesete u svoju ložnicu! - drhtavim će ona glasom kada bijaše nadrvana.

Doktor Laca sune u sobu, zaključa vanrednom brzinom vrata i metne ključ u svoj džep.

- Tako! Sada smo mi gospodari u kući! Groficu Olgu zaključava i čuva stara baba, a gospodičnu Karolinu čuvat će i zatvarati gospodin grof Laca! Ha... ha... ha! Čudni zatvori i čudna čuvanja!

I gospodin Laca počne žarkim cjelovima gušiti frajlu Karolinu, zatim je obujmi okolo tijela, digne poput pera iznad poda i ponese na divan.

Ona mu se posve lagano ali samo za šalu suprotstavila.

- Znaš ti, dragi moj gospodine doktore Laca, da ja zaista ne znam čemu to sve vodi? Ja bih jednom rada znati račune. Već suviše dugo sve to traje. Doći će najedanput nesreća, a ja, sirota propast ću, ubit ću se... - stuži se Karolina.

- Budala! Kamo sve to vodi? - zahohoće Laca i promjeri učiteljku od nogu do glave. - Pa ti se krstiš pjesnikinjom? Ti nijesi ništa drugo doli obična Abderićanka kada tratiš pamet tako sentimentalnim mislima! Van ako me nije izigrao već koji član tvoje političke stranke.

- A onda, kada bi te izigrao? - okrene učiteljka svoje rumeno lice prema Laci.

- Pa onda... onda bih ja i dalje igrao svoju ulogu, dok ne bih kod prvog sukoba svomu suparniku iščupao ušesa...

- A, mi bismo to istom vidjeli, gospodine doktore Laca! Mi bismo to istom vidjeli! - uzdigne glavu učiteljka.

- Šta biste vidjeli? - razljuti se tobože Laca te omota svoje ruke oko Karolinina tijela, a lijepe brke pritisne na njezine grudi.

- Dederte, pomozite sebi sada, milostiva gospodična pjesnikinjo, pomozite sebi ako možete - šaptaše Laca u rub njezine snježne košulje. - Šta biste vidjeli sada, ha? Šta biste vidjeli?...

- Zlotvore jedan!... - otimaše se voljko učiteljka čupajući od šale bujnu vranu kosu...

- A što će biti kada se rastanemo? - pitaše slatko upokorena Karolina.

- Kako rastanemo?

- Danas nijesi bio kod kuće na objedu. Stara je naručila da se počnemo već jednom spremati na put u Zagorje. I o tebi bijaše razgovora, da i dalje ostaneš u gradu dok potpuno navršiš nauke. A to će biti i po me dobro.

- Ilirska gusko! Da navršim nauke? Ja sam ih već navršio. Sada sam u trinaestoj školi! - ironično se nakesi Laca. - A ja sam uvjeren da bi ti radije ostala od same ljubomornosti sa mnom u gradu mojom učiteljkom nego Olginom na selu, udaljena od mene...

- O, gospodine doktore... ali ne, ne možda od gusaka... ne utvarajte sebi da sam baš toliko ljubomorna... - kimaše glavom sada već razdragana učiteljka.

- Kakva je to hartija na podu? - skoči Laca od Karoline i hitro digne papir.

Karolina također pohiti s divana i počne se onako u košulji trgati s Lacom za papir.

- A i vi ste, gospodine doktore, ljubomorni! Baš ga nećete čitati, baš!

- Šta? Ovo su iskrižani stihovi! Tu nemam biti na što ljubomoran. Kako vidim, Muza bijaše opet daleko od svoje miljenice! Vi ilirski politici morate negdje nemilostivo navlačiti i natezati tu Muzu!... Međutim, ja uviđam zašto danas nijesu stihovi tekli. Ružno i dosadno je vrijeme. Kiša lijeva, a nekakav tako hladan vjetar piri... U takvim noćima je poezija u krevetu gdjeno se dade preslatko, preugodno spavati... i snivati o ilirskim vješticama, hoću reći... vilama...

- No ti ćeš valjda još postati drugi Podgorski svojim ruganjem.

- Tko je taj Podgorski? A, onaj mudrac! Zbilja. Ali je doista pametan čovjek. Na vagi uma važe više nego svi vi Iliri ovdje...

- Dakle, vas se dva možda sprijateljiste?

- Idi k vragu! Ja ga mrzim kao nikoga još do njega.

- I ja ga mrzim! - reče učiteljka.

- Dakako, tvoja je mržnja opravdana. On se javno ruga vama ilircima i vašoj politici. Dapače, osniva stranku proti vas. A sama

grofica Olga kano da već ne mari za tvoja predavanja o ilirstvu. Napose, on do bezdušnosti izmeće na ruglo tvoje pjesme i nekakva Vilka...

- A zašto da ga gospodin doktor mrzi?

- Imam svojih posebnih i osobitih razloga - naškubi usta Laca.

- Možda bi i tko drugi znao te osobite razloge - doda sumnjivo Karolina i povrati se na divan.

- Na primjer? - sijevnu oči Lacine.

- Ja! - nasloni se na lijevu ruku učiteljica te ispruži jednu nogu do konca divana, dok drugu pusti s divana na pod.

- A to bi bilo?

- Udovica Elvira...

- Evo ti je na! Pa da nije ljubomorna!

Laca pohrli natrag na divan do Karoline.

- Kada bi i stajale tvoje lude sumnje, ja ne bih zašto imao onda mrziti Podgorskoga. On zastalno nije delija koji bi mogao meni suparnikom biti! - privinu doktor Laca oholo svoj brk; pak nastavi iza kratke stanke položivši oprezno obje ruke na Karolinine grudi.

- Ne znam što bi značilo zabavljati fantaziju s udovicom kraj djevojke kakva si ti. Napokon, zar ti sama sebe tako zlo sudiš da možeš sumnjati? Ta nije lijepo, nipošto ne... - postajaše Laca krotak poput janjeta i udvoran poput krivca koji se počinje kajati pred onim komu je štetu nanio...

To je učiteljki toliko laskalo i mililo se da je obadvije Lacine ruke privukla k sebi, sama ih omotala oko svoga vrata i strastvena privinula doktora na svoje grudi...

- Ah!... Nijesi li zbilja ničiji nego moj?

- Hm... gusko!

Svijeća je dogorijevala. Njezin plamen čas bi se dignuo, čas padao, padao, boreći se sam sobom za opstanak, poput ljudskoga života što izdiše. Vjetar je stao tako grozno zavijati ulicama da su isti krovovi

od kuća škripali. A čulo se negdje daleko zvečati i staklo koje je padalo na zemlju. Krupna kiša, nošena vjetrom, silno je tukla po prozorima, kano da tuča pada. Vrijeme se pretvorilo u pravu buru i mećavu. Tama je postajala sve to gušća, napose u domovima. Tada je izdahnula svijeća što je dogorijevala u Karolininoj sobi i napokon utrnula...

- Ah... strašna tama, a kakav vjetar, kakva kiša!... - trzne se Karolina.

- To su najslađe noći ljubavi... - tiho progunđa doktor Laca.

V.
BALADA I ZASADA

Bijaše tih, vedar i topal proljetni dan. Iz nedaleke šume razlijegaše se pjevanje ptica u nebrojeno mnogo glasova, tako da je to pjevanje sačinjavalo sada neki zajednički šumor, sada neki neopredijeljeni žamor i cvrkut. Najednom bi sve uminulo, prestalo. Tek bi čuo muhu zujalicu u najbližoj travi gdje lijeće i siše preostalu rosu koju još ne nađoše topli sunčani traci u njezinoj skrovnosti... A prodiralo bi ti do uha i strujanje potočića iz blizine, komu da se primakneš, rekao bi da se razgovara sa sitnom dječicom, svojim bjelukastim, modrastim i žutkastim kamenčićima, kojima blagodušno i kano njegom mlađahne majčice ispire drobno, ubavo lice... Uzdigne li ti se duša i od toga, opet te zaokupi stoglasno pjevanje ptica, a iza toga slijedi nešto novo, nešto mlado, ugodno, iznenađujuće... Sve je to u pomlađenoj naravi tako žustro, tako milo, tako tajanstveno, tako šareno... ti sada kano da sve razumiješ, sve znaš, a sada ti je opet sve zaogrnuto koprenom, a u tebe nema jakosti, ni smjelosti, ni pouzdanja samoga u sebe da koprenu odigneš... Srce ti čas gine u bespredmetnim željama, čeznuću i nekim sitnim požudicama koje se kreću poput kaleidoskopa u beskonačnim daljinama, a ti ipak ne bi znao riječju niti jedne jedine kazati, opisati, personificirati... Čas pak kano da si dohvatio stanovitu veliku želju, ti je znaš odavna i sada ćeš joj zaviriti u dno duše... no upravo na dohvatu rasplinula se... ti još kriliš rukama... no ona je izginula u ništa...

Četica mladića posadila se u raznim položajima na mekanu zelenu travu.

- Divno li ti je u naravi! Gledaš li iz toga zelenila na grad, pričinja ti se hrpom beživotnoga kamenja! Pa u toj hrpi, u toj spilji sablasti prisiljeni smo ovako mlad život tratiti!... Ah, onako, toplo, ubavo djevojče... pa krenuti s njim u krasnu narav... zar da pjesnici ne znadu što je lijepo i ugodno... - reče Mato. A kako je na leđima ležao, pomakne se dalje po travi i okrene na trbuh udarivši nekoliko puta

po zraku peticama od čizama.

- Ne miješaj se, ti gola prozo, u narav te tople i ubave djevojke! O tim predmetima razgovarati se ima pravo naš Vilko, ta ionako je postao mučaljiv i turoban... - reče drugi.

- Vilko sada pjeva balade, a onda svakako treba tuge... - doda treći.

- Zbilja, Vilko, bez svake šale, jesi li već svršio onu veliku baladu... kako li se zove, već sam zaboravio - upita Mato.

- *Slučaj i kob...* - pomogne mu jedan.

- Da, *Slučaj i kob!* Već sâm naslov pokazuje da može biti veoma dugačka pjesma - uzme riječ matematik Miško, koji bijaše poznat sa svojih sarkastičnih i pecavih primjedaba.

- Valja sa žalošću i negodovanjem konstatirati da se naš Vilko od neko doba jako zanemario. Svoju, kako je sam zove, "hudu sreću", kano i da sam podupire da bude još gora - počne opet Mato pa se upravno okrene k Vilku.

- Da ti, moj vitki pjesniče, dogotoviš već jednom svoju baladu, da bude tandem aliquando tiskana u našim ilirskim novinama, zar misliš da ne bi nikakva uspjeha odatle bilo? Hej?

Vilko, na koga su sva ta mudrovanja šibala, sjedio u travi, poduprvši o oba dlana svoje nešto dugoljasto lice.

- Molim te, ne zbijaj šale. Ona mi se baš danas ne rači.

- Tako mi, vidiš, onoga sunca gore koje danas naliči na pravi mjedeni kolač - pokaže Mato s komičnim patosom na sunce - ja se nipošto ne šalim. Ja velim da bi bilo uspjeha kada bi tvoja balada već jednom bila otisnuta u našim novinama... A ja ću ti odmah reći. Premda je grofica Olga napustila naše ilirsko kolo i zavoljela nazore Podgorskoga, to ona ipak još uvijek čita naše novine. Ona će u tvojoj baladi naći tvoje jade, tvoje visoke misli, tvoja plemenita čuvstva. U njoj će ujedno upoznati sebičnoga Podgorskoga. Samo ti trebaš stanovitu osobu koja će predstavljati u baladi Podgorskoga, što preciznije i razumljivije nacrtati. Ona je ćutljiva i misaona. Za Podgorskoga će najprije ohladnjeti, a napokon ga posve odnemariti. Tada pak možeš se ti opet primaknuti svojim ljubećim srcem k Olgi,

no svakako opreznije nego prvi put. Jer ono otkriće ljubavi, priznat ćeš, bijaše ludo...

Vilko se udobrovolji. Tako vazda biva kod bolesnika i ljubavnika kada se na njihov predmet ozbiljno skrene govor.

- Ali, moj Mato, ona ljubi Podgorskoga. A tu se ne da nevinim baladama uspjeti.

- Ljubi vraga, ne Podgorskoga! Ta djevojka je tako čudan stvor. Koliko je poznam, ona ne ljubi nikoga, a najmanje Podgorskoga. Kaži mi što ima u Podgorskoga da se čovjek u nj može zaljubiti. Što?... Ništa! Nekoliko ironičnih dosjetaka. Ja ti kažem da za nju Podgorski nema apsolutno nikakve privlačnosti. Olga je stvor što za svaku novost postaje radoznala i upravo radi te radoznalosti priljubi se časovito ma bilo uz koga! Na primjer, ja sam stalan u tom: da sutra dođe u njezino društvo naš matematik Miško, Podgorski je izigran iz Olgine milosti, on je propao...

- Oho! - skoči Miško. - Hvala lijepa! Pa kada bi tvoja mudrovanja nasjela. Ja, bogami, ne znam pjevati balada, da se onda njima tješim poput Vilka kada bi mi povratili "pašuš" da ga nijesu ni pročitali. Ta meni se čini, bez zamjere, da i Vilkove žice na liri poslije otkrića ljubavi rđaju, i skoro će ta lira morati u ropotarnicu među pokojne vile... A Vilka će izjesti melankolija... Uostalom, ja držim da se baladama ne da vojevati gdje se razmaše Podgorski. Ja bih vojevao s njim onako oživotvorenim baladama... mislim ovako... - šine matematik šakom po zraku.

- A, dakako! Lako je predlagati takvu poeziju. Ali mi smo već više puta iskusili da muževi prijedloga znadu posve "ironično-sarkastični" izmaknuti kada mi ostali privedemo tu poeziju na dnevni red - uštine Mato ujedljivim glasom matematika koji je vazda druge štipao svojim sarkazmima.

Na licu Vilkovu pokazala se potpuna smirenost i utjeha dok je Mato govorio o Podgorskom, no matematik razbije to blaženo čuvstvo koje poput svjetla prodire među ruševine melankoličnе duše...

- Što? - plane gotovo gnjevom matematik, a to je vazda bivalo kada bi se tko samomu njemu narugao. - Ja velim da Podgorskoga treba

izlemati. On i bez te romantike s groficom, što uostalom za mene nije ništa drugo no puka tlapnja, vrijeđa nas ilirce gdje god mu dopušta zgoda. A duguje nam leđa, ili mi njemu batina još od one zimske večeri kadno bijaše ples... Evo vam moje poštene riječi da ću ja sam Podgorskomu zamku nastaviti i prvi pokušati svoju toljagu kako je u žilavosti daleko od drenovače Kraljevića Marka. Ovo neka bude balada. Novine našega protivnika leđa. A mi ćemo svi stihove po njima pisati. Ja se obvezujem za naslov i prvih nekoliko stihova!...

Ovo se očito sviđalo svima, samo ne pjesniku Vilku.

- To je dakako tek šala u razgovoru. A kada bi se o tom ozbiljno mislilo, ja sam vazda protivnik surovosti. Kada bi pak Olga saznala o tom, pala je i posljednja kocka... ona bi nas sve, napose mene, i prezirati stala - reče Vilko.

- I prezirati stala... - opetuje na nos posljednje Vilkove riječi matematik. - O, ti siromašna dušo svih poeta ovoga svijeta!... Kocka bi pala... o, filozofe od ilovače... A nijesi li čuo što rekoh? Sva je ta tvoja ljubav puka tlapnja. I još jednoć s velikim slovima: tlapnja! Valja ti jednom istinu, golu istinu reći, da se ne pretvoriš sav od glave do pete u opsjenu. Mi se svi smijasmo tvojoj romantici. Sin jednoga šijačkog pecirakije pak se zaljubiti ozbiljno u aristokratkinju, groficu! Kad nas jošte nije izravnana razlika stališa. Najmanje među kastom šijaka i kastom grofova. Deder pitaj samo svoje slavonske grofove. Poslat će te u konjušnicu tražiti groficu! Ili ti misliš taj jaz između kasta premostiti svojim stihovima i stihićima? Brajko, i tu s istinom na čist zrak. Dopustimo da i ti pjevaš, ali priznajmo i to među sobom kao prijatelji i znanci koji se u dušu i u srce poznamo, da ti nijesi niti Puškin, niti Mickiewicz... Slavonac ti nekako nije za veliku poeziju stvoren. On doduše može, ne budi zamjere s obzirom na tvoj poetički zanat, kao primjerice i ti, u znoju lica svoga navlačiti i izvlačiti stihove na *inje, sinje* i *kopinje,* na *čar, žar, dar* i *bar.* Ali to je poezija samo među nama... I ja bih ti mogao nastrugati i istančiti takve poezije koji sam za nju stvoren kao krastavac za paštetu!...

Matematik Miško običavao bi i u prodike udariti kada se njegovi

prijedlozi ne bi suglasno primali. Napose pojedinca koji se protivio bilo razložno ili nerazložno, bez milosrđa gledao bi smrviti. Tako je sada nasjeo i siromah Vilko. A nepjesnika koji ipak stihove gradi nećeš nikada jače i osjetljivije uvrijediti nego kada mu ne priznaš da je pjesnik.

- Moji stihovi ne traže u tebe ni košte ni stana - žalobnim će glasom Vilko poput kmeta komu je "zemaljski gospodin" dječicu prošibao. - Ali i Podgorski nije s obzirom na stališ ravan grofici Olgi. Ja sam pak baš tim smjeliji mogao biti u očitovanju svoje ljubavi jer je grofica spadala, u naše kolo. Ona je bila ilirka.

- Da, bila je ilirka. U tom ti je vrijednost njezina ilirstva. Od radoznalosti bijaše u našem kolu, a nešto je tomu pridonijela i učiteljka Karolina. Pa već ti je kazano što vrijedi ljubav ili bolje priklonost prema Podgorskomu - reče matematik bez svake peckavice, kano da mu je neugodno bilo što je dirao u poetički element svoga druga.

- Prijatelji! - skoči na noge novi član u družbi koji dosada još ništa govorio nije. - Da ne bude suviše prepirke i nepotrebita draškanja. Priznajmo mi Vilku da je on pjesnik, kao što faktično i jest, što mu je i Ljudevit Gaj priznao. A kada bi se išlo na sito i rešeto, moglo bi se i inače vrijednomu matematiku Mišku, s obzirom na njegov zanat, štošta prišapnuti i priuštiti. No takvim doskočicama lijevali bismo mi vodu kroz sito u rešeto. Ali na stvar. Miškov prijedlog je konkretan, temeljit i opravdan. Onomu žmukljaru krapinskomu treba već jednoć pokazati što vrijedi naša ilirska mišica. Na polju mu ruganja mi ne doskočismo. To bi tek mogao naš matematik. No on je satirik samo među nama. A prema stranomu dosjetka mu i ujedalica hramlje, kao da bi nečistu spužvu žvakao. Ja držim da smo svi za Miškov prijedlog. Vilko može baladu idealno ispjevati, a mi ćemo je realno izvesti. A matematik, kako je zadao riječ, udesit će čitavu stvar, napisati naslov i prve stihove početi...

- A onda neka tuži mudromu zboru slavnih i znamenitih krapinskih sudaca! - doda Mato.

- Nakon realizirane balade bit će možda gradiva i za tragikomediju! - netko će.

- Živjela realizirana balada!

- Živjela!

I mladići skoče na noge namještajući svaki svoj šešir i popravljajući ugužvano i na travi zaležano odijelo. Krenuše prema gradu...

- Od zapada uzdigoše se oblaci, pa kako naglo, kako mutni. Evo slutnje na buru, na oluju, na oživotvorenu baladu! - ishitri brbljavi Mato.

- Ja mislim protivno. Ovi oblaci predstavljaju poslanike iz slavnoga grada Krapine da gledaju žalostan prizor kako ilirci pjevaju baladu na leđima njihova sina. Ili su pak to sama gospoda suci... ta eno ovaj odlomak oblaka naliči na izvrnutu čizmu... i putuju ovamo da prouče čim je opravdan kriminalni nexus između leđa njihova unuka i naše osude, odnosno balade! - široke će volje matematik Miško. Široke volje, jer mu bijaše ovo jedini prijedlog od mnogih prijedloga u kolu iliraca koji su njegovi ovako suglasno usvojili.

- A, izvrsno, izvrsno smišljeno! Tomu se treba već unaprijed veseliti! - stade jedan od društva trti dlanove.

Duguljasta čupava glava matematika Miška od ponosa i sebeljublja vidno je rasla prema suncu štono je sa sredine neba sve to jače pripicalo.

Dok su ilirci do takve odluke došli na jednom kraju izvan grada, šetao je Jakob Podgorski sam poput duha na drugoj strani van grada. Bila je to duboka, tamna kotlina, nasađena krošnjatim stabaljem, među kojim se ovdje-ondje bjelucahu obiljeljene klupe, načinjene tu za odmor samotnomu šetaocu. Kotlina ova bila je od grada razdijeljena visokim brežuljkom, tako da si se morao popeti preko toga brežuljka, kojim je vodila uzana bijela staza, ako si htio ići na šetnju u kotlinu. Iz kotline zbog toga brežuljka nijesi mogao ništa drugo od grada vidjeti nego samo vrhunac najvišega zvonika u gradu. U ovoj kotlini našao bi rijetko kakva gosta, osim kada bi svi znaci u naravi svjedočili da će biti zadugo dugo lijepo vrijeme: tada bi iza kojega stabla ili gdje na klupi kašljucnuo kakav isluženi, grbavi vojnik. Ili bi pak susreo blistave plašne naočale kakva stisnutoga njemačkog filozofa koji bi za prazninu svoje civilizirane

glave tražio mir i tišinu u naravi kakva se mogla naći u opisanoj kotlini. Najrjeđe bi zabludio ovamo fantastični dječarac da lovi i nabada leptire, premda ih je ovdje bez broja bilo. U najsparnije doba ljeta mogao bi natepsti ovamo i pokoji kandidat medicine da za svoja studija para žabe, kojih također nije manjkalo u malenom, plitkom i, čini se, umjetnom jezercu na sredini te kotline. Ali takav najrjeđi gost našao bi se jedva za dvije godine po jedan, i ta kakav "niderdajčer" da natkrili u anatomiji svoga učenoga kolegu "hohdajčera"...

Podgorski bijaše svečano i fino odjeven. Nekako se sam sebi pričinjao tanjim i višim. Narav što ga je okružavala toliko bi djelovala na nj što bi napolak zlovoljno udarcem štapa odlomio koju zelenu grančicu sa stabla, ili bi otrgnuo glavicu kakvom divljemu cvijetu što se baš u pupoljak savio.

Dolina bijaše tako mirna, tako tiha, tako tajanstvena a opet otvorena i bezazlena kano duša koja se dijeli sa životom pošto se očistila od grijeha. Samo bi kadšto sićušni lahor ustitrao travom i zelenim listom na grani, kano da je zemlja lagano uzdahnula prema nebu.

Podgorski je bio blijed u licu, a oči mu kazivale da je morao negdje čitavu noć probdjeti. Iz srca kano da mu se prostirala i pronicavala neka ledena hladnoća čitavim tijelom. To srce njegovo bijaše sunce od leda koje je po tijelu razgranjivalo trakove mraza i studeni mjesto trakova topline i žara...

Oči mu bludješe zelenilom trave i lišća, ali se ne zanimahu tim zelenilom. A kada bi ih iznenada upitao: - Što gledate? - u zbunjenosti bi po svoj prilici odgovorile: - Dolinu snijega ili pustaru pijeska. - Na stisnutim usnicama, koje su se časkom neznatno otvarale, čitao si zlovolju, nezadovoljstvo i ljutinu nad samim sobom.

Podgorski je u samoći običavao govoriti sam sebi. A to je značajka triju vrsta ljudi: luđaka, pjesnika i onih što duboko misle i vazda su spremni na nove osnove, a ujedno do skrajnosti sebični ljudi. Imadu li te tri vrste nešto zajedničko među sobom, da jedan te isti pojav nalazimo u sve trojice, može se prepustiti na razglabanje psiholozima, kojima je uvijek neograničeno polje za studijum,

napose njemačkim psiholozima...

- Četiri mjeseca protekoše što se upoznasmo. Ja sam radio po matematičnim pravilima. No do rezultata doći ili me je zapriječila sama ona ili netko treći. Ona mi je sklona, ja to vidim. Ona je odnemarila ilirske težnje svoje učiteljke, zatvorila vrata ilircima koji me htjedoše izigrati. Prestala je biti ilirkom i sa mnom počela snovati antilirsku stranku, napose u višoj klasi, i to hrvatsku stranku. Ali ja još ni do čega nijesam došao. To je zaista mnogo čudnovatija ženska glava, napose ženska u aristokraciji, nego sam je u prvi čas svojih osnova zamislio. Danas je tako razborita, tako oprezna, tako umna. Najedanput pretvori se sutra u glumicu i predstavlja, ako je izdaleka motriš, s neopisivim čuvstvom, a kada joj pobliže u lice zaviriš: ništa nego maska, takva maska da ti sve do danas ne znaš pravo: tko je i što je... Kako mi je divljom obijesti kazivala o ljubavnom očitovanju onoga zelenoga ilirskog dečka Vilka. A kada si joj zdravo u oko zagledao, a ja joj, hvala mojoj duševnoj konstrukciji, i mogu zagledati, to oko njezino nekuda bludi po beskonačnim ravnicama tražeći predmet nama svima tuđ. A ti kano da si joj statist, sluga, koga moli da joj domakneš most preko koga će proći od tebe do onoga predmeta kuda upire oči. Ali danas ćemo povući potez i doći do konačnog rezultata. Zasada je valjana. Nigdje nablizu niti nadaleko živa krštena stvora. A ona će doći. Dosada je održala riječ. Koliko sam se samo namučio dok sam napunio svoju memoriju čuvstvima iz raznih romana i to sve složio u jedno zaista simetričko i skroz razborom svezano očitovanje. Nadam se da neću nasjesti kao što moj nuzljub, onaj ilirski pjesnik. No to bi mi trebalo, da pripovijeda komu trećemu onako obijesno o meni kao što ja o njemu. Razlika je među nama svakako golema. On je iz srca očitovao čemu ne bi mogao dati računa kada bi ohladnio. Ja sam napamet morao nabubati svoju lekciju. Jer moje je srce repa. Ako me ljubi i "padne jecajući na moje grudi", pripovijedaju romani i novele, bojim se da neće dosta kucati moje srce. No to je još lako prikriti. Samo, hoću li ja znati prema smislu ovako sastavljene komedije govoriti? I ovu teškoću ću svladati. Cjelivati i grliti valjda ću znati, a struk obujmiti? Upravo je divna struka i fina lica... Međutim...

Pogledao je naokolo sebe Podgorski kano da traži mirno i nikim

nesmetano zaklonište ljubavi. Gušter dugačak, zelen prebježao je ispred Podgorskoga. On zamahnu štapom i zgodi živinicu, koja se preokrenula i umrtvila. Podgorski pođe dalje prema brežuljku nadnesavši ruku nad oči: još nema nikoga. Zatim se zaputi od brežuljka u kotlinu čak tamo do jezera. Žabe, štono se sunčahu u svojoj idili, poskakaše sunovrace u vodu kada se primaknuo do njih Podgorski. Možda su se sjetile, ako žabe imadu svoju literaturu i povjesnicu, crnih priča o svojim djedovima koje su iznenada običavali doći parati "niderdajčeri"...

Podgorski je sjeo na staru klupu kraj jezera, skinuo šešir i počeo trti znoj sa čela. Zatim se zagleda u mutno dno vode, a lice mu je naličilo na đaka koji se zadube u njemačku znanost... Nedaleko od mjesta gdje je sjedio Podgorski zatrta zmija od žala po vodi nadnoseći visoko glavu i drzovito sikćući. Pogled Podgorskoga na zmiju odavao je neku neopisivu odurnost. On uzme šešir i otputi se gologlav prema brežuljku. Dođe do mjesta na kojem je udario guštera, no žrtve svoga štapa ne nađe više ondje.

Niz brežuljak bijelim puteljkom spuštala se visoka ženska u širokom slamnatom šeširu u dolinu. Poradi šešira, štono je zaslanjao do ramena, nijesi mogao opaziti lica. Podgorski je pogledao prema brežuljku samo jedanput.

- Drži riječ. Ide. Dakle zasada se neka riješi ovaj čas ili nikada. Inače, Podgorski, nosi se do hiljadu vragova! Jer si bio ti mumija koji si nekakvim proračunanim svojstvima samo radoznalost pobuđivao u ljudima! - mrmljajući mahne Podgorski štapom po zraku. Komarac složi svoj sitan glasić s mrmljanjem Podgorskoga, zapjeva neugodno baš uz njegovo uho i sjedne najsmjelijom drzovitošću na vrat Podgorskoga. On ga je tekar onda osjetio kada se lukavo brundalo napilo njegove krvi i odletjelo tiho i spokojno poput praktičnoga politika kada napuni od rodoljuba svoje kese... Podgorski šikne prstima po vratu, ali bijaše već prekasno.

Ženska bijaše već na dohvatu u dolinu. Podgorski je to približavanje ćutio i ne gledajući onamo, pa se naslonio na najbližu klupu. Zasada bio mu je preneugodan onaj svrbež na vratu i podizanje mjehurića s komarčeva uboda.

Nije dugo potrajalo vrijeme i on se hvata šešira, diže se s klupe i hrli odmjereno u susret...

- Grofice Olgo, krasan je dan, a još krasnije ovo mjestance.

- Zdravo, prijatelju! - ona mu poda ruku i skine slamnati šešir. Lijepa, bujna plava kosa, čedno i glatko učešljana, tako je pristajala tomu mekanomu, nešto zažarenomu lišcu.

- Ah, Podgorski, hvala vam. Ja se upravo divim vašemu izboru današnje šetnje. Vi razumijete gdje djeluje na razvijanje misli čovječja narav kano toplina i svjetlo sunčano na procvat i bujnost njezinu. Ajte da se prošećemo ovim prodoljem prije nego počnemo raspravljati o našoj stranci...

Djevojka dosegne zelenu grančicu i zabode je u svoju kosu.

Podgorski je slijedio njezine sitne stopice ne progovorivši niti riječi. Ona se hladila slamnatim šeširom mjesto lepeze. Njezino tijelo svijaše se tako lagodno, tako graciozno.

Dođoše do jezera. Olga pođe tik do vode. Podgorski sjedne na onu istu klupu gdje bijaše malo prije.

- Vi ste umorni. Jeste li mnogo prije mene došli? - upita mekanim glasom djevojka gledajući u vodu.

- Pô sata.

- Pô sata? - odvrati se djevojka od vode, pogleda Podgorskoga i korači do klupe te sjedne tik mladića.

- Ja - reče ona - polazim sa svojima za koji dan u Zagorje. Vi također, jer navršujete nauke. Valja nam se dogovoriti o našoj stranci. Ondje je pravo zemljište našoj djelatnosti. Podgorski, povijest Katarine Zrinjskice, što ste je vi čitali u njemačkim spisima, sve me više zanima. Znate... ja vam ne mogu reći... ali...

Podgorski se okrene prema Olgi uprvši oči u nju.

- Što je vama? Nekako ste mi promijenjeni danas. Mučaljivi, Podgorski!

- Olgo! - tihim i nešto uzdrmanim će glasom Podgorski. - Četiri je

mjeseca što se nas dvoje poznajemo. Vi me zovete prijateljem. Vi sa mnom stvarate stranku. A vi ste tako lijepi, tako mili, tako mladi... Ja? Ja sam mlad čovjek komu vi priznajete neka dobra svojstva pameti, ali, Olgo, ja nijesam niti drvo, niti kamen. Ja sam čovjek koji ne živim samo od prijateljstva takva ženskoga bića kakvo ste vi... Štaviše! Ovo prijateljstvo je za me od današnjega dana grob, taman i žalostan grob...

Olga je raširila svoje velike, modre oči i nepomično gledala Podgorskoga.

On se uhvatio za glavu. Okolo njega kretao se čitav svemir. Brežuljak, kotlina, drveće, trava, gušterica, jezero, zmija, Olga u širokom slamnatom šeširu, Olga plavih lijepo učešljanih vlasi, modrih očiju... najedanput žabe... žabe kako plaho skaču u vodu i kvakću po jezeru kano da izgovaraju "dajčeri, dajčeri!"... Sve se to vrtjelo okolo njega.

U čas kada je počeo govoriti svoju naučenu lekciju koja je imala značiti očitovanje ljubavi... u pustari njegova srca kano da je pukla pećina, a iz te pećine udarilo novo, nikad oćućeno vrelo, poput onoga štono ga Mojsija otvori svojim čudestvenim štapom izabranomu narodu... Zamrli stanari te pustare napojiše se žedni i oživješe... Riječi Podgorskoga se pometu, on nije ni četvrt izgovorio od onoga što je naučio i što je imao izdeklamirati... On je izrekao nešto i bez saveza, bez logike, bez razuma, bez računa... Samo se još jednoga sjećao: potez valja povući! Rezultat ispisati pravi ili krivi, propao ili ostao!... Potez! Potez! Potez!... Konačno je tek vidio modre, velike oči, zažarena iznenađena lišca... On je ta lišca, te oči pritisnuo na svoje grudi. Njemu se pričinilo kano da su dva velika, sjajna sunca ugasla u njedrima njegovim, a naokolo nastao mrak, vječan, nepodnošljiv mrak...

Podgorski se nije usudio podignuti oči, on je zaista držao da je svuda mrak, da je sve to grozničav san, da ga nitko ne vidi, kano ono djeca kada se srame i pokriju oči...

- Podgorski! Vaš razbor, vaša pamet! - prodiraše ukoravajući glas iz toga mraka, a to bijaše glas Olgin. Dva njezina modra oka, dva sunca opet su sjala gledajući nepomično u Podgorskoga kano da su

se vinula iz gustih oblaka na vedru pučinu neba...

"Vaš razbor, vaša pamet" - prodrlo je na uha Podgorskoga. Te kobne četiri riječi omatahu se okolo njegova srca, okolo njegove duše, okolo svake niti njegovih moždana kao ono zmija oko Laokoona.

A sve bijaše iza ovih riječi tiho i mirno. Ništa ne bijaše tako neugodno kano ta tišina...

Rana ne boli tako dok traje tutnjava topova, praskanje pušaka, dim, zvuk trublja, bijesna glazba i vika. Tek kada razbojištem zavlada mir, ćute se rane kako lako lakomim srkom srču iz čaše života, kako im ledeni kljunovi bodu... Takav ranjenik je duh čovječji u svojim borbama...

- Podgorski! Vaše lice je grozno, kano da smrt svojim kistom prolazi po njem! Osvijestite se! - utješljivo prihvati Olga njegove ruke.

Podgorski uzdigne oči prama njoj. Iz tih očiju gledaše groznica pomiješana sa stidom.

- Ako sam vas uvrijedila svojim čuđenjem i svojim riječima, to vam zadovoljštinu donosim: ja sam potpuno razumjela. Vi znate već od prije da sam vam posve odana i sklona. Nijeste trebali deklamacija. Evo vam moje desnice, pouzdajte se u mene!

- Ah! - uzdahne Podgorski kano da je dospio iz dubokoga mraka na svjetlo. - Olgo, ti si me razumjela! - i obujmi njezino tijelo...

Olga se nije sustezala, a Podgorski bijaše uistinu sretan...

Vjetar kano da je iz jezera duhnuo i ponesao s klupe Olgin slamnati šešir. Ona ga uhvati, stavi na glavu.

- Podgorski, do viđenja.

- Olgo...

- Ne. Ostanite ovdje. Ja ću sama u grad...

Ona je brzim korakom jurila put grada. Već bijaše premahnula brežuljak.

Podgorski se prene.

- Evo ga imaš! Titrao sam se i šalio, a što se to najednoć dogodi sa

mnom! Bože moj, ali je čovječji život nešto ludo na svijetu. Što li sam ono buncao? Nikada mi se u životu dogodilo nije da ne bih znao što govorim. Otkuda ta promjena? Moje srce kano da gori. Nešto nova ćutim u sebi, nešto slatko, nešto tako ugodno. Zar se možda ta promjena zove ljubavlju? Onda moram priznati da ljubav imade neki nov, krasan život, pun čara i slasti. Barem ja u ovaj čas nešto takvo ćutim... Ha, ha, ha! Ne deklamiram li ja upravo sada iz romana?... Nov, krasan život, čar, slast... nije li ovo riječ po riječ u mom ljubavnom očitovanju štono sam ga imao danas izdeklamirati pa sam tako sjajno propao... ali ne... baš jer sam ludo govorio, uspio sam. I to je ljubav!... Ipak je zasada uspjela...

Podgorski lupi šakom o čelo i skoči s klupe. Žabe štono su se usmjelile dopuzati iz jezera na žal da se sunčaju, sunovrace opet poskakaše u svoju kućicu, svoju slobodicu, u vodu.

Podgorski uhvati štap i laganim korakom krene od jezera kotlinom put brežuljka.

Stane, a oko mu zape. S brijega u dolinu ganjala se rulja mladića.

- Samo naprijed! Ja vam velim da on mora ovdje biti. Sastanak je bio! Jeste li gledali njezino lice? Divna li slučaja ako danas oživotvorimo baladu, i to nakon možda slatkih časova! - vikao je jedan od družbe da se lako čulo u dolinu.

- Mužu prijedloga, veliki matematiče, samo naprijed! Do tebe stoji naslov, do tebe stoje prvi stihovi! - dovikne Mato.

- Prijatelji, mene tu ne treba. Jer će se onda znati da je to radi moje ljubavi!

- Ele, delije komarca! Bože moj, kako li je taj čovjek kukavan posto otkako boluje na srcu. Upravo valja znati razlog balade, intenciju! Hej, poeta, zar ćemo te mi učiti kako se balade grade? - dovikuje jedan.

- Ne prepirimo se. Možda uzalud letimo u kotlinu ako njega i nema ovdje. A ne valja vikati ako i jest ovdje, jer bi mogao razabrati našu namjeru i ugnuti nam se kuda - reče drugi.

- Ugnuti se neće, budi siguran. Podgorski se tako rado ne ugiblje...

Mladići su već došli u dolinu. Podgorskomu nije se sviđalo da se ma bilo s kim sretne. Stoga on okrene natrag k jezeru, sjedne na klupu, izvadi svoju bilježnicu i stade nešto čarkati olovkom.

- Ali smo budale ako ga nema! - soptaše Mato.

Ovo je Podgorski čuo i nemilo se trzne na svom mjestu.

- Pođimo dalje - vikne matematik - još nije sve izgubljeno...

- Dakako, da, pođimo dalje - potvrde drugi.

I poletješe naprijed.

Četovođa se osupne.

- Eno ga na klupi zadubena - šapne družbi.

- Hura! - krokne umah naprijed matematik. - Čemu šaptati? Eno ga! - vikne glasno. Tko neće poznati glasovitoga krapinskoga raka kako sa žabama mudruje kraj vode...

Podgorski okrene glavom prema četi koja je dolazila, upirući u nju oštre i nepomične oči neopisivom radoznalošću.

- A, dobro jutro i dobar dan, gospodin krapinski sudac! Dobar dan, spectabilis! - klanjaše se podrugljivo matematik kada se družba približila klupi na kojoj je sjedio Podgorski. A svi opetovaše za matematikom podrugljivi pozdrav: krapinski sudac!... Držeći da je time dan najzgodniji naslov zavadi, ne dvojiše o uspjehu.

Tolika se mrkost u oku, a namrčenost na čelu Podgorskoga pokazala da je izazivač, ne mogavši podnositi toga pogleda, skrenuo na stranu oči i nešto prisiljeno uskliknuo:

- A plemenita družica ostavila spectabilisa valjda na cjedilu da razmišlja ovdje kako bi se sve te žabe u jezeru pretvorile u glasovite krapinske rakove.

- Ha! ha! ha! - zaori smijeh ostalih...

- To mi je grofica! - uslobodi se pjesnik.

Podgorski ga porazno i podrugljivo promjeri od glave do pete shvaćajući otkuda duše taj vjetar. - Ljubomornost i ilirci! - prošapće sam sebi.

- Što želite, gospodo? - upita napokon Podgorski tako spokojno kano da su mušterije došle u dućan.

- Što želimo? - upravo će ispred njega matematik. - Gospodin krapinski sudac, baš smo se k vama potrudili. Znate već jedan posve sličan slučaj iz krapinske historije. Kadno su ono najbliži susjedi Krapinčana, ne znam kako su se zvali, neka bude: Rakovo selo, kada su dakle došli glasovite krapinske suce moliti da im pozajme svoja vješala da nekoga objese, a mudri su krapinski suci, među kojima su bez dvojbe i vaši djedovi bili, nakon trodnevnoga vijećanja odgovorili: "Budući da smo mi samo za sebe i za svoje vrijedne potomke vješala sagradili, to ih ne možemo ni pod kojim uvjetima Rakovu selu posuditi." Poslanici Rakova sela ukradoše po noći vješala, i kada nijesu htjeli Krapincima za to nedjelo zadovoljštine dati, vodili su dakako ponosni Krapinci svoju rakovu vojsku na to selo i zauzeli ga i otada istom prozvali Rakovim! Vidite, ako su već vaši djedovi u ime zadovoljštine, i to za kakva ukradena vješala, na kojima biste još i vi mogli visiti kao vrijedan potomak, čitavu rakovu vojsku vodili, to će te i nama oprostiti kada mi od vaše velemožnosti tražimo zadovoljštinu što ste uvrijedili i vrijeđate još vazda nas političke vam protivnike; nadalje, što ste uvrijedili našega vođu i prvaka pjesnika Vilka, i napokon... napokon... no to ćete kasnije znati!... Dakle zadovoljštinu, gospodine suče!

- Dakako zadovoljštinu! Zadovoljštinu! - derahu se ostali iz svega grla.

Matematik se primače do vode.

- Zadovoljštinu! - vikne on još jedanput iz svega grla i udari štapom po vodi tako promjereno da je voda šinula baš u lice Podgorskoga.

- No, tolika glupost i surovost posve dolikuje takvim ilircima kakvi ste vi; i takvim ilirskim pjesnicima kakav je tobože uvrijeđeni iz vaše sredine. Deriščad besramna! Baš se odlikujete u tuđem svijetu!...

To je matematik jedva dočekao...

- O, pa mi se damo jošte vrijeđati! Balada! Junaci! - i on se zaleti sa štapom na Podorskoga.

Ali iznenada okrenu se list, kano kad pade šaka na oko.

Matematik pljusnu u vodu kako je dug i širok...

Voda bijaše plitka, zamuti se blatom, a matematik se praćkao u mutežu poput ranjena piškora dok se konačno ne uzdignu na noge, grozno kišući i iskašljujući vodu.

Bijaše to tako komičan prizor da sama matematikova četa nije mogla zadušiti smijeha...

Matematik je počeo puzati iz vode, a drugi priskočiše da mu podadu ruku.

Podgorski se netaknut odmjerenim korakom udalji. Nitko nije više mislio na zadovoljštinu. O ratobornosti ni traga, a najmanje u nesretnoga matematika... Iz njega do pasa curilo je blato, a od pasa do glave i sa same glave točila se voda... O šeširu ni glasa, ni traga...

Lice mokroga matematika bijaše kiselo i žalosno, u sredini među plačem i smijehom punim jada i sramotno poražena junaštva. Vidjelo se kano u čovjeka koji u brzini zamijeni smradnu kiselinu s tokajskim vinom...

Pogledavši ga u lice, nije se bilo moguće uzdržati a da ne pukneš od smijeha.

- Prokleta balada, kako se naopako svršila! - kroz smijeh je žalio Mato.

- Ja bih te ćušio! Šuti, kukavico jedna! - vrisnu matematik otipljući ruke a đipajući nogama da otepe blato i vodu. Zubi mu neprestance cvokotahu od zime.

- Vi... vi... s vama što započeti? Kakvi ste vi ljudi, kakvi drugovi? Njega pustiti onako neozlijeđena... O, da je koji od vas mjesto mene ljosnuo u ovo prokleto blato, vidjeli biste što bih ja od njega stvorio... vidjeli biste... vikaše i jecaše matematik.

- Što bi stvorio? Išao bi lijepo za svojim prednikom vodicu srkati... - reče jedan od družbe.

- Tako li? Rugaš se, huljo, sada? A što ću ja ovako krasno uređen?...

- To je drugo pitanje - osokoli se Mato napinjući lične mišice da se uzdrži od smijeha. - No valja ti znati da bi nas on bio još nekoliko otpremio za tobom u kupelj, a i povukao sa sobom kada bismo ga bili htjeli baciti u vodu. Jer napadnut se brani upravo bjesnoćom ne štedeći svoga protivnika, dok u onoga tko napada nema tolike sile. Osim toga, u njega moraju biti vraški jake mišice. Ja sam mislio da te samo hoće pogladiti po trbuhu, a ti si već grcao vodu...

- Jest! Sada je lako ovdje razlagati i deklamirati na suhu i čistu! - otresne se ponešto krotkijim glasom nesretnik.

- Valjda ti mora rastumačiti kolikom brzinom si ljosnuo u vodu; tu se ne bi ni najiskusnija vojska snašla. - doda drugi od suhih.

- Ali ovako lijepo smišljeno! Ona pripovijest o vješalima! To bijaše naslov od koga je svaki zastalno držao: evo, sada ćemo ga lemati. A kako je samo spretno na klupi čekao da mu pospemo leđa ljeskovim praškom! - klimaše sažalno pjesnik Vilko.

- A on, on je umaknuo tako hitro! - reče netko.

- Mudra je to tikva. Računao je on da bismo se mi brzu mogli osvijestiti od čuda nad tako nenadanim prizorom - doda drugi.

- Znate što? Mi bismo ga još mogli stići! - vikne Mato. - Hajde u potjeru!

- Dakako! - nakesi se mokri - a mene ćete ovdje ostaviti ovakva da me sunce suši i vjetar propuhava...

- Pravo imaš. Tebi treba brze pomoći. Njega ćemo već naći makar i nakon godinu dana - odustane od svoga prijedloga Mato.

- Gdje je šešir ostao? - opazi netko.

- Valjda u vodi...

Svi upriješe oči u vodu.

- Eno, đavo ga baš u sredinu odnio. Kako ćemo sada do njega doći? - ugleda Vilko crnu tačku u jezeru.

- A je li ono upravo šešir? - primijeti drugi.

- Dakako da je šešir. Trebaš još naočale da upoznaš matematikov

šešir!

- Do vraga! Ne prepirite se istom o šeširu! - cvokotaše neprestano zubima mokri. – Poskrbite se da se ja preobučem od glave do pete te da ovu groznu mokrinu skinem jedanput sa sebe!

- Ah, valja u grad po drugo odijelo!

- Naravno. Valjda mu nećemo od lišća stvoriti pokrivala kano Adamu u paradizu! - primijeti ujedljivo Mato.

- Strijela vas odnijela! Ne snujte i ne mudrujte! Meni nije do obijesnih šala. U koga su najdulje noge neka trči do moga stana i donesite drugo odijelo. Ostali ostanite sa mnom.

- Najhitrije i najlaganije su noge u pjesnika!

- Ma u svetoga Petra! Neka trči! Mokrina i studen prodire već u kosti! - kiselo povikne matematik. - Morao me taj lopov čvrsto udariti u trbuh kada me tako boli - namrgodi se mokri.

Vilko je već uzeo put pod noge u grad.

- Ima dobar prostor prevaliti do grada i natrag - hoće netko od družine dodati gledajući za Vilkom.

- Tako i treba. On je povod današnjoj prokletoj baladi kojoj sam ja tako nesretan junak... - reče matematik ogorčeno i prisloni se na klupu gdje je malo prije sjedio Podgorski.

Drugovi pođu u potjeru za šeširom koji se nije nikako htio maknuti sa sredine jezera, kano da prkosi ionako nesretnoj sudbini.

Matematik je ostao na klupi upirući ljute oči na ono mjesto u vodi kamo ga sudbina, bolje reći ruka Podgorskoga, malo prije položila bila. Zamućena voda već se očistila, a žabe bi plaho površjem vode domiguljile do onoga mjesta, nečega se ustrašile i zaronile opet u vodu...

Drugovi su stali bacati kamenje prema sredini jezera da dadu poleta otuđelomu matematikovu šeširu prema obali.

- Hodider bliže, ne plaši se! Gospodaru tvomu je još živa na ramenu glava! Hodider da te lijepo osušimo na suncu zajedno s tvojim

gospodarom! Hodider, prijane, ne puntaj se! - zbijao je šale Mato obziruć̀i se da ga ne bi čuo mokri.

Ali malo koji bačeni kamen bi dopro do šešira. Ovaj niti je čuo niti se micao.

Družba je otišla okolo čitavoga jezera, no trud joj ostade bezuspješan. Povrate se opet k matematiku.

- Miško, znaš li ti plivati? - upita Mato.

- Čemu to ludo pitanje?

- Nije baš posve ludo. Ako znaš plivati, najbolje bi bilo, jer si već mokar, da se svučeš i da sam pođeš po šešir - razloži Mato.

Miško ga gledaše staklenim očima, sažme ramenima i ne odgovori ništa.

- Ja se ne šalim. Posve ozbiljno mislim. Zašto mi ne odgovaraš, Miško?

- Čini se da upotrebljuješ današnju moju kob za osvetu za nekadanje moje rugalice i bockanja. Prosto ti bilo, neću ni ja uvijek mokar biti! - nešto gorko, a nešto milokrvno odvrati matematik.

- Mislio sam da ćeš kazati da će i pred tvoja vrata sunce sinuti - okrene na drugu stazu Mato.

- Hm! Nadao si se valjda i tu kojom dosjetkom nas iznenaditi!

- Samo bih bio dodao da suncu krivicu činiš, jer baš sada sja pred tvojim vratima dok samoga tebe tako čvrsto grije da se iz tebe puši kano da si se dolje u blatu tamjanom pretvorio... - ispuni Mato što mu je na jeziku ostalo.

Matematik se na klupi okrene od zanovijetaoca i upre oko k onoj strani otkuda je imao doći pjesnik Vilko sa suhim odijelom.

- Eh, sada ga imam! - kliknu Mato veselo. - Matematikov šešir je spašen. Sinulo mi u moždanima. Ovako ili nikako!

On poleti naprijed, ugledavši šiljat, dosta težak kamen, podigne ga sa zemlje svezavši na nj kratku, kukastu šipku.

- A sada mjeri i ciljaj, Mato, da ga pogodiš! - mrmljaše on sam sebi.

Družba napusti mokroga matematika i poleti za Matom da vidi da li će biti uspjeha.

Mato smjeri onako ravno od nosa, kano djeca kada gađaju novčićima u dno šeširа kod igre. Zamahne rukom što je igda mogao, kamen s privezanom šipkom poleti kano da je repat...

- Ništa! Pao je nedaleko od šešira. Pljusak kamena neznatno je uzgibao šešir, i opet je sve ostalo na starom.

- Do trećega puta! - vikne Mato. - Već se primakoh! - nastavi sličan pokus, a isto poprimili i drugi za njim.

Kamenje opet počelo letjeti na prkosan matematikov šešir.

Napokon ga je zgodio jedan dosta težak upravo u sredinu. Bacio ga Mato. Šešir se okrenuo okolo svoje osi i utonuo zajedno s kamenom...

- Sada ga imaš! Je li poludio? - razgnjevio se od srca Mato. - Pa ja baš sam ga morao potjerati na dno jezera. Mokri, kako je sam na sebe čangrizav, reći će da sam hotimice i od obijesti to uradio.

Matematik je još vazda upirao oči prema onoj strani otkuda je imalo doći suho odijelo.

- Danas nas upravo nemilosrdno sudbina proganja! - dojavi Mato. - Kada smo se svi opetovano napregli da spasimo šešir, pogodimo ga napokon kamenom. A on? Hulja veća nego isti Podgorski mjesto da lijepo pohrli u naše naručje, a onda na časnu glavu matematika, on se otisnu na dno vode kano da ga vodene vile odvukoše...

Mokri ne reče ni crne ni bijele.

Pjesnik je napokon došao. No dogodi se nova nezgoda. On je donio samo gornje odijelo. Pri tom je zaboravio i na šešir. Uz pravdanje i smijeh presvuče se napokon matematik.

Balada bijaše svršena protiv intencije svoga zasnivača.

Zasada je dobro uspjela.

Kada se Podgorski vraćao iz doline, oćuti kano da bi mu težak kamen legao na srce...

VI.
PISMA

Ovo je deseti list, moj idealni prijatelju, koji bilježim u svoj dnevnik, a šaljem na Vaše krilo. Duša mi je tako vesela kada pomislim da smo u izmjenjivanju naših misli, našega poimanja o svijetu i ljudima, u crtanju čuvstava naših, da smo doprli do broja "deset".

Vi znate da ja pedantičnom tačnošću vodim dnevnik. Svaki dan je u njem unesen. I za taj dan moje radnje, moji zamišljaji, moja čuvstvovanja. Prijatelju, već sam Vam natuknula u nekom od prošlih dopisa da se i Vi uhvatite dnevnika. Ljepše Vam spomenice doista nema. A ni boljega kompasa za sadašnjost i budućnost kada svu prošlost posjedujete tako reći stisnutu u šaci. Time ja želim samo da Vas nagovorim da se odmah latite dnevnika i ne zapustite ga više. Prijatelju, nećete se kajati...

Sama sam u svojoj sobi, tišina kano u crkvi. U ovoj kući nekuda se promijenilo otkada se dalo našim jednomišljenicima razumjeti da im u njoj pristupa nema. Ova promjena pruža meni priliku za razmišljanje, da upotrijebimo našu pjesničku oznaku "za fantaziranje". A moj dnevnik se širi...

Moja učenica, grofica Olga, kano da i nije više mojom učenicom. Ja joj ipak još nijesam apsolutorija podijelila. Izlazi iz kuće bez pitanja i iznenada. Dolazi natrag danas uzbunjena, sutra hladna i blijeda poput mramornoga kipa. Drugi put opet živahna, bezazlena i vesela kano dijete kada je primilo novih igračaka.

Doktor... A taj Laci je čudnovato i skroz čudačko biće... Srne naprasito u moju sobu i ljutito vikne: - Vi, učiteljko, sa svojim ilirstvom svemu ste krivi! Znate... - Ja skočim, ja pitam, ja zovem: - Doktor grof Laci, čemu da sam kriva, kažite jedanput! - A on je već pobjegao iz moje sobe...

On... mislim Laci... u našem kućnom životu dosada je sa mnom vodio opoziciju protiv staraca, zvao ih filistrima; dok Olga ne spadaše nikamo. Sada je on okrenuo kabanicu. Starci i on sačinjavahu areopag. Uvijek vijećaju. On se bubri i naduto puše. Starica boga moli i uzdiše. Starac

klima, puši i kadšto prekrsti ruke na prsa te stane vikati u sav glas: - Molim vas, ne pripovijedajte mi toliko! Ja sve znam, sve razumijem! Ipak nitko ne pripovijedaše ni riječi. Svi su bili mirni i šutjeli mukom kano zemlja. Grofica Olga stoji nad strankama. Ah! U toj kući mi je tijesno. Ja sam puna neke želje. Nemam je komu otkriti. Jedan čovjek samo postoji komu bih je ja posve iskreno i nežalimice razgalila... Ispustimo ga zasada tko je... Gađajte... No, no! Samo polagano...

Ovu noć sam Vas snivala. Ali slušajte, nije li to poezija? Nađoh se na otoku sama samcata. Bijaše onako polutama, kano ujutru kada zadnji mrak gine, a nebo je pokrito pustim, crnim i mirnim oblačinama. More okolo otoka stalo se dizati u silnim valovima, a ni da bi lahor duhnuo. Grozno je bilo u toj mirnoći čuti šum i pljusak valova koji su dopirali već i do mojih nogu. Ja sve uzmicah u brdo, a more, a valovi za mnom kano u potjeru. Najednoć sjedila i drhtala sam na neznatnom kusu zemlje, a oko mene šumi grozno more, dok valovi već pljuskaju po mojim nogama... Grozno... Krilih ruke, kričah, ali ne čuh ni sama sebe pred šumom... Spasa nema. Propadni. Tek bijaše toliko utjehe da sam se borila s mišlju: možda je to san, grozan san; možda ipak nije java. - Java je! čujem krupan glas. A na moje koljeno sleti crna ptica, gavran. Govorio je, pomislite, čijim glasom? Taj gavran bio je Podgorski!... Ja se strašno uplaših. Kosa mi se stala ježiti. - Ti se plašiš - reče on - a ja sam tvoj spas! Zašto me se plašiš? Što sam postao gavranom? Ludo. Pogledaj sebe. Ti si vrana. Ne ježi se to tvoja kosa, nego perje! Kakvo ti je samo, pogledaj se! Digni se i leti sa mnom, jer će te bučni valovi pokopati. - Gavran prhnu... i moja se krila odmotaše, i mi se vinusmo visoko, visoko pod oblake... Letjesmo. Ah, kako mi je lako bilo! Najednoć opazimo ispod nas krvavu zublju. Još uvijek letjesmo nad strašnim valovima. - Spustimo se k onomu svjetlu! - graknu moj drug. - Opet u more? - odgraktah mu ja. Ali on ne odvrati ništa. Spuštamo se niže i niže. Ono krvavo svjetlo bivaše sve šire i veće. - Gledaj ih! - graknu drug... Opazim čamac. Valovi kao klisure tik njega se dižu. Sad će ga zaliti... Crveno svjetlo zublje koja je plamtjela zijeva u tamu užasnu i nepreglednu kano oko zabludjela putnika u razbojničkoj šumi... Čamac se niže i praska. Svjetlo se toči tamo-amo, sada ojačano, sada oslabljeno poput žiže što će evo ni utrnuti. Gavran, moj drug, sleti baš na sredinu čamca. - Tu ćemo se odmoriti - reče on. Ja uza nj. Ali koga ugledam! Na jednom okrajku sjedi moja učenica Olga, na drugom okrajku doktor Laci... Svako svoj kraj

nagiblje u dubine morske, i oni se ziblju kano ono djeca na štapu. Pogledi su im strašni... Moj drug gavran skida pero za perom i baca u krvavi plamen. Od svakoga pera uzbukti vatra kao da si prilio ulje. - Neka im jače svijetli! - reče gavran. - Svjetlo ih raspiruje i draži, a to meni godi. Jedno će u bjesnoći svojoj prevagnuti i upropastiti čamac... Skidaj svoja pera! - vikne bijesno Podgorski u slici gavrana. I ne znadoh zašto slušah svoga druga. Valjda stoga što sam i sama gavranica bila... Čupala sam pero za perom i spuštala u plamen... On je obuzeo čitav čamac... Ono dvoje skoči na sredinu. U plamenu se borismo... Čamac se izvrnuo... Kano da svi potonusmo među valovima. Samo se razlijegao podrugljiv smijeh Podgorskoga nad nama. Taj smijeh bivaše slabiji i slabiji, kano da se taj gavran dizaše opet u visine nebeske... Okrenulo se sve, kako već to biva u snu. Ja se nađoh umorna u hladu krošnjasta stabla. Dan je vedar i veseo. Nigdje žive duše. Osamljenost me muči. Tu Vi dolazite. Upoznajem Vas i veselim se. Podajete mi ruku s posmijehom ljubeznosti i odanosti. Ja sam prijatelj Vaš. Prijateljstvo je najčistije čuvstvo. Nije pomućeno ni ljubomorom, ni zavišću. Ostajmo prijatelji do groba i preko njega... Meni je tako slatko Vaše očitovanje. Duša mi gori tihom ugodnošću, kano ono kada u proljeće ućutite miris prvih ljubica... Sjedate kraj mene... Stišćemo jedno drugom ruke... Sami smo na svijetu, tumačite Vi, ali nam je tako kano da se čitav svijet raduje s nama i uživa u prijateljstvu našem...

Probudih se, i žao mi bijaše. Vele da je tako mrtvacu tužno kada mu se opet duša vrati i on mora živjeti. - Zašto mi vratiste dušu, nesretnici, ah, kako sam bio sretan, kako sam bio sretan! - govorio on. A svi ga obliježe: - Kažider što si vidio na onom svijetu! - A on: - Tko da vam kaže? Ne može se ljudskim jezikom izreći. Ja samo želim da se opet vratim u onaj život!

I meni je bilo ovako. Ne znam u koje doba sam se probudila, no dala bih pô života bila da mi se povratio onaj san i lijepo dalje nastavio... Ali ja više ne mogoh usnuti. Čitav onaj san od riječi do riječi upisala sam u svoj dnevnik. A što Vi na to, Vilko?... Odgovorite mi, Vaša pisma, ah, Vaša pisma!

Prekinuti ondje gdje bismo najradije nastaviti ima nešto gorko zanimljivo u sebi. A može se mnogo razmišljati...

Za danas prekidam.

Draginja

Prijateljice moja! Jedno mi se čudno pitanje nameće: zašto nije baš niti jedan dosada Vaš list izmakao da ne spominje ime Podgorskoga? Što je napokon taj Podgorski? Suhoparan zvekan koji je jedanput postojao kadno je nekoliko rugalica sasuo na našu političku stranku i na našu probuđenu književnost. Drugi put kada je ovih dana matematika prevalio u vodu... A malone sva dopisivanja, ili ona među nama, ili ona koja idu tamo u naše krajeve, bave se tim imenom. Štaviše, prvak naš ne dopušta u svojem jednom dopisu da bi Podgorski bio kakav podmićenik mađarona, i kaže da nazori Podgorskoga imadu budućnost. A njegova politička težnja, što razabire iz naših listova, nema nipošto onoga cilja kao mađaroni. Štaviše, njegovi se nazori od mađarona više razilaze nego sami mi ilirci... itd., itd.

Ali sve ovo razglabanje o tom imenu bijaše suvišno i uzaludno trošenje papira i vremena. Podgorski je pronašao samo sredstvo u svojem hrvatstvu da nas otisne od grofice i postigne svoju svrhu koju je i postigao... Otada njegovi nazori i tobožnja stranka kano da je prestala raditi i živjeti. Dopustite nadovezati mi svoje nazore o promjeni u Vašoj kući. Ne poznajem osobno doktora Lacu. Znam samo po čuvenju da je on krasan i elegantan gizdelin, a njegov doktorat je veliki znak pitanja. Tko si utvara, sretan je; a ima ih koji plaćaju novcem tko takvo utvaranje podupire svojim priznanjem, plaćaju ga kano čovjek ulaznicu u kakav cirkus. U ove spada doktor Laca. Ali on ima pravo kada Vas krivi za Olgu. Budući da Vam on neće reći zašto, ja, Vaš prijatelj i istomišljenik, slobodan sam... Vaše odgajanje je krivo da je grofica Olga po svojoj samovolji okrenula stazama. Tko bi je htio smetati, nasjest će. A sebični Podgorski zna sve već tako udesiti da će ona ostati vazda njegovom lutkicom, ustrajnom prpošnicom prema svima neprijatnima njihovu risu. Da su starci s Lacom stvorili obiteljski areopag u koje vijećanje Vi pristupa nemate, naravno je da krive Vas, bolje reći Vaš način odgajanja za njezine stranputice. Zabrinuti su dakako za nju. I posve je pravedno... Tko zna onako vješto i hladnokrvna pljusnuti svojim neprijateljem u vodu u kritičkom momentu kao što je to s našim vrijednim matematikom Miškom uradio Podgorski, vrlo je opasan za ljubav djevojke koja je aristokratičkoga podrijetla, k tomu Vašim slobodoumljem odgojena. A nema li gospodin doktor Laca kano daleki rođak tako bogate grofice i svojih osnova? Vi ste međutim stari član kuće, k tomu pjesnikinja i spisateljica naša, dakle dušoslovljem proniknuta, onda ćete i

znati o tom svoj sud izreći.

Vi ćete se začuditi da ja tako ranjen i melankoličan danas nekako ukočeno istiskujem sadržaj svoga mišljenja. No ja hladnim i pretvaram se u pepeo. Za mene barunica Olga postaje nešto obično. Ono nekadanje trepetanje čuvstava bijaše, kako mi se čini, više obmana negoli zbilja. Nekadašnje? Nasmijat ćete se! Sve to bijaše pred koji mjesec. Ali ja sam u duhu zadovoljan kada je već takvo stanje u njem da mogu napisati i reći: "nekadašnje"!

Vidite, idealna prijateljice i družice moja u pjevanju, iz ovog razglabanja držim da ćete se osvjedočiti kako imam pravo da ime Podgorskoga nije zaista vrijedno da ga u svakom svojem listu spominjete. A da se i Vaši sni bave njim? Znate... Ali držim se Vaše lozinke prekinuti ondje gdje bih najradije nastaviti. Vaše misli u snu o našem prijateljstvu su istinita java. Pošaljite mi posljednjih svojih pjesama i drugih radnja. Od dulje vremena ja se ničim ne bavim. Život među drugovima tako mi je mio. Oni su veseli i junački piju. Puni humora. A vino i humor tjera melankoliju i dosadu. Moja vila kano da je na umoru. To me bez dvojbe boli. A kada hoću da priskočim k njoj, da se porazgovorimo: eto drugova, veselih, brbljavih i obijesnih. - Mani se gusala, struna i pjesama. Pustimo to našoj prijateljici Draginji. Ona ionako ljepše pjeva od tebe. Ne ide ti. I strune pucaju i grlo hrapavo. Čemu se onda mučiti i natezati? Hajde!... Ah, to su ti vragovi, prijateljice moja! A kada se vratim. Glava šumi i bući. A ja? Ja počnem i stihove pisati i usnem na papiru i stihovima. Drugi dan sve poderem! Ti su stihovi, kako ono - opet taj Podgorski! - veli, za zamatanje kramarske robe.

Evo đavoli dolaze, kako lupaju po stubama... moram završiti, poslati... no, tu su.

Primi pozdrav. Gle! Meni se zareklo. E pa što zato da smo mi, jer prijatelji, i pobratimi?...

I ja prekidam gdje bih najvolio nastaviti...

Vilko

P. S. Lupeži ti naši ilirci! Našli su vrelo nektara i ambrozije! U špelunki nekakva sitnoga, dugonosa Švapčića koji na desno uho ne čuje a na lijevo

oko ne vidi - ali imade izvrsno vino! Izvrsno? Švaba i izvrsno vino!!... Ironija. Piši tada pedantičnom tačnosti dnevnik svoga života i svojih radnja? Ludost. Oprosti - sve po prijateljski. Zbogom.

Pobratime Vilko! Naslov kazuje da primam pobratimstvo. Budimo si "ti". Ja posestrima, ti moj pobratim.

Veliko mi je čudo da ti kriviš mene što je moja učenica takva. Nemaš pravo. Ne rasuđuješ stvari temeljito. Ja sam učenici davala slobodu u svijetu. U slobodi postaje čovjek samostalan. Upoznavanjem ljudi, njihovih borba; upoznavanjem odličnoga i plemenitog kao i surovog te pakosnog dijela čovječanskoga bića; ovim upoznavanjem čovjek pojedinac može se slobodno okrenuti na svom, ma onom mjestu štono mu je opredijeljeno među ljudima. U tamnici nema zraka i svjetla. Izađe li čovjek iznenada napolje, jak zrak će mu naškoditi, svjetlo oči pokvariti. Znaš li: kad bi slijepcu oči otvorili i umah pustili na sunce, opet bi izgubio vid. Dva su dakle puta. Onaj prvi, kojim sam ja vodila Olgu. Drugi: zatvori čovjeka u gajbište, ogradi ga jakim zidom od svijeta, od njegovih strasti i težnja. Ako pođeš ovim drugim putem, onda pusti čovjeka zavazda ostati u tom gajbištu. Goruća zublja svijeta nikada ne smije do njega doprijeti. Ukrade li se samo jedna zraka do njegovih očiju:: postradao je. Pustiš li ga svega iz gajbišta u svijet: on u velikoj brzini hoće sve upoznati, sve iskusiti, a tada posrne. I eto potpuna neuspjeha ovoga drugoga smjera uzgajanja. A sada računaj još na to da je čovjek po zdravoj logici i razredbi stvorenja u svemiru stvoren za ljudsko društvo; za njegove patnje i radosti, za njegove strasti i susprezanja. Jednom riječju, da čovjek pripada ljudima a ne nekom trećemu. Tada pak čovjek, jer je ograđen debelim zidom od ljudi, postaje otuđenikom,, izrodom. A jer imade već u svom biću kao takvom nešto što uvijek nastoji među ljude, u svijet: ta će ovaj neizbrisiv biljeg čovječanstva u čovjeku gledati produpsti ma i najsitniju škulju na onom zidu što ga dijeli od ljudi da tako dopre do njega barem neznatna zraka sunca koje ogrijava, hrani i uzdiže svijet. A čim se to dogodi, promašen je uspjeh ovoga drugoga smjera u uzgoju. Olga uživaše široku slobodu u svojim razmišljanjima i odlukama. Ja sam je uvodila u svijet i nijesam joj uskraćivala da ga razmatra i svestrano proučava. Da li je ona svojom sklonošću za Podgorskoga pošla baš stranputicom, ne može se još kazati... Ako je pošla, onda je tome kriva neka pogreška, neki nesklad u vlastitom

njezinom biću, a nipošto moj način odgajanja.

Dakle, evo, kada bi ti tako mislio, ne bi onako sudio. Ja se pak na te ljutim jer mi ne odgovaraš na bitne stavke moga lista. Nedostaje ti dakako vremena. Prešniji je ambrozij i nektar u špelunki što ste je iznašli. Znaš da mi se to ne mili s obzirom na našu ideju. Vi se dadoste na vino, na bučne i prazne zdravice, napuštate radnju. Sam ti pak objesio si liru i žice na klin...

Sve što bi na tebe i na tvoj duh pogubno djelovalo upamti da se moga srca kosne više nego tvojih najbližih ti po krvi, nego vlastitoga oca ili majke ti. Za tebe trpi, ali se i raduje tvojoj sreći osim svih još jedno toplo srce: tvoje posestrime. Otkako se upoznasmo, neka tajna sila skopčala me s tvojim bićem. Meni ne prođe časak da se ne bih u mislima bavila tobom...

Molim te i zaklinjem, okani se vina i špelunke. Neka bude vlasništvo onih koji nijesu za drugo nego za nju. A ti se, Vilko, vrati k vili i k javorovim guslama i k meni. Nas troje zovemo te ozbiljno opet u svoje naručje.

A da ti kažem istinu. U našoj stranci je ljudi koji su u njoj da samo popunjuju broj. Ne bave se ničim ozbiljno. O samom ilirstvu razumiju toliko da se krste imenom "Ilir", a dalje praznina i mrak. To pak neće imati dobrih posljedica. Zlo vidim već sada u tom što se počelo za samu ideju malo hajati, odnemarivati je i hladnjeti za naše stvari. Ja ne čujem da bi se držali kakvi sastanci i dogovori; što bijaše prije toliko često i redovito. Van ako vi činite to sada u špelunki kod vina?... Skoro će se navršiti školska godina. Dogovor je nuždan kao i stalni nacrt našega rada. Dolje kod nas dolazite doduše na ognjište; među Ilire u srce, no čemu da već ovdje nije svaki načistu što mu je raditi u svom rodištu i u okolici za samu ideju u praznicima? Stoga, dragi Vilko, ostavi špelunku i pokaži se opet da si vrijedan vodstva ili raca u ovom tuđem gradu. I drugove naše otkloni od vina. Zar da samo u zimi odlučivamo i snujemo o našim stvarima, a sada napuštamo sve?

Kod nas u kući je mrtvo. Tko bi znao što li hoće ljudi? Prije bi mene za sve pitali, o svemu me obavijestili što su zasnovali. Sada mi se pričinja kano da sam im suvišnom postala. Poučavanje s groficom Olgom prestalo je, dapače isti domjenci i razgovori... Selit ćemo se valjda na ladanje. Ili ću ja ostaviti ovu kuću; no ipak ne mislim da je već prispjelo vrijeme...

Urecite, jednomišljenici, sastanak. Ja već tako žudim doći u vaše kolo.

Samoća mi postaje neugodnom, dosadnom...

Starici, babi Olginoj, pripovijedaju sluge da je pozlilo. Starac se zatvorio u sobu i puši dan i noć zabavljajući se dimovima svoje lule. Meni se nikako ne da do njih da prekinemo takvo životarenje. Jer ono naliči na družinu u kući koja međusobno jedno na drugo sumnja a ne zna samo radi čega.

U listu prilažem ovaj cvjetić što ga ubrah među svojim cvijećem na prozorima. Čim ga otrgoh, pomislih na tebe i šaljem ti ga.

Posestrima tvoja

Draginja

Na silan, kožnati divan izvalio se matematik Miško, držeći kažiprst među zubima i fićukajući bezbrižno. Mato je u kutu čistio lulu na debelom i dugačkom kamišu. Vilko stajaše naslonjen kad prozora držeći list u ruci. Ostali lagodno polijegaše na podu i postelji.

- Baš ne bi bio loš posao! Nudi cvijeće, misli na tebe i šalje ti ga! Ocvalo je, doduše, ali kada nudi, čemu da se kratiš? Budući da grofice nijesu za naše brade, uzmimo ono što je tu, naše gore list! - reče Mato iza pročitana lista.

Vilko smota papir i utisne u džep.

- Stara parta! - puhne Miško. - Hoće joj se u stranci kapitale praviti. Nema gorega od ženske kada je natepena pljevama što ih je na nju snesao vjetar iz kojekakvih knjiga. Sada će nam ona već prigovarati da nijesmo dobri Iliri! Otkuda joj to pravo? Što je nekoliko pjesmica namazala. Na jednoj nozi stojeći poplavit ću čitavu Iliriju takvim pjesmicama...

- U tom nemaš pravo! Ona je zaista prava pjesnikinja. Da je tvoj sud o tom pristran, dokazuje već to što nijesi nikada niti jedne njezine pjesme pročitao - uzme je u obranu Vilko.

- Nijesam pročitao! - uzdigne matematik glavu s naslonjača. - Nijesam pročitao! Ja i ne trebam čitati. Ja znam da žensko čeljade ne može apsolutno ništa pametno napisati. Prenavljanje, puko prenavljanje i neka naivnost u taštini, što je gore od himbe...

- A što je glasovit kritik u našoj ilirskoj književnosti napisao o njezinim pjesmama, ne znaš li? - javi se jedan s poda.

- Glasovit kritik! Bolje da si rekao službeni kritik u ilirskoj literaturi! Kakav je ono kritik? Poremećeni moždani koji vide u kablu vode Jadransko more! Njemu je sve uzvišeno, veličanstveno i dubokoumno. Gdje su drveni stihovi da ih ne bi ni preživači prokuhati mogli: njemu je to poezija tihe, mirne, blage i golubinje duše. Gdje ima bombasta, tamnih slika, nenaravnosti kano ono u jednoj pjesmi nekoga Ilira, čini mi se iz Podravine, kada pjeva o caru Lazaru kako jezdi na šarcu konju preko Kosova ravna u mraku i tmuši da ne vidi prsta pred očima, dok mjesečevi traci rasvjetljuju njegovu srpsku krunu koja sijeva da bi potamnila svjetlo devet sunaca... tu je u njemu pjesnik od silne plastike, prebujne fantazije, a može s vremenom natkriliti u slikama istoga Homera i ne znam koga još. Po tom slijedi da taj naš glasoviti kritik nalazi u pjesmama čega nitko drugi ne može naći. Ali on takve vlastitosti nađe samo u djelima naše kaste... Onda nije čudo kada proglašuje Karolinu velikom pjesnikinjom, genijem ženskim, jer je toliko pjesama načrčkala ako se gleda na silu papira, da Iliri ne trebaju barem za pedeset godina ništa pjevati...

- Meni se čini, otkako te je ono gospodin Podgorski umio u ribnjaku, da si se pretvorio u njegova učenika. Jedva da bi on sam tako pesimistično o našim stvarima govorio kako tebe slušamo ovo nekoliko dana - doda jedan Ilir koji sjeđaše na krevetu.

- Dakako! Naučili ste se: tko hoće Ilirom biti, mora bezuvjetno sve u našoj kasti priznati svetim i nepogrešivim. Što je izvan nas, ne vrijedi lule duhana. To bi dakako moglo stajati kada zaista na svijetu, pa i u samoj Hrvatskoj ne bi bilo nikoga do Ilira. Ovomu neprestanomu hvalisanju i priznavanju samih nas treba na put stati; jer time se samo kvare koji bi mogli nešto valjano uraditi...

- Gledajte i slušajte vi našega matematika kako je on danas ozbiljan postao. Uopće se pak vidi da je Miško, otkako ga je Podgorski pokrstio u jezeru, nekako drugačiji, kano da je za njega ondje Jordan bio - reče Mato učvršćujući kamiš u lulu.

- Idite k vragu! - rasrdi se matematik i okrene se na naslonjaču

prema stijeni. - Ne zavidim. Vilko je pjesnik, Karolina je pjesnikinja. A mi Iliri nijesmo tako strogi da pazimo na neznatnu razliku cifara u krsnim listovima. Ja ću joj sutra čestitati... posutra, ako hoćete, debelim kumom biti... ženio se vrabac iz živice sa sjenicom, gizdavom djevojkom! Nije li to stih, hej i te kakav, poete? Da me čuje službeni kritik, navijestio bi svijetu da sam već zajahao Pegaza i hitim na Parnas! Ah! - raširi matematik oči. - Sretan put, Miško, na Parnas!

Vilku se nije sviđalo da mu drugovi iskrenuše tajnu što im je otkrio, u ruganje. Već se stao kajati da im je priopćio pisma svoje prijateljice i posestrime. Pošeta sobom nekoliko puta poduprvši ruke o bokove. Matematik žmigaše okom tako lukavo kano da hoće reći: "Možda se već bojiš da ja ne bih zaista dojezdio na vaš pjesnički Parnas! Eh, dakako, onda bih barem vidio da li ti i Karolina sjedite među Muzama ili pak tamo negdje u kuhinji na Parnasu... Možda bi vam bilo kano onomu oholomu barunčiću koga sam netom našao gdje svoje kicoške hlače krpa... Ne bojte se, na Parnas ne vodim ići..." I Miško skoči na noge.

- Tko je moje misli, taj ide u špelunku k Švabi da srknemo u zdravlje pjesniku i pjesnikinji - vikne u sav glas.

Družba prihvati prijedlog uhvativši kape i šešire.

- Ajde, Vilko! - reče jedan.

- Ne idem.

- Oho! U špelunku da ne ideš? - začudi se Mato.

- U prvom listu će mu Karolina poslati papuče da iz njih proučava dužnosti svoga budućega zvanja - namršti čelo Miško pa počne pjevuljiti duljeći slovku po slovku:

Ženio se vrabac iz živice
sa sjenicom, gizdavom djevojkom.
To ne bila sjenica djevojka,
već ilirska naša Karolina.
Nit on bio vrabac iz živice,

nego Vilko pjesnik iz...

- Do vraga! Zapeo sam. Pomozi da napravim srok. No! Brzo!... ice... trice... vice... ... A! Nego Vilko iz parnaske... tmice!... Pa bi još netko rekao da i ja ne znam pjesme izvlačiti? Vidjet ćete kakvom ću ja knjižurinom od pjesama iznenada poplaviti ilirce. Onda neka se pripravi službeni kritik.

- Ajte naprijed, ne zanovijetaj sada! Tamo kod Švabe je za tvoje pjesničke pokuse mjesta?

- Šta? Pokuse? Gospodine, ne govorite vi meni da ja pokuse pravim! - okrene se komični Miško prema jednomu od drugova, uprvši palce obih ruku u prsa.

- Vilko, hajde! - nutkahu drugovi na odlasku.

- Nipošto - odvrati on.

- Rana papuča, kasni svatovi! - doda matematik.

- Do viđenja! - nazvaše drugovi napustivši Vilkovu sobu.

Iza odlaska drugova počeo je Vilko premetavati svoje bilješke, a iza ovih Karolinine listove. Nakon takva poslovanja malo se zamisli, a zatim stane pisati...

Pravo imaš, posestrimo. Baš sada odoše. Kamo opet? Lako pogađaš, dok ja s njima ne privoljeh jer ću te slušati i popraviti se. Istina je nedvojbena da se stranka zapustila. Tomu treba ispitivati razloge. Međutim o tom kasnije. Da me ne koriš s nehajstva da ne odgovaram na bitne tačke tvoga lista, slijedit ću ga sada redom.

Priznajem ti da ne mogu pobijati tvojih nazora o smjerovima odgajanja, ali što se grofice Olge tiče, osvjedočio sam se da je pošla stranputicom...

Jučer, kako bijaše lijep božji dan, tako je i predvečerje podavalo duši koja razumije i razgovara se s naravi neki čar i neopisivu dražest. Sunce je zapalo za daleke gore. Još bijahu rumeni oblaci od njegova žara. Mreže prvoga mraka spuštahu se već na svijet. Srce mi je žudjelo na samotno

šetalište izvan grada, u perivoj Se... Samoća toga šetališta prijala je godeći mi vanredno. Ne bih sada pogodio koje li su me misli i čuvstva zaokupljivala, ali se pravo tvrdi da su najslađa čuvstva i najljepše misli kojih čovjek ne može zaodjeti formom riječi. Samo znam da mi bijaše tako lagodno u duši, tako zadovoljan život sam sa sobom da nijesam ništa želio, ni za čim tužio, ni o čem snovao za buduće dane, po nikakvim uspomenama prošlosti prekapao. Bio sam poput djeteta koje su roditelji među se posadili u cvijeće i namakli oko njega sve igračke, a ono usnulo u toj potpunoj zadovoljnosti.

Iznenada ugledam u nedalekoj daljini preda mnom muško i žensko ispod ruke. Oni stupaju baš na susret meni. Sve bliže primakosmo se, i oni brzim korakom uminu mimo mene. Njezino lice pokrivala je gusta koprena... Ja se okrenem. Ona se nagnula prema svomu drugu kano da mu je nešto pouzdano priopćila, a on skrene neznatno glavom kano da se ogledao za mnom... Taj par, svakako sretan, bijaše grofica Olga i Podgorski...

Ne treba više nego da ti ovo priopćim. Pripisuj samo to "pogrešci ili neskladu u njezinom vlastitom biću" ili pak načinu odgajanja, o tom se ne radi, ali da sam joj ja roditelj, rođak, odgojitelj, uopće bliži: uveliko bih bio zabrinut za nju i za njezinu mladost...

Ja neću Podgorskoga nikada inače zamišljati nego skrajnjim egoistom, komu će mladost, ljepota i milina ove prekrasne djevojke biti suštim uživanjem...

Mir moga života, sklad i ravnovjesje duševnoga raspoloženja bit će nakon toga posve poremećeno. Hrlim korakom pojurio sam naprijed. Moram iskreno priznati da se u meni pobudila neka zavist pomiješana sada s prezirom, sada sažaljenjem. Misli moje letjele su na prag našega upoznanja, na začetak razvoja ilirske ideje među nama u ovom tuđem gradu. Jedan plamen je tako lijepo gorio među nama, njegovo svjetlo podavalo je tako zamamljiv čar u našem društvu, a na prozor nasrnuo hlapat daha demonova i utrnuo svjetlo toga plamena, mi se pak nađosmo u mraku... Svima nama bijaše neopisivo neugodno... Ovaj plamen u našoj stranci bijaše nedvojbeno grofica Olga. Dah demonov Podgorski. Ne varam se kada tvrdim da nam je sada nekako onako kao da gledaš u metu kojoj je istrgnuto središte.

Dok ja još u ovakvim mislima, sastanem grofa Lacu gdje odmjerenim

korakom ulazi za onima dvoje upirući oštre oči za njima. Sada mi je sve puklo pred očima... Jasno je da ih grof Laca uhađa. Da li danas prvi put? Ako tako, tada će valjda kano bratić i rođak tomu gledati na kraj stati da spasi ubogu i bezazlenu djevojku ako se još spasiti dade...

Ovoliko budi odgovorom na prvu riječ tvoga posljednjega pisma.

Tužiš se da je naša stranka, dakle ilirstvo, počelo nazadovati, bolje - venuti. Na žalost, ovaj žalostan pojav je istinit. Ali se varaš da mu je razlog tobože u tom što se članovi naše stranke pozabave ili koju progovore onako kod čaše vina. Nipošto. U tomu nije razlog. Mi smo u najbujnijem rascvatu naše ideje mnogo više proboravili kod vesele čašice nego sada u vrijeme pada. Posljednji dopisi svjedoče da je isti pojav i tamo u našoj kolijevci. Neka stagnacija u mišljenju i u čuvstvovanju naših ljudi da je nastala. Ta stagnacija naliči na tišinu prije oluje, na mir u vojsci tik pred bitkom, tik pred časom kad se imadu sraziti... Svakako tome valja tražiti dublje razloge. Ne može se kazati da smo mi došli s našom idejom na vrhunac, da smo postigli svoju svrhu i da sada, po vječnim zakonima u historiji, padamo, spuštamo se opet s toga vrška. Ovo se ne može tvrditi, jer smo se mi istom primakli na podnožje... Ne može stajati niti drugo, da naime nemamo ljudi koji bi znali voditi stvar k svojoj svrsi. A nije niti treće, da bi naši protivnici bili mnogo silniji od nas, i tako nas ima kao velike manjine nestati. Baš protivno. Mi zaokupismo čitav narod. Ali se čovjeku čini da ga zaokupismo ilirskom idejom na primjer onako prolazno kano jutarnje proljetne maglice što se razastru po dolinama, a čim sunce zaigra preko neba, nestalo ih netragom...

Ja bih rekao da je naša vojska, primaknuvši se u svojoj zanesenosti do onoga podnožja, uvidjela prozaičnu istinu da nema hrane niti popudbine baš tada kada joj se valjalo penjati do vrhunca, te evo polagano uzmiče od svoga cilja. Ova pak prispodoba smjera onamo: da mi nemamo odista za ilirstvo podloge u narodu, u njegovu životu, u njegovoj povjesnici. Drukčije ne možeš protumačiti ovu ohladnjelost, ovu stagnaciju poslije tako burnog rada i smjelih osnova i pothvata, stagnaciju kano da si nam podrezao krila u najboljem letu. Nipošto ne bih želio da se primaknem ozbiljnim razmišljanjem onoj istoj tački na kojoj je već davno prije stao Jakob Podgorski sa svojim rugalicama... Ali...

Vraćam se k poeziji. Moram ti iskreno priznati da od neko doba pjevanje

zapinje. Moja vila kano da je na umoru. Isto moje biće postalo je tromo i nehajno. Gdje da nađeš tomu lijeka? Možda u skorom odlasku iz ove hrpe kamenja tuđega grada.

Ostaneš li iza mene ovdje: da jedno drugomu svakako reknemo prije "zbogom". Kada ili nikada opet. A tvoje društvo mi je tako milo. Što se sastanka tiče, neće biti uspjeha. U našem kolu nastalo je obilato ruganje na same nas... Dosta ti budi ovo rečeno.

Primi moj pozdrav

Vilko

Gospodine Laca i plemeniti gospodine doktore!

Već je dobrano minulo vrijeme što se među nama nalazi visok, jak i hladan zid. Otkuda je postao, s kojih razloga, tko ga je sagradio? Meni je nepojmljivo. Zašto mi se to ne kaže? Ti ćeš mu znati postanak i razlog postanku. A nijesam li ja zavrijedila barem toliko da mi se kaže? Vašemu doktorskom gospodstvu bila su u svako doba vrata otvorena. Dakako! Jer u ženskim moždanima ludost piruje.

Ja tražim od Vas razjašnjenje i ništa drugo, pa se onda neka zatvori slobodan Vam ulaz; neka se podigne vječni zid među nama, neka se raziđu naše staze, i mi sebi budimo kano da se nikada vidjeli nijesmo.

Ja Vas očekujem.

Tvoja guska! A to je i pravo za

Karolinu...

Čestiti i vrijedni gospodine i gospođo!

Ne mogu sebi protumačiti što znači Vaše mučanje i uklanjanje meni. Što sam u ovoj kući, jednoć samo bijaše neznatnoga sukoba među nama, i to prije nekoliko tjedana kada me upitaste za račun kako dopuštam da mladići dolaze u posjete mojoj učenici grofici Olgi. Ja sam sve razgovijetno razložila i držim da su naši računi vazda ostali čisti.

Nekakvo je nesporazumljenje zavladalo u ovoj kući. Ja nijesam bacila

kamena smutnje. Ali ono se ima svakako protumačiti onima koji s toga nesporazumljenja nedužno trpe. Ako je s Vašom voljom da grofica Olga nije više mojom učenicom, molim neka mi se to javi.

Karolina

Draga moja učenice,

Gospodična grofice Olgo!

Vlast moja nad Vama još mi oduzeta nije. Vi iz kuće odilazite i računa o svojim odlaženjima ne polažete. Najmanje meni koja odgovaram za Vaše naobraženje, za Vaše srce, za svaki Vaš korak. Kuda idu Vaši putovi, možda ružama posuti, ružama u kojima se krije zloban trn i otrovnica guja, svakako bi bilo delikatno da ih znade Vaša učiteljka, Vaša prijateljica, koju Vi nijeste imali uzroka do najnovijega doba ne cijeniti i uklanjati se njezinu oku.

Kuda i kako zavitlala sudbina sa mnom, uvijek će moja savjest pouzdano i iskreno svakomu znati reći da sam od srca vršila svoju dužnost zdušne učiteljice i odgojiteljice nad Vama; da moji nazori ne bijahu pretjerani, niti moji nauci neizdašni; a niti polje po kom sam sijala pusta klisura. Ja znam da sam sijala valjano sjeme, i znam da će biti obilata žetva i sretan, samo ako je vrijedan, onaj tko bude žeo...

Vjerujte, i bog zna da me srce boli radi Vas i Vašega ponašanja prema meni...

Završujem s nadom da ćete shvatiti ovo moje pisamce i prema tomu shvaćanju vršiti svoju dužnost učenice prema učiteljici i prijateljici svojoj...

Očekujem

Draginja

VII.
DOKTOR RADI

Ozbiljna odluka doktora Lace da sklopi brak sa svojom rođakinjom groficom Olgom oživjela je još više kada je saznao da je djevojka stupila u neke odnošaje s Jakobom Podgorskim. Dok bijaše dosada svojoj rođakinji tuđ i nepristupan, počne joj se najednom približavati i općiti posve finim i ljubeznim tonom s njom. Osim toga uhađao je, neviđen njoj, sve njezine putove i znao, od mnogih pak i slušao, za skoro sve njezine domjenke i sastanke s Podgorskim. Sa starcima općio je dan na dan sve više i pouzdanije, a oni mu postadoše punim srcem i iskrenom dušom skloni i odani. Učiteljki Karolini ugibao se kao da se nikada poznavali nijesu. Složio se sa starcima da se krene iz tuđega grada na imanje u Zagorje. Ova pak odluka ravnala se po izviđajima doktora Lace o namjerama Podgorskoga prema grofici Olgi i sklonosti Olge prema Podgorskomu. Doktor Laca nije se mogao dosta načuditi sastancima Olginim s Podgorskim. Sudeći po njima, sklonost Olgina za Podgorskoga ne mogaše se razabrati da li je uopće kakva sklonost, ili su pak to samo puki sastanci i trošenje riječi od običaja, od dosadnosti, jer nema drugih. Stoga nije Laca požurivao odluke da se krene iz grada na selo... Bilo mu je teško ostaviti udovicu Elviru kod koje je još uvijek stanovao Podgorski... Ipak je upozorio starce da djevojka izlazi iz kuće bez svakoga pitanja i da vodi sastanke s nekim kuljavim studentom dolje od naših strana. Starica Mare stala se krstiti ljevicom i desnicom i moliti boga, dok je Martin tresao pepeo iz svoje lule i uputio Lacu da je njegova briga biti sretnim, a zato neka pazi da djevojka ne posrne stranputicama...

Jednoga lijepoga proljetnog jutra zaputi se Olga sama u grad.

- Dopusti, Olgo - približi joj se Laca - da pođemo zajedno. Ili sam ja bio neoprezan, ili ti nijesi marila za mene, ali je svakako dolikovalo da smo se više družili, da ti ne izlaziš bez mene...

- Pravo imaš, Laca - hladnokrvno će Olga. - No da se tuđiš od mene,

uzrokom će valjda biti studija i tvoji društveni poslovi izvan kuće. Mene pak, kano stariji i ozbiljniji, držiš jošte djetetom, pod vladom učiteljke svoje. Međutim ja bih rado da sam još dugo, dugo djetetom...

- Oprosti, mlađano si jošte stabalce, ali ti si tako ozbiljno dijete da bih te ja odriješio već od egide učiteljkine. Međutim, kako mi pripovijedaju, ti si u praksi već i sama mojega mnijenja.

Olga nije na ovo ništa odgovorila. Laca skrene razgovor na drugi predmet.

- Za koji dan krećemo na imanje u Zagorje.

- I ti ćeš na ladanje s nama.

- Kako ne? Već je i vrijeme da napustimo te zidine. Osim toga, ja još nijesam bio u Zagorju. A stric mi ga lijepo opisuje.

- Ti valjda ne mariš za romantične krajeve?

- Kako to o meni sudiš? - promrmlja Laca.

- Pravedno. Jer si uvijek mrk i na sve s prezirom gledaš iz neke visine.

- A, a! - zine Laca dosta nježno. - Dakako, ne poznaš me!

Razgovor se opet prekinuo. Nakon duljega mučanja iznenada će Olga:

- Ti poznaješ Podgorskoga?

Laca oštro pogleda Olgu.

- Podgorskoga? Kakvoga Podgorskoga?

- On je iz Zagorja. Moj dobar prijatelj, pametan i ozbiljan čovjek. Ti me pratiš, zar ne?

- Bar mi je čast.

- A, pa dobro. Predstavit ću te Podgorskomu da se upoznate.

Na Lacinu izlaštenom licu drhtale su izrazite crte i pokazivale začuđenje i tjeskobu pomiješanu s pakošću.

- Ja se nadam - istisne on napokon nekom zloradosti - da je gospodin Podgorski iz viših krugova kada ga moja rođakinja usrećuje svojim prijateljstvom.

- Što ti misliš pod višim krugovima?

- Valjda me razumiješ. Tko se diči našim prijateljstvom, bit će nam podrijetlom i naobraženjem jednak.

- A, podrijetlom? Gospodin Podgorski je sin krapinskog zanatlije. Ljetos završuje nauke. Izvrstan je pravnik.

- I ti, Olgo, prijateljuješ s takvim ljudima?

- I ja, Laca, prijateljujem s takvim ljudima - odlučno odvrati Olga.

- Takvoj zabludi mogu samo biti uzrokom nauci i odgoj kojima te je nadahnula frajla Karolina.

- Zar držiš zabludom moje poznanstvo s Podgorskim? Zabludom stoga što on nije grof ili barun?

- Jest, potpunom zabludom upravo s tih razloga.

- Gospodine Laca - promjeri Olga pronicavim okom svoga pratioca - zato se vi tuđiste od mene dosada. Varate se. Ja nijesam taka nadutih nazora, i Karolina tomu nije kriva.

- Ne razumijem te potpuno, Olgo.

- Ja mislim da sam ti tuđa dosada bila stoga što si mislio da su meni grofici ravni samo grofovi. A ti također nijesi niti grof niti barun.

Doktor Laca pocrveni, a zatim problijedi i sav se zguri. Po naravi nadut, a u dnu savjesti uvjeren da nije ono kakvim su ga naslovom nazivali, sada mu bijaše kao da si ga iznenada polio studenom vodom.

Doktor Laca snađe se ipak brzo, otare lice i počne tiho, ali jetkim glasom:

- Rođakinjo draga, jer sam ti po krvi najbliži, reći ću ti pravu istinu koju bi se možda tko drugi ustručavao izjaviti. Prijateljuješ s tim Podgorskim, vjerujem. Ali u tom prijateljstvu zaboravljaš sama na sebe i na svoje biće. Što može svijet o tebi misliti kada te viđa s

takvim studentom šetati i pouzdano općiti na zakutnim šetalištima? Mislim da si se također dovoljno uvjerila kako je promijenjen naš kućni život. Baka i djed ne znadu sami što im je raditi. Da li bi otjerali Karolinu, da li bi tebe jednom pozvali na red ili bi poduzeli korake protiv samoga tog tvojeg prijatelja? Ozlojeđeno im je brižno i pošteno srce. Sve nade stavili su u mene.

Olga pozorno slušaše svoga rođaka. A kada je ovaj prestao, upita ga ona posve spokojno:

- Imate li jošte šta, moj gospodine dušobrižniče? Možda ste zapeli? Izvolite samo.

Doktor Laca bijaše dosta rutiniran u razgovorima s protivnim spolom, ali sada se upravo ustobočio. Nasta mučanje slično onomu kada gledamo nekoga koji se sprema preskočiti široki jaz.

- Ja čekam, gospodine Laca! - prekine djevojka mučanje.

- Nemam ništa više.

- Ništa više? Tebe dakle to nuka da se što češće družiš sa mnom, osobito da ne izlazim iz kuće bez tebe? Rekao si da bi me odriješio učiteljkine egide, no ja sam ti opet slobodna reći da nipošto ne bih željela informatorice zamijeniti kakvim stražarom.

- Oštro šibaš, Olgo. A ravno po meni. Budi ti dopušteno. Ali bilo tebi milo ili nemilo, znaj da više bez mene nećeš izlaziti na ulice i šetalište. Ako je i tvojom glavicom zavrtjela neka čudna i vihrovita vijavica, no ti ipak jošte sama nijesi svojim gospodarom. Dok si malodobna, pod štitništvom si svoga djeda i babe, i oni imadu i pravo paziti na tebe i zapovijedati.

- Zapovijedati? - stane Olga.

- Jest, zapovijedati! - ponovi oštro doktor Laca, šibajući očima po malenoj Olginoj noški koju je ona dražesno ispružila naprijed.

- Neka je i zapovijedati. No zašto ne zapovijedaju sami starci koje ja vazda štujem i ljubim kano jedine i najbliže zastupnike mojih roditelja. A zaista nijesu imali uzroka potužiti se na mene kao na neposlušnu. Zašto zapovijedi šilju preko posrednika, preko tebe? Uostalom, što se tiče Podgorskoga, niti ima povoda a niti mi može

ma bilo tko nešto zapovijedati...

- Moja Olgo, ne znam što bih i o tebi mislio. Najblaže da si krenula stranputicom...

Podgorski neopažen približio se u susret te prekinuo tako ovaj razgovor. On pozdravi, a Olga mu poda ruku nešto uzbunjena.

- Gospodin Laca, moj rođak... gospodin Jakob Podgorski - reče ona.

Laca se nakloni gledajući prezirno Podgorskoga u koljena, dok se Podgorski posve ravnodušno pridruži na lijevu stranu Olge, tako da ona bijaše u sredini.

- Da vam, prijatelju Podgorski, istaknem, evo vam Hrvata, moga rođaka Lace, koji nije Ilir, možemo ga dakle brojiti u našu stranku.

- Ah, stranku! - mahne doktor Laca. - Kakvu stranku? Ja barem ovdje ne znam za drugu stranku do Ilira.

- Podgorski i ja ustrojismo čistu stranku Hrvata - reče Olga.

- Podgorski i ti... stranku! Ha, ha, ha - zahohoće prisiljeno Laca.

- Ne mislim da sam nešto smiješna otkrila. I ne držim da sam što takva kazala da me nijesi razumio. U ova dva slučaja se smije čovjek... inače... A zar ti, Laca, nemaš nikakvih političkih ideja u ovo vrijeme gdje se to i od najneznatnijega Hrvata traži?

- Ja nemam baš nikakvih, milostiva gospodična rođakinjo. Taj posao je za beskorisna preklapanja i za ljude koji nemaju posla ili se barem ne bave ozbiljnim stvarima.

- Dakako, vi imate pravo. Ljudi se mogu podijeliti u dvoje kano i pčele: u trutove i radiše. Tu se zna da radiše vode gospodarstvo i pčelinju politiku i njihove financije: jednom riječi sve. Trutovi spavaju, jedu i brundaju oko kuće. Pa se ipak događa da trutovi prisvajaju sav red i bogatstvo u pčelinjaku svojoj tuposti i lijenosti, dok ih napokon radiše ne izbace na smetište.

Doktor Laca najprije slegne ramenima, zatim utakne štap u džep i stane fićukati nekakvu pjesmu. U takvom bi stanju doktor Laca vazda nešto novo smišljao. Nijesu baš njegove misli brodile po kakvoj beskonačnoj i neograničenoj pučini ideja. Oko jednoga

predmeta u vrlo uskim granicama vrtjele su se i radile dugo i oprezno dok nijesu svoju žrtvu posve pronikle, nadvladale je. On je pustio Olgu da se razgovara s Podgorskim o kojekakvim stvarima, nije se više ni u šta pleo, ničemu prigovarao, ništa pitao, tako da je Podgorski držao svoju svrhu današnjega razgovora s Lacom postignutom. On ga je naime htio uvrijediti i tako izazvati na polje polemike, ili ga odagnati u tminu i samoću mučanja. "U ovom drugom" - mislio je Podgorski - "uspio sam." Međutim je Laca upravo sada zamišljao drugu osnovu, da se, naime, što čvršće sprijatelji sa svojim suparnikom. Zato je Podgorski naširе otvorio oči kada ga je na rastanku iznenada zamolio Laca da mu odredi mjesto i vrijeme gdje bi se mogli sastati na prijateljski razgovor. Olga se pogotovo snebila, sjetivši se kakve je nazore malo prije njezin plemeniti rođak razvijao. Podgorski prihvati Lacinu ponudu objeručke. Odmah je pomišljao na to kako će prijateljskom svezom s Olginim bližim rođakom prije postignuti svoju svrhu.

- Dakle ja ću sutra k vama u stan doći, gospodine Podgorski - stisne Laca posve prijateljski na rastanku ruku Podgorskoga.

- Otkuda znaš za stan Podgorskoga kada ga do danas poznavao nijesi? - padne Olgi na um pitanje kada se već rastaše s Podgorskim.

- Otkuda?... - ugrize si Laca donju usnicu ne odgovorivši na takvo pitanje.

Navečer istoga dana sastali se u jednoj od pokrajnjih soba doktor Laca, starac Martin i njegova bračna družica Mare.

Starac je na širokom i drevnom kožnatom divanu brojio nešto po zraku i prekrstio ruke preko trbuha. Starica hodala dosta brzo sobom sve od stola pa do vrata, dok je doktor Laca naslonio glavu na podbočenu o lakat ruku i ispod oka čas pogledavao starca, čas staricu.

- Što potom misliš, Laca, s tom našom učiteljkom Karolinom? - mrmnu starac s divana.

- Pisala je i Oljuški pismo - reče starica.

- I Olgi? - začudi se Laca. - Dakle tri lista najedanput! Pisala je i meni

list. Ja držim da joj na tri lista možemo jednim odgovoriti.

- Kako dakle? - stane starica.

- Putujemo u Zagorje. Olga više ne treba učiteljke. Karolini dajmo odmah otpusnicu.

- Dakako da Olgi ne treba učiteljke. Valja već ozbiljno misliti o tebi i o njoj - reče stari. - No kako je odmah otpustiti?

- Plaću ćemo joj dati za pô godine unaprijed i kazati pismeno da držimo, kako primi naš list, da za tri dana više nije učiteljkom u našoj kući - razloži Laca.

- A ti joj piši u naše ime kako govoriš - reče stara.

Iza toga uhvati doktor Laca pero i napiše ovo pismo:

Štovanoj gospodični Karolini!

Primite na Vaša tri pisma slijedeći odgovor: Mi se selimo za koji dan na imanje u Zagorje. Olga neće trebati dalje informatorice. Mi vam ovim javljamo da možete iza primitka ovoga lista dignuti polugodišnju plaću unaprijed i napustiti svoje učiteljsko mjesto u našoj kući. Priznajući Vašu marljivost i uspjeh kod uzgoja naše štićenice, ostajemo sa štovanjem...

Ovako napisan list pročita Laca nešto tišim glasom, što starac dakako dobro čuo nije, no pristao je jer je vidio da starica s odobravanjem klima.

- Stani, jošte nešto. Zar ne bismo mogli odmah listu priložiti plaću za pô godine? - domisli se starica.

- To će biti dobro, da ne bude više s njom posla.

- E, pa to se može. Ja ću dakle ovo još dodati: "Prilažemo Vam u listu spomenutu plaću za pô godine unaprijed."

Iza toga bude list potpisan, novac privit i zapečaćen, i konferencija svršena.

Doktor Laca posjetio je Podgorskoga sa svoja dva druga štono se

izdavahu plemićima. Fina odijela, rukavice i pretjerano uglađena kosa pokazivala je razliku njihova stališa od drugih krštenih ljudi. Oni osobno i dobro poznavahu Podgorskoga. Kada stupiše u stan njegov, pođe im on u susret.

- Osobito mi je milo...

- Za svaki slučaj i na svaki način itd. - klanjahu se, izgovarajući i druge suvišne riječi. Nakon izmjene ovakvih fraza bez svakoga značenja, počne doktor Laca nekim ukočenim prezirom:

- Gospodine Podgorski, zamolio sam vas za prijateljski sastanak, nu to prijateljstvo smjera onamo da se porazgovorimo o vašim odnošajima prema mojoj rođakinji grofici Olgi. Vi znate da je ona još malodobna, a pod štitništvom. Vi znate naš otmjeni stališ - tu je zapeo doktor Laca.

Podgorski je ponešto u čudu rastvorio oči kod prvih Lacinih riječi misleći da će to valjda biti uvodom u njihovo novo prijateljstvo i spoznanje, ali kada je čuo predmet o kojem se vodi riječ, baš onda kad je Laci zapela riječ, ponudio je svoje goste finim smotkama.

- Izvolite samo nastaviti - hladno će Podgorski, upalivši smotku.

- Vele da ste vi pametan čovjek. Ako je tako, ne pojmim kako se slaže s ovim mnijenjem vaše lakoumno titranje s neiskusnom djevojkom našega roda i stališa.

- Lakoumno titranje? Gospodine? - uleti u riječ Podgorski.

- Ne samo lakoumno titranje, već i zavođenje na stranputne i zakulisne sastanke.

- Gospodine rođače moje prijateljice, vi imate posla s mirnim čovjekom, osim toga ste moj gost. Međutim ja vidim da vi sami ne znate što vam plete jezik.

- O, o! - ustadoše oba pratioca doktora Lace.

- Podgorski, vi ste nepoštenjak i kukavac. Zavodite djevojku našega grofovskoga podrijetla, dok ste inače tako malodušni da se ne usuđujete ni primaknuti u našu kuću i obitelj. Vi i sami znadete da komu djedovi i najbliža krv zaudara smolom...

Podgorski problijedi, naglo ustane i pokroči do vrata otvorivši ih širom:

- Izvolite, gospodine pseudogrofe, napolje! Inače bio bih prisiljen dirati pravo svoga gosta.

- Usuprot, mi ostajemo ovdje da svršimo s vama račun. Ako ste i plebejac, tako daleko ne ide vaša kukavština da nam nećete odgovarati! - skoči jedan od Lacinih pratilaca k vratima i zatvori ih.

Podgorski se osupne.

- Vrlo lijepo, gospodo aristokrati, vi me napadate u mom stanu kao gosti moji. Takvi gosti jednaki su presvučenim hajducima! Birajte neutralno zemljište da od mene tražite račune, a ne moj stan.

- A? Dakle mislimo umaknuti! - podrugljivo se nasmije Laca ne maknuvši se s naslonjača.

- Nastavite, gospodine grofe! - osobitim naglaskom nešto tiše izreče Podgorski naslonivši se na obližnji stolac.

- Ponajprije, kako vi mene možete nazvati pseudogrofom?

- Tko nosi ime koje mu ne pripada, i govori u ime stališa iz koga ne potječe, i tko sebi pripisuje naslov grofa što on nije, jest pseudogrof - odrješito će Podgorski uprvši ukočene oči u svoga protivnika.

- Kako vi, gospodine, možete tako? - umiješa se jedan od pratilaca. - Vi nam nećete poricati aristokratskoga podrijetla! Grof Laca je naš drug!

- Sačuvaj, bože! Čast, gospodo, vašemu podrijetlu. Dok se nijesam uvjerio o protivnom, dopuštam da ste grofovi. Ali ovaj goso - pokaže strašnom porugom na Lacu - ovo je plebejac od glave do pete, kano da si ga od samoga kupusa složio. Nego taj kupus hoće silom i milom postati tropička naranča.

- Gospodine! - skoči Laca. - Tko vam to reče?

- Podgorskim me zovite. Gospodina igrati prepuštam vama. A da ste vi aristokratičke krvi, dokazuje to što vaša najbliža loza još i dan-danas šljive vari dolje u Slavoniji, kako i moj otac čizme šije u Krapini. Da je tako, pitajte moju prijateljicu groficu Olgu. A ja njoj

vjerujem. Vi uostalom znate basnu o onom šarcu konju što po močvarama rže glasom "kvak-kvak" i pomalja iz blata svoje kopito obrašteno plivaćom opnom da mu ga kovač potkuje...

Lacu poli po obrazu mraz, a oči mu se zališe krvlju. U tom se hipu obori na Podgorskoga kano da je pobjesnio. Podgorski se sili silom odrvao sa dva udarca. Pratioci Lacini rastave ih, a na pozorištu pokaže se komičan prizor. Doktoru Laci teče iz nosa krv kano da si otčepio vrelo. Podgorskomu su istrgnuta oba rukava od kaputa i košulje, i zabijeljela se gola ramena.

- Vi ćete dati zadovoljštinu! - vikaše doktor Laca hoteći stisnuti pesnice, no morao je šakom loviti krv koja bi mu bila curkom cureći drugačije zakrvarila košulju i odijelo.

- Budite uvjereni, u svako doba, ali ne kao grofu nego kao plebejac plebejcu, šoštarski sin sinu požeškoga šijaka. Međutim, izvolite na umivaoniku oprati nos i očistiti lice!

- Ne trebam vaše uslužnosti! Vi ćete već točiti krv za krv!

- Bilo kako mu drago, vi valjda nećete ovako krvavi i zamrljani izaći iz moga stana. Tko zna kako bi krasna udovica Elvira tumačila tu šalu. Svakako ne bi po vas njezino tumačenje ugodno bilo. A vi imate interesa ne dati povoda nikakvu nepriličnu tumačenju kod nje...

Doktor Laca je zaista i nehotice morao do umivaonika. Ali nove neprilike. Ne bijaše ni kapi vode.

- Izvolite samo! - opet će Podgorski. - Da sam ja sada u vašem stanu, ja bih tražio prije košulju i kaput nego bih pošao kući. Izvolite samo bez svakoga sustezanja.

Laca izbulji oči. Nije znao što bi radio. Da li bi tražio vode ili odstupio natrag od umivaonika.

- A, pardon! Nema vode. Vidite, služavka ne računa s izvanrednostima - reče sarkastično Podgorski i pozvoni silno.

- Koga đavla radite! - skoči jedan od pratilaca. - Služavka da vidi takav prizor! - No već bijaše kasna ta opomena. Služavka u tren dotrči.

- Vode! - reče spokojno Podgorski.

Služavka je odrvenjela gledajući Lacu u krvi, a Podgorskoga golih ramena te istrgnutih rukava.

- Vode, jeste li čuli? - viknu sam doktor Laca.

Služavka ode. Podgorski otvori ormar i presvuče kaput. Kada bijaše donesena voda, oprezno je Laca isprao nos i gunđao dva puta: - To je ipak ludost.

- Podgorski, vi ćete mi dati zadovoljštinu.

- Već rekoh, u svako doba.

- Do viđenja!

- Zbogom! - I Podgorski otprati do vrata svoje goste. Vrativši se natrag, baci se smrknut na divan. - Eto gromova s vedra neba! Najprije ilirci, a sada ovaj nazovigrof. Ali, kako vidim, taj će biti mnogo opasniji. Zadovoljština!... E, pa bene. Zadovoljština? Dakako dvoboj. Ta uzvišena igra luđaka. Sredovječni božji sud. Bog i duša, mačevati umijem, ali u praksi još nijesam iskusio. Međutim... Sve to dosta hitro napreduje i više nego sam mislio. Kakav li još može biti rezultat mojim matematičkim formulama! A bih li njoj otkrio? Nipošto. Kada se žene umiješaju u takve poslove, onda pogotovo nastaje tragedija. Nadam se da ću gospodina grofa od šljiva malo kresnuti po prstima, pa je svemu kraj... Iza toga se Podgorski preobuče te izađe iz kuće.

- Gospodine Podgorski! - začuje on poznati glas iza sebe, što ga je vanredno iznenadilo. Bijaše Olga.

- Grofice!

- Ah, šta se zbilo? što je Laca radio kod vas sa svojim drugovima?

- Jednostavni posjet, Olgo!

- Ne tajite. On s drugovima nije me vidio malo prije na ulici, a ja sam nehotice čula: "Ludo bijaše i prostački, Laca, onako na njega navaliti u njegovu stanu", reče jedan od drugova. "Pametno, posve pametno je bilo. Drukčije ne bi došlo do dvoboja. Na riječima mu nitko ne doskoči. Ja sam mislio da i ovako neće biti uspjeha", suprotivio se

drugi pratilac Lacin. Dakle, Podgorski, to ne bijaše jednostavni posjet.

- Držao sam umjesnim zatajiti vam istinu.

- Podgorski, moja je odluka da ne smije među vama i mojim rođakom sukoba biti.

- E, pa neka on uzmakne.

- Ne on, vi ćete uzmaknuti, Podgorski, i to meni za volju.

- Olgo, nikada! Vi me znate.

- Da ste pametni i da riječ držite.

- Mislim.

- Ali kada ste pametni, nećete valjda za volju ludosti držati riječ.

- Ovdje moram.

- A mislite li na posljedice, Podgorski?

- Vidite, sve se to zbilo u tako kratko vrijeme da na posljedice još pomišljao nijesam.

- A ja, otkako sam čula one riječi, sve posljedice su preda mnom razvrstane.

- Laca je vrlo vješt budi kojoj vrsti dvoboja. Dvije-tri brazgotine na čelu i vratu svjedoče da mu je to često posao. On neće pustiti dok se ne svrši s vašim ili s njegovim životom, jer vas strašno mrzi.

- Dopuštam. Ali sam se uvjerio da se svoje krvi silno plaši.

- Otkuda ste se uvjerili?

- U mojoj sobi porvasmo se poput šegrta, a ja sam gospodinu rođaku kucavicu žilu na nosu otvorio. U naglosti bijaše i nužna obrana. Dok je on meni poderao kaput...

- Ah, za boga svetoga, zašto sve to biva? - počne Olga rukama lomiti.

- Zaklonimo se na šetalište - upozori je Podgorski. Krenuše oboje šuteći uzanom ulicom.

- Pitate - nastavi Podgorski na samotnom šetalištu razgovor - koji je povod njegovoj mržnji i srdžbi? Vi ne pogađate?

- Znam. Tobože radi časti našega stališa i časti moje.

- Olgo, vaš bratić vas ljubi.

Olga se zamisli udarajući prstima po sjenilu.

- On mi toga nikada rekao nije. Držim da se varate.

- Nipošto.

- Pak da me ljubi?

- Bije se za vas i predobit će vaše srce.

- Gospodine Podgorski?

On je šutio i mukom gledao u zemlju. Sjednu oboje na najbližu klupu.

- Dakle, Podgorski, vi se pobiti nećete?

- Hoću.

- Onda sam se prevarila u vama.

- Bijem se za vas.

- Vi me ljubite, Podgorski?

Podgorski joj za odgovor pogleda u lijepe velike i modre oči.

- Kada me ljubite, onda nećete poći na dvoboj.

- A što je vama stalo, grofice Olgo, ako čovjek koji vas ljubi dvoboje dijeli.

- Meni je stalo do vas, jer i ja vas, Podgorski, ljubim!... - Ona je ove riječi izgovorila tako iskreno i razgovijetno.

- Olgo! ogrli joj Podgorski ruke. - Olgo! Ti sada prvi put ove riječi izgovaraš. Olgo! Još jednoć, još jednoć...!

- On dosada nije znao da ga ljubim... Nesretniče...

Podgorski je privine na grudi.

- Dakle, dvoboja neće biti? - upita ona tiho.

- O, sada će biti dvoboj s nebom, s paklom, sa zemljom! Sa svim elementima koji bi stali na put ljubavi Jakoba Podgorskoga! Ja ću, Olgo, poći s njima na dvoboj, ali se ne boj ništa zla, evo ti moje desnice. Ništa zla niti po njega, niti po mene. Ti znaš da su moji nazori takvi da se ja ne mogu kano kukavica grijati na suncu ljubavi tvoje. Niti mi se rači bježati u samoću pustinje...

- Ali mi ćemo se odmah sastati iza dvoboja?

- Odmah ćemo se sastati i ne boj se nikakva zla.

- A sada, Podgorski, zbogom, do viđenja... A kad će biti?...

- Kada pošalje svoje drugove, onda ću znati.

- Mi ćemo se prije vidjeti.

- Valjda. Ali toga nemoj zahtijevati da ti kažem vrijeme dvoboja. Po mene bi bila nesreća. Mislio bih uvijek: na, sada će ona doći... Nipošto toga ti kazati neću.

Kada je Olga podala Podgorskomu ruku, ova joj je uzdrhtala, a lice problijedjelo. Podgorski se hitro okrene od nje i zaputi protivnim krajem šetališta. Oboje se u tren ogledaše i vidješe se još jednom. Tajna bol i teška, mračna slutnja pala je na njihove duše. Bilo im je kano čovjeku kada sniva da mu navališe na srce golem i težak kamen. I zaista, kada čovječje biće zaokupe bolne slutnje, život mu postane sanen i umoran, te kano da se pita: "Bože moj, da li ja sada snivam ili zaista čujem?" I te bolne slutnje lagano, tiho, nadugo se izvlače iz ozlojeđene duše kano ono jesenske magle što se viju po dolinama čitave dane napinjući se samo začas u visine. I tada čovjek vidi: "Nije san, nije, java je..."

Drugi dan dođoše k Podgorskomu oni isti pratioci koji su ga prijašnji dan posjetili s Lacom. Razgovor bijaše veoma jezgrovit i lakoničan.

- Gospodine Podgorski, stvar znate?

- Jest.

- Oružje?

- Po volji.

- Tu je na vama izbor.

- Kad je tako: mačevanje.

- To je i za našu stranku povoljnije.

- Vrijeme?

- Što prije. Sutra ujutro, jer sam zaokupljen i drugim, mnogo prešnijim poslovima.

- Bene. A mjesto?

- Kažite, gospodo, gdje vas volja, neka bude samo nešto dalje od grada.

- Stari brlog za dvoboje. "Gabrijelov lug". Sat vožnje odavle.

- Pristajem. Ostalo izvolite s mojim svjedocima. Molim vaše adrese.

Obojica izvadiše posjetnice.

- Poslije podne u četiri sata, "Papperova kavana".

Gosti ustadoše, pokloniše se, a Podgorski ih isprati. Zatim napiše dva lista, zapečati ih i pozvoni. Uniđe sluga.

- Nosite na adresate. Ako ne bi bilo kojega kod kuće, tražite dokle nađete.

- Na službu, gospodine.

- Podgorski je stao šetati sobom gore-dolje tako zamišljeno da mu se svaki čas trnula smotka.

Netko pokuca, i uniđe u sobu krasna gospođa. Stas joj bijaše vitak. Grudi jake i visoke. Lice bijelo, fino i puno. Kosa bujna i mekana kao svila, crna joj boja prelijevala se poput baršuna na suncu. Ramena i bokovi bijahu joj dražesno zaobljeni.

- Koja čast, milostiva gospođo... Prvi put...

Ona mu pruži mekanu ručicu i sjedne na divan, a male noške kano da su joj nehotice ispuzle ispod odijela.

- Ne, gospodine Podgorski, vis a vis, evo, pokraj mene ima mjesta... - smijahu se milostivo Podgorskomu njezine vragoljaste crne oči.

- Milostivo gospođo...

- Zovite me jednostavno gospođom Elvirom, ako mi hoćete ugoditi. To "milostiva" tako mi po starinama zvoni... No, sjedite bliže do mene - koketno je maknula na stranu glavom da joj bolje može vidjeti zaista prekrasan vrat.

- A recite mi, prijatelju, kakve se to jučer razmirice dogodiše u vašem stanu s onom gospodom? Ne znam je li služavka snivala ili joj se priviđalo... Bilo je i krvi. Nadala sam se da će me danas grof Laca posjetiti...

- On je gospođi Elviri stari prijatelj... - primijeti Podgorski.

- Jest jedan od starijih i boljih prijatelja... - odvrati mu ona ozbiljno, što joj je tako dobro stajalo.

- Ergo? (Ovo bijaše njezina omiljela riječ.) Ergo? - okrene se pouzdano k Podgorskomu.

- Neznatna šala. Kušasmo si mišice, pa je neopreznošću gospodina grofa zatekao udarac po nosu, i to vam je vrelo krvi.

- A nije li vas grof Laca radi takve šale na dvoboj pozvao?

- Na dvoboj? - zabuni se, ali samo začas Podgorski. - Što još neće pasti gospođi Elviri na um? Radi takve malenkosti dvoboj!

- Ej, pamtite da Laca rado duelira! O, zato i jest on moj stari prijatelj. Takvi muškarci vrijede nešto! Duel, vino, ples, žene, i to je zadaća mladiću, a ne uvijek ta vječna mudrovanja! Na primjer, vi, prijačku moj, vi ste mi odviše zadubljeni u studije. Ne valja to! - udari ona lagano Podgorskoga po ramenu. - Tako vi u mojoj kući stanujete, pa skoro da se i ne poznajemo. No ja mislim da će sve nabolje okrenuti odsada kada nauke svršujete... Život vam je dražestan, prijačku moj, svijet čaroban! Dok je knjiga laž, a studij opsjena. Odonda vam je zagospodovala laž među ljudima kada se prvo slovo napisalo ili natiskalo...

- Ali pristaše knjiga i studija opet tvrde da je život laž, a svijet opsjena - izmuca Podgorski dok mu je čelo gorjelo. Njegovo oko paslo se neobičnom požudom na lijepom udovičinu tijelu. Ona je katkad lukavo ispad oka pogledavala na nj. Čudna, nova neka struja

oživjela je u njegovu biću. Njezini mlazovi kano da su se valovito gibali po svim žilama, a najjače su udarali u žile kucavice. Bijaše to pojav požude, koja u jedan tren umara i oživljuje, truje smrtonosno i hrani životom slatkim, no kratkotrajnim. Požuda je raj, dok je u rascvatu. Pakao, kad dolazi do svrhe. Pustoš i praznina, kada je došla na vrhunac svrhe i prevalila se preko nje na drugi kraj. Za udovicu Elviru ne bijaše ništa novo gledati svoje žrtve kako im mozak kipi što dulje pasu oči na njezinu raskošnom tijelu.

- Gledajući vas, gospođo Elviro, imate pravo. Život je dražest, a svijet čaroban i divan! - zapenta Podgorski dosta nespretno i bez saveza.

Udovica mu ne odgovori na to, nego mu malenom rukom pokrije čelo.

- Vi sijevate od vrućine. Čuvajte se, prijačku, groznice... Vi ste još tako mladi...

Taj "prijačku" tako je zamamljivo izgovarala...

Elvira strignu poludivljim okom kada je pokucalo na vratima Podgorskoga.

- Vidite, ne dopuštaju nam niti ovoga domjenka! - prošapta ona tako pouzdano kano da se već odavna poznadu.

U sobu uljeze silna trbušasta ljudina, debela, obrijana obraza, glave do kože ostrižene. Iza ovoga drugi, nešto viši i tanji, bijelih zalizaka.

- Doktor Podgorski, "serrrva-a-asss!" - reče prvi, bezobrazno mjereći udovičine grudi. - De gustibus non est...

Udovica skoči, poda ruku Podgorskomu, nakloni se strancima i ode.

- Haj, haj! Broder Podgorski!... Baš nijesmo došli u zgodu... - ispričavaše se debeljčina.

- Doktor Johan! Doktor Karl! - pokaže Podgorski na sjedala.

Doktor Johan bijaše đački veteran, dušom i tijelom Nijemac. Njegovo glupo lice odavalo je prevelike zasluge za kulturu hmelja... Bila je to jedna od onakvih figura kakvih na stotine donose njemački kulturno-humoristični listovi, kojima se mora kraj sve bljutavosti

tobožnjih dosjetaka dati ona prednost da dajčera u svima fazama neće nitko od njih bolje pogoditi. Od poglavitih uzora ovakvim dajčerima može se brojiti i doktor Johan. Drugo ne bismo imali o njem ništa reći.

Podgorski ukratko razloži stvar i zamoli pridošlice da budu svjedoci i da s protustrankom sve urede.

- Bravo, doktor Podgorski! Bravissimo! - primi Johan s aplauzom časnu ponudu sekundanta kano i njegov drug.

- Na mačeve dakle. I najzgodnije. Rasporiš trbuh. Odlupiš nos. Pristrižeš uha. Pak punctum! Čovjek je žaba, ništa nego žaba. Da mu je barem dana ta slast da pliva u jezeru piva. Zaista je ogavno svaki dan najprije navlačiti na sebe odijelo, onda na pivo. Kada se vratiš, ne znaš već za sebe. Eto slugi muke dok poskida opet s tebe te prnjke. Zatim ustaješ i opet po starom nastaviš. Onako čovjek-žaba pliva, pije, spava u blatu i opet pije i pije i pije...

Johanu se kod toga umnoga razglabanja tako rastegnulo obrijano lice kano da već pred sobom oživotvorenu svoju dosjetku... te će sad skočiti u jezero piva...

- Sutra navečer pripremite na moj račun u "Goldnerovu hotelu" gozbu. Ako budem neznatno ranjen, doći ću sam. Budem li jače, proveselit ćete se s drugovima u moje ime, ako vam ne bude dvoboj teka pokvario - reče Podgorski.

- Broder Podgorski! Nijesmo mi kod ovakva seciranja prvi put! - zahohoće dajčer na sav glas. - Zadnje bijaše prije osam dana, kada je Talijan Piccolamini rasjekao krupan nos i debelo uzvinute brke mađarskomu plemiću Esterházu. Ranjenika mazahu kod kuće liječnici, a mi smo i te kako slasno ispijali u njegovo zdravlje. Bilo je tu dakako i tokajca baš iz ravne Ungarije. Napokon se tako udobrovoljismo da je Talijan Piccolomini morao s čitavim našim provodom ići cjelivati izlijepljeni nos i brkove Mađaremberu. Za nekakvu primadonu se potukoše koja je izgubila glas pa se bacila u naš hatar.

Još je koješta napričao dosjetljivi dajčer, a onda se rastadoše obećavši Podgorskomu da će sve u najljepšem redu izvedeno biti.

Istoga dana spremahu se starac Martin i njegova družica Mare iz grada u Zagorje. Navečer navijestiše Olgi da drugoga dana odilaze. Onaj dan bijaše prekasno potražiti Podgorskoga i javiti mu to.

Drugoga dana u sedam sati ujutro putovahu dvoja kola iz grada brzim kasom put određena mjesta.

Bijaše tiho i blago jutro. Tanke pahuljice oblačića plivahu po nebu. Sunce sumorno sada je prevuklo koprenom tih tankih oblačića zažareno lice, sada ga je opet pomolilo na čistac. U prvim kolima vozio se doktor Laca sa svojim svjedocima i liječnikom. U drugim Podgorski sa svojom pratnjom. On bijaše vanredno živahan i razgovorljiv šaleći se s niskim, okruglim i grbavim liječnikom, komu je časnu staračku glavu pokrivala skupa i dosta teška baroka od bijele kose kao janjeća vuna.

- Clarissime, ako mi odsiječe uho ili komad nosa, gledajte da budete što brži i da što prije otpadak sastavite sa svojom maticom. Tamo kod nas u Hrvatskoj, premda nas krste barbarima, ipak nisu vični gledati osakaćena čovjeka. A skoro se vraćam u domovinu.

Staračac kimnu dobrodušno glavom, kano da kaže: "Vidjet ćemo već što će nam trebati da radimo."

- Gospodina Eskulapa ne treba opominjati. On će te svezati, sašiti i namazati, makar ti čitav trbuh odrubi sablja. Doktor Laca uostalom izvrsno mačevati znade. A k tomu si ti danas prvi put na bojištu - reče Johan.

- U svemu je to komično kada čovjek drži nešto najvećom ludošću pa joj se ipak podvrgava.

- Vi ste, dakle, u teoriji protivnik dvoboja? - umiješa se Eskulap, a grbava leđa kano da su mu se nadigla kod toga pitanja.

- Sasvim protivnik.

- Onda najbolje da svoju protivštinu u praksi pokažete.

- Kako u praksi?

- Ne dijelite danas dvoboja.

- To se baš nikako ne da.

- Posve lako. Vratimo se kući - slegne ramenima praktični Eskulap.

- Pa onda nositi žig kukavice?

- To je pitanje za načelo.

- A komu ćete dokazati da ste samo zbog načela odustali od dvoboja, a ne zbog straha?

- Eh, kada bi ljudi bili uvjereni da ste samo zbog načela odstupili od dvoboja, onda vam se ne bi moglo ništa upisati u trpljenje za načelo; jer se ono u tom sastoji da vi za sebe nosite uvjerenje da niste odstupili od dvoboja od straha, a od ljudi ipak nosite žig sramote jer nećete nikoga uvjeriti da niste kukavica.

- Za danas ću ostati samo u teoriji protivnik.

- Po volji - svrši Eskulap razgovor te zamukoše svi.

Svjedoci pogledaju na ure i zapovjediše da se jače potjera.

Tišina u naravi uznemiri se laganim povjetarcem koji dizaše u vrtuljcima po cesti prah.

Napokon su dospjeli do označenoga luga. Kola stanu, a gospoda krenu pješke prema sredini luga.

Laca sa svojom pratnjom odvezao se dalje za četvrt sata i krenuo također pješke, no drugom stazom štono vođaše u sredinu luga.

Tu vladaše narav u svoj svojoj divljosti. Nekoliko jutara daleko pružala se ravnica. Trava nikada pokošena, jer valjda i ne bijaše za kakvu porabu, bila je visoka do pasa. Rosa bijaše upravo obilna. Sredinom ruljaše divljim bukom potok, koji je naličio na pustinjaka štono pjeva monotonu i melankoličnu pjesmu i sam je sluša i sam se naslađuje njome. Nema živa stvora koji bi se s njim u glasu natjecao. Tako bijaše i spomenuti potok. Ako bi struj vjetra zašumio drevnim dubovima, to bijaše jedini glas uz buk potoka. Inače se on vazda sam čuo kao pogorelac kada se pravda s podrtinama na garištu izgorjele kuće.

Dođoše na čistinu od nekoliko hvati. Tu ne bijaše trave. Šljunak i sićušni pijesak razastro se beživotno te je naličilo to mjesto u onoj bujnoj travi na pličinu morsku. Baš kano da bijaše priređeno za

kakvo trkalište.

Svjedoci i liječnici ukratko se posavjetovaše. Kada se pokaže krv, dvoboj je svršen.

Protivnici stadoše usuprot. Sablje zasjale. Dao se takt, to počne ono tjeskobno zveketanje koje napunjuje užasom. Đavo i smrt lijepo li se negdje kese nad takvim prizorom!

Doktor je Laca bio blijed kao krpa, i mrk. Nasuprot, lice Podgorskoga žarilo se i sijevalo.

- Vi ste vrlo oprezni. Uvjerio sam se prekjučer u svojoj sobi da se bojite krvi - reče smiješeći se Podgorski svomu protivniku. Laca ne odvrati ništa.

Zveket se nastavi. Dajčer je izbuljio oči u borce. Najednom dirne grbavoga Eskulapa: - Naš se dobro drži.

Istom što je dogovorio, sablja kresnu, a Lacino desno uho ostade visiti na neznatnoj sponi, ali niti da bi kap krvi kanula.

- Weiter - cikne Laca. - Krvi nema jošte.

- Bene - odgovori Podgorski.

Svjedoci se nijesu protivili.

I nanovo počne ljuto zveketanje.

- Vama je mnogo stalo do moga trbuha i do grudi - reče Podgorski i kresnu Lacu po lijevom uhu. Objesi se i ovo, ali da bi se samo kaplja krvi pokazala.

- Weiter - cikne Laca. - Krvi nema jošte.

- Bene - namrači se Podgorski.

- Doći će do nosa - šapne Eskulapu dajčer. - Onda će valjda doći do krvi. Uha mu se baš ljudski objesiše. Ja ne bih više dao ni po vrča piva za njih.

Laca počne vijati sabljom poput zmije. Podgorski odbijaše vješto. Zmija od sablje plaznu otrovnim jezikom. Podgorski se uhvati rukom ispod slabine i poblijedi nasmrt.

- Satis! - viknu svjedoci. Prije nego prispješe na poprište, Podgorski se smota nauznak stisnuvši grčevito usne. Doktor Laca baci sablju i pogleda još jednom svoga protivnika na zemlji. Krv je mlazovima puzala po žitkom pijesku.

- Clarissime, muka! - prošapće grčevito Podgorski. Grbavi Eskulap slegne ramenima, uhvati se posla i ne odgovori ništa.

- Broder Podgorski, žalimo, vas neće biti danas u "Goldnerovu hotelu". Pa da nije čovjek žaba. Evo kako joj rasporiše trbuh.

- Smrtna rana - šapnu Eskulap na uho dajčeru.

- Zato i njemu uha krpa liječnik, kako vidimo - reče drugi svjedok.

- Ono nije ništa, gospodine moj - uputi ga grbavi Eskulap.

Doktoru Laci omotaše preko čela i ušiju crnu svilenu maramu i zaputiše se svojim kolima. S Podgorskim bijaše mnogo više posla. Napokon, kada je grbavi svršio posao, načiniše svjedoci nosiljku i dosta teškom mukom ponesoše ga na kola...

U dolini luga ruljaše i dalje potok istom spokojnošću. Dva gavrana stala se naletavati iznad mjesta dvoboja, a napokon se sigurno spustiše onamo na ljudsku krv žaleći da nema barem jošte moždana kada su već luđaci tamo tratili vrijeme...

Podgorskoga uhvati lagana groznica još na putu. Kada ga donesoše u stan, padne u vrućicu.

Udovica Elvira dohrli u njegovu sobu. Razvali lijepe oči na grbavoga liječnika.

- Ergo? Ranjenik?

- Smrtonosno.

- Ubogi mladiću! Znala sam ja da je došlo do dvoboja, a on mi je tajio.

Eskulap poškilji ispod sumorna oka na dražesnu žensku put udovice Elvire i s nepouzdanjem upita na po glasa:

- Možda ste vi povod današnjemu jutru?

- Ja povod?... - zarumeni se ona tobože stidljivo oborivši oči. To joj je

laskalo. Uostalom, ona nije imala uzroka dvojiti ne bi li zaista bila baš ona povodom. A zato je odmah, a možda upravo samo zato, prionula svom brigom i nježnošću oko ranjenika... i sve više plivala u tu misao da se dvoboj dijelio zbog nje.

Podgorski se posve onesvijestio.

Doktor Laca prispio je kući u podne.

Starac, starica i grofica Olga bijahu već otputovali u Zagorje.

- Nijesam mislio da će baš do dvoboja doći. Ali kada sam se varao u njezinim čuvstvima. Ona ga zaista ljubi. Njega je dakle valjalo ukloniti, jer inače do vraga moje osnove! Oni odoše! Sve je uspjelo kako sam osnovao. A sada ću još proboraviti nekoliko dana u gradu, dok mi pozacijele uha, a tada za njima u Zagorje. Stvar moram odmah privesti kraju. Prije no bude dva mjeseca, valja mi sklopiti brak... - govorio sam sebi Laca bacivši se na stari naslonjač u opustjelom stanu grofice Olge i njezinih rođaka te napokon umoran zaspao.

Prema večeri se Podgorski opet osvijestio. Po sobama se već rasprostiralo slabo svjetlo svjetiljke.

- Vode mi dajte ako je koja duša ovdje. Mene tako pali u grudima.

Udovica Elvira mu poda čašu.

Podgorski se zagleda u nju i bolnim posmijehom osu mu se blijedo lice.

- Zar se vi brinete za mene? Primite moju veliku zahvalnost.

- Vas muči, prijačku, silna bol?

- Ovaj čas ne toliko, osim što sav gorim.

Ona mu položi mekanu ručicu na čelo.

- Zašto mi tajiste, prijačku moj, kadno vas pitah? U mojoj je vlasti stajalo otkloniti nesreću od vas. Ja bih bila već grofa Lacu upokorila. Vi se nijeste bavili pustolovinama već knjigama. Dobro sam ja to znala. Nasuprot, grofu Laci sve je prije na umu nego knjiga. Napose kada se o meni radi, čemu ne dadoste da posredujem.

Podgorski je u čudu pogleda.

- Da, prijačku moj, ne tajite. Sve znam, radi mene dijeliste dvoboj. No vi ste posve nevina duša. Ta što ste u kući, jedva progovoriste pokoju riječ sa mnom. On pak, strastveno obožavajući mene, mislio je stoga što sam mu često vas spominjala kano uzor-mladića, da među nama postoje nježniji osjećaji.

Elvira ga u tom trenutku iznenada zagrli vlažnim, opojnim cjelovom.

- Da se nijeste opravdavali, prijačku moj! Čemu suvišno tepanje i izvinjavanje... Pitajte mene, ja ću vam sama najljepše znati razložiti kakav je to samosilnik! - pokaže ona na srce.

Dok se Podgorski, koje ranjen koje opojen blizinom toga lijepoga, mladoga i razbludnoga tijela, niti snaći ne mogaše, nastavi odmah Elvira, samo ženi prirođenim brzorječjem, razgovor prešavši na drugi predmet.

- Jedan list imadem za vas. Ujutro, čim odoste na kobno ročište, tražila vas premlada djevojka kojoj služavka nije mogla vidjeti lica ispod guste koprene. Pitala je gdje je vaš stan. Zatim je razgledala obje sobe i udaljila se, služavka je pripovijedala, nekako bolnim i teškim srcem.

- Molim, podajte mi ga.

- Evo, prijačku moj! - nadnese ona ružičastu listovnu omotnicu nad njegovo blijedo lice.

On je prelomi i nemilo se trzne. Čitao je ovo:

Dragi Podgorski!

U hitnji vas tražih. Mislila sam na slučaj da vas neću naći kod kuće pa već doma napisah ovo pisamce da vas obavijestim o nenadanom odlasku iz grada. Jučer mi se navečer priopćilo da danas jutrom odlazimo. Prije nego mi je bilo poći, pohitjeh k vama, ali nije suđeno da se vidimo. Oprostite mojoj smjelosti. Tako se rastajemo a da i ne znam kako će se dvoboj svršiti. Laca je samo radi toga dulje ostao u gradu. Tek nakon nekoliko dana polazi

na ladanje u Zagorje. Vaše riječi su mi velikom nadom. Dao bog da se dobro svrši! Da ne bude nesreće ni na jednom kraju. Tješim se da ću poznati po povratku Lacinu da nije zlo. A vi se žurite na selo, u naše ubavo Zagorje. Bog vas štitio. Kada uščitate ove retke, ja ću već biti na putu.

Olga

- To je prvo pismo, prvi reci njezini na mene. Ne potpisuje se groficom, to je karakteristično. Meni za volju možda ne pridaje naslova - šaptaše sam sebi.

Elvira ga gledala radoznalim i pitajućim okom. On smota natrag u omotnicu list i položi ga kraj sebe.

U taj čas unišao je neopaženo u sobu grbavi Eskulap.

- Dražesna čuvarice bolesnika moga, kako vidim vi savjesno vršite dužnost anđela čuvara. Vašu pažnju je zavrijedio mladi bolesnik! No, pa kako je? - obrati se k bolesniku prihvativši mu ruku.

Bolesnik sažme ramenima.

Sada zamoli liječnik gospođu da se udalji. Iza njezina odlaska pregleda ranu. Malo se zadubi u misli, napiše nešto na papir, pokrije bolesnika i pozvoni slugi.

- Da ste odmah išli u ljekarnu. Upozorite ljekara da je velika nužda za lijek! - Sluga ode, a on se šetaše lagano sobom.

- Nemojte se, amice, razdraživati. Budite što mirniji. S gospođom Elvirom malo ili ništa se ne razgovarajte. Međutim, ja ću je i sam na to upozoriti.

Podgorski mu ništa ne odgovori.

Eskulap nastavi svoju šetnju pogledavajući svaki čas na uru. Trajalo je to dosta dugo.

Podgorski stane najednoć teško disati i stenjati. Liječnik korači do njega, položi mu na glavu ruku i popipa bilo.

- Opet vrućica! Gdje je, do vraga, tako dugo? - promrmlja s velikom objektivnočću pa opet nastavi šetnju.

Sluga je unišao i ponamjestio na sto nekoliko raznobojnih bočica. Liječnik ga pridrži da mu bude na pomoć. Podgorski je već stao nerazumljivo buncati. Eskulap izvadi naočale sa zlatnim okvirićima. Salije oprezno tekućinu iz crne bočice poput žiška u čašu i promiješa je. Zatim naspe u to crveni prašak, od čega se odmah sva tekućina pretvorila u jednu jedincatu pjenu, kano da si velikom silom istepao bjelanjak od jajeta. Tu smjesu pokrije i počne nešto na hartiji računati. Izvadi sat te ga položi na stol. Onda uhvati drugu neku bočicu i korači do bolesnika, raskrene mu usta te mu stane oprezno kapati veoma gustu tekućinu u grlo. Svaka kaplja vukla se iz bočice kano da si žute konce potezao iz nje. Bolesnik je s velikom mukom gutao ove kapljice. Na licu mu se pokazala najprije rosa od znoja, koji je za malo časova curkom curio. Iza znoja počele su i suze teći, a lice se bolesnikovo zgrčilo strašnim izrazom. Liječnik je ledenom hladnokrvnošću dalje kapao tekućinu u bolesnikova usta. Kada se boca ispraznila, uzme ručnik i otare patnikovo lice. Iza toga izvadi iz džepa sitna srebrna kliješta te satre bočicu u sam sitniš, zamota u papir i metne u svoj kaput.

Ona pjenušasta tekućina u čaši posve se slegla i zadobila mnogo manji obujam. Sada je zalije Eskulap opet novom tekućinom iz neke druge boce i čitava smjesa pobijeli poput mlijeka. Liječnik prisuče bolesnikove rukave do ramena, ulije u umivaonik svježe vode, pomiješa je s nekoliko kapi iz treće, četvrte li bočice, nakvasi čist ručnik i naloži slugi da tare ruke i noge bolesnika što mu najjače može. Kada je ovo bilo u redu, stade onom bijelom tekućinom što ju je sam pravio mazati ranu patnikovu, a iza toga je pospe pepeljastim praškom, što je moralo nešto vanredno ljuto biti, jer je Podgorski sve iz nesvjestice nekoliko puta bolno zajauknuo. Sada ga opet zamota. List što ga je spazio kraj Podgorskoga baci na sto. Slugi naloži da pozove gospođu i da sve bočice kao i onu čašu u kojoj je pravio bijelo mazilo baci napolje, osim jedne velike boce u kojoj se nalazila zelenkasta medicina.

- Gospođo - reče liječnik Elviri kada je došla - bolesnik se neće probuditi do sutra osme ure i petnaest časova ujutro. U taj čas mu se neka dade svake sedamnaeste minute kaplja ove ljekarije ulita u kavsku žlicu vode. Gospođo - nastavi posve redovito Eskulap -

uvjeren sam da vam je mnogo stalo do toga da ovaj mladi čovjek ozdravi, jer je on bez dvojbe radi čuvstava prema vašoj dražesti, koja medicina inače zove nagonom, zadobio rane na dvoboju. A kada je tomu tako, gledajte da šta manje, a najbolje ništa s njim ne govorite. Njegovi se živci razdražuju sada. To pak samo na zlo vodi. Patnik je u veoma kritičnim prilikama. - Eskulap se nakloni. - Da, slobodan sam vam ostaviti svoj sat, da se po njemu ravnate kod podavanja ljekarije - doda on, položi na stol sat i ode.

Elvira stane tik do kreveta i zagleda se u lice Podgorskoga. Bilo je ono žuto poput voska, dok se prije od znoja mokra koža posve osušila.

- Podgorski! - šane tiho udovica. Ali bolesnik se niti maknuo nije. Ona nadnese svoja usta nad njegovo čelo. Poslije toga okrene se k stolu i opazi naslov na lisnoj zamotnici. Poznala je taj list. Radoznalost je prebacila preko granica pristojnosti. Izvadila je listić iz ružičaste zamotnice. - Olga! - ciknu tiho i napolak uvrijeđena. Počne čitati, ali je najednoć zaokupi pomisao da bi i Laca mogao nešto razabrati. Stala je tražiti znakove i po njima tumačiti. No i takvo nastojanje nije rodilo žuđenim plodom.

U njoj se najprije pojavi neka ozlojeđenost. Priličila je zavisti i čudnoj vrsti ljubomornosti. Sada je najednoć zaokupi pomisao da bi i Laca mogao izaći na mejdan za kakvu Olgu.

- Aj, kakve su to puste tlapnje! - dahnu ona napokon. - Ne može se tu dvoboj dijeliti osim radi mene. Podgorski stanuje kad mene, a onaj me ljubi...

I s takvom utjehom izađe udovica Elvira iz sobe Jakoba Podgorskoga. Naruči služavki da bdi nad bolesnikom dok se ona vrati. Preko noći će sama ostati kad njega, zato joj se neka ležište pripremi na velikom divanu u sobi Podgorskoga, dok služinčad ima biti opremnom kada bi začula glas zvonca.

Vani je zamračila crna noć. Prema ponoći obaviše nebo tmasti oblaci te poče rominjati sitna i gusta kišica. U sobi Podgorskoga talasalo stijenama svjetlo svijeća i kano da se traci njegovi obustavljahu čas na problijedjelom licu Podgorskoga, čas na dražesnoj puti udovice

Elvire, koja se posve lagodna pružila na divan pribravši u svilenu koprenu svoju bujnu kosu.

- Naša gospođa je pravi anđeo! - reče sluga ostaloj družini kod večere. - Ona je naumila čitavu noć probdjeti kraj mladoga gospodina.

- Ti baš razumiješ zašto se ona pretvara u anđela za toga gospodina.

- A! A! Zašto? - zinu sluga.

- Baš bi se isplatilo tebi naširoko i dugo razlagati. Da ti nešto shvatiš, valja ti prije rastopljene soli naliti, vidiš ovamo! - udaraše se krupna kuharica svojom masnom šakom po čelu.

Elvira, kako se pružila na divanu, skoro joj se zaklopiše oči, a lijepe, velike i vrane trepavice bacale sjenu čak do rumenih jagodica njezina lišca.

Najednom skoči iza sna. Podgorski je nešto govorio. Ona neznatna zadrhta, no hitro se osokoli.

- On bulazni! Ah, možda ćemo štogod čuti. - I ona se prikuči k njemu i nadnese svoja uha upravo iznad njegovih usta.

- Raskošna, dražesna je zaista... pa kako se brine za mene... Otkuda ta privrženost?... Elvira je lijep stvor... nijesam znao... taj pseudogrof... Bože moj... niti se ne vidjesmo na rastanku... rekoh neka se ne boji zla... ne boji... kako je to brzo... zavrtio zmijski sabljom... pogodio... ljuto boli... ah!

- Podgorski! Dragi, ljubezni moj Podgorski! Čujete li? Poznate li mene?

- Tebe? - okrenu on glavu i raširi oči. - Što svijeće plamte? Zar nije dan?

- Nije, prijačku moj, nije dan.

- A, vi ste, dražesna gospođo, kraj moga kreveta... Ah, koliki dug, ja nijesam zavrijedio tolike sklonosti...

- Pst! Tiho... Tiho o tom... liječnik je zabranio mnogo govoriti. Dapače, ništa.

- Dakle bijaše tu. Recite mi samo koje je doba, a ja ću šutjeti. Zar ne, moja pitanja su dosadna, neugodna? Koje je doba?

- Pô sata preko ponoći... - dahnu ona. Iz oka joj se odazivalo pravo milosrdno srce...

On uhvati njezinu punu, mekanu ručicu.

- Dopustite, dopustite...

On prinese ruku na svoja usta, zatim se okrene glavom prema stijeni; no njezine ruke držaše sveđ u svojim rukama.

Opet je zaokupila sobe grozna tišina. Samo što je ura na stijeni jakim udarcima udarala u svoj monotoni "tik-tak" i koja kaplja kiše zaletjela se u prozorna stakla kao da je kakav zabludjeli noćni duh kucnuo, zavirio i opet dalje odlepršao...

Elvira je postala nekako vanredno zadovoljna i vesela te se povratila natrag na divan i usnula...

Ona je po onim prekinutim riječima i suviše bila uvjerena da se zbog njezine dražesti dijelio dvoboj i da je samo ona povodom ranjenomu Podgorskomu. Neka se hrani utvaranjem i neka joj raste zadovoljena taština! Zavrijedila je!...

Doktor Laca je doznao da je Podgorski nasmrt bolestan, da je u svom stanu, a napose da ga njeguje brižnošću lijepa udovica Elvira.

- Neka joj bude! - mahne Laca rukom i odluči drugoga dana pohitjeti na imanje u Zagorje za starcima i groficom Olgom. Ali baš toga večera prije svoga odlaska malo da nije zaglavio.

Saznao je za sudbinu Podgorskoga jedan od vjernih mu prijatelja, Wilanski, rodom Poljak. Bijaše to kršna ljudina, široka crnomanjasta obraza iz kojega je tek počeo nicati crni rudež. Pohiti on u stan Podgorskoga i uvjeri se da je doista tako kako je čuo.

- Pa ovakva vucibatina! - škrinu Wilanski, stisnu pesnice, nategne svoj plemićki kalpak na oči i stade tražiti doktora Lacu. Ali uzalud. Razaslao je i svoje ljude da ga uvrebaju. I baš večer prije kako je drugoga dana grof Laca odlučio otputovati, dojave mu razaslane uhode da se doktor Laca nalazi u nekoj ozloglašenoj krčmi gdje se

prodaje ženski izrod. Poljak odmah pohiti onamo.

Laca bijaše upravo razigran što vinom što stasitom jakom plavkom, djevojkom na prodaju koja mu je sjedila na koljenima i gladila kosu.

Poljak sjedne k istome stolu. Pozove konobara da naruči što želi. Ona plavka ustane s koljena doktora Lace i upita, bestidno se osmješkujući, što želi gospodin.

- Najfinije vino što ga imadete i obilatu večeru za dvije osobe.

Djevojčura ga još prijaznije gledaše smiješeći se sve drskijom bestidnošću.

- Zar vam se, Fräulein, milim da me toliko gledate?

- Tako nekako.

- Prihvaćam. Kako vam je ime?

- Kako! Hm. Onako... Olga!

Doktor Laca se trzne.

- Olga! Ha-ha-ha! - nasmije se grohotom Poljak. - Olga! Kako ste sretni. Za Olge, i to za grofice Olge ubijaju svakojaki blatotepi poštene ljude u ovom gradu!

Doktora Lacu proburaze srsi po čitavom tijelu te počne ravnati tanahnu, jedva vidljivu svilenu prevezicu štono mu bijaše provučena od čela preko vršaka od obadva uha zastirući ih.

- A! A! A! - čudila se na prodaju djevojka.

- No pa kada se već zovete Olgom, sjednite k momu stolu, večerat ćete sa mnom, i vi ste za danas moj gost. Ne bi li mene kakav nitkov radi Olge napao.

Doktor Laca je škripao zubima.

Plavka brzo donese sve na stol što je Poljak naručio, a onda stade kolebati da li bi kod Poljaka ostala ili se vratila na koljena grofa Lace gdje je bila prva ponuda.

- Vi ćete se vratiti amo k meni! - reče Laca, a usta mu se grčevito nabirahu.

- Vi ćete, Olgo, večerati sa mnom. Za danas ste moj gost, pa basta! Makar i ja pao za jednu Olgu u grabežljive pandže kojega lupeža, kao što je i moj pobratim Podgorski. No onaj skot, nekakav lažni grof Laca, odnio žig svoga čina na ušesima i čujem da prevezan luta gradom baš tako kano ovaj delija - pokaže prstom Poljak na Lacu - koji se hoće sa mnom za ovu Olgu otimati.

Laca se propne uvis poput ranjena tigra.

- Tko ste vi, gospodine? - vrisnu on a pjene ga od jeda posule po bradi.

- A tko si ti, rogati delijo, da mene pitaš za krsni list? Ja sam pobratim Podgorskoga i tražim rđu s kojim je moj plemeniti drug dijelio dvoboj. To mu je jedini put što se u životu prevario. Kada me pitaš tako strogo za krsni list i kada te vidim gdje se povlačiš po ovakvim lokalima, valjda mi želiš pomoći te me obavijestiti gdje bih onu rđu našao. Bit će po svoj prilici negdje blizu tebe. Ded, kaži mi ga. Platit ću ti za otkriće u samim dukatima, pa ćeš si moći kupiti drugu metresu. Olga je za danas moja.

Poljak još niti izgovorio nije, a doktor Laca zavitla svom silom bocu od debela stakla u njegovo čelo i viknu:

- Znaj, da si našao grofa Lacu! Evo ti odgovor!

I poleti na vrata van.

Poljaku puče koža na čelu. Smrači mu se, i polije ga krv. Međutim stepe glavom, umoči bijeli rubac u vino, ovije čelo, baci novce za naručeno vino i večeru i pohiti u potjeru.

- Preko dvorišta je pobjegao. Na ulicu nije mogao, jer su vrata bila zaključana! - dovikne netko.

- Eno, još se čuje, kako se preko daščana plota penje. Prebacit će se preko njega u bašču i onda odmicati dalje! - uputi drugi.

Poljak poleti u dvorište. Tek što je Laca skočio preko daščana plota, Poljak se već popeo na nj. I za sjenom u potjeru. Ona je već jedva odmicala. Napokon ju je uhvatio.

- Ti si dakle prava hulja!

- Pusti me, bit će zlo! Ja sam grof Laca plemeniti od Zagorja! Pobij se na dostojan način sa mnom.

- Ti si ništarija i rđa, a ne grof! Plemić poljski se ne bije s ovakvim kukavnim individuumom!

I Poljak strese s Lacom, da mu je duša skočila na jezik. Svilena mu preveza na ušima pukne, i stane brizgati krv.

- A, opet će trpjeti magareća ušesa. Ta već im je duljinu pristrigao Podgorski! - naruga se Poljak. - Eh, da ne trpe magareća ušesa, hoćemo magare malo upokoriti, da si ne utvara i dalje da predstavlja bedeviju arapske pasmine.

- I podigne Poljak doktora Lacu uvis poput pera.

- Ako si plemić... na dvoboj!... - mucaše Laca u zraku.

- Dat ću ti ja dvoboja. Ovakav grof kakav si ti mora se i okupati malo, da mu ohladi hrabrost za dvoboje.

- Ah! Molim! Molim! Samo ne u vodu! Ne znam plivati, pa u toj užasnoj noći! - počeo Laca bugariti kada je vidio da nema inače pomoći.

- Uči! Vele da nije dubok kanal za otpatke i blato grada. Uostalom, to je tako gusta tekućina da će olovo plivati...

I Poljak strašnom silom sunovrati doktora Lacu u kanal, nekoliko hvati ispod površine.

Pljusnulo, zabrbotalo, uzavrelo. Kletva crna doprla iz kanala do uha Poljakova...

Iz te kletve uvjerio se Poljak da je valjano svršio svoju zadaću te na nju odgovori grohotnim smijehom i napusti zadovoljan mjesto... Slapovi iz kanala nagnaše ga na kihanje i kašalj. Kako li je tada kihao i kašljao onaj koji se borio s valovima i virovima kanala dolje "u dolini plača i škripanja zubi" kad je već nad paklom tako zaudaralo?

U neizrecivom gnušanju sam na sebe jedva se izvukao grof Laca iz kanala. S njega je putem curilo ogavno blato i smradna nečist. Kada je puzao onakav mimo gradske svjetiljke, nalikovao je na čovjeka putnika koga je zadesio prolom oblaka posred polja ili, kako ono

običavaju ljudi na selu reći, bio poput vještice koja je pala iz oblaka.

- Samo da sam živ ostao! Nijesam znao da ima tako surove jakosti. No, sutra krećem put Zagorja! - mrmljao je doktor Laca skidajući sa sebe gnus te izušćujući među recima bogumrske kletve...

Drugoga dana već bijaše posve spreman na put i već slagaše prtljagu na kola, kadno bane u Lacinu sobu učiteljka Karolina.

- Aj, koje li iznenađenje! Lijepo od tebe. Otišla si iz naše kuće da se sa mnom ni oprostila nijesi!

- Vi ste, gospodine doktore, znajte, prosti lupež!

- Čast, gospodična pjesnikinjo! Danas ste puni baš krepkih, upravo dramatičnih izraza.

- Vi ste krivi da sam navrat-nanos morala iz kuće. Bog zna što starci zanjušiše...

- To ja ne znam. No toliko je istine da je samo staraca volja bila da ostaviš kuću. Meni se pak bilo boriti da ti dadu plaću unaprijed... Dakle bolja strana kod te katastrofe moj je trud. I ti bi mi na tom samo hvalu imala dugovati.

- Hvalu? - nasmije se gorko Karolina.

- A što ti ostaješ u ovom gradu? Ja sam barem držao da si već otišla...

- Upravo zato me evo k tebi u najzgodnije vrijeme...

- K meni?

- Da.

- Dakle?

- Mi ćemo zajedno putovati. Ti imaš velika kola, voziš se sam, a moja prtljaga zauzimlje u svemu jedan sanduk.

- Vraga! Pa dokle putuje milostiva pjesnikinja sa mnom?

- U Varaždin!

- Ali, kako vidiš, ja sam posve spreman i ne bih rado otezati s putovanjem iščekujući dok se ti spremiš...

- No, ne treba ti se bojati da bi se mogao i po danu kupati u gradskom kanalu. Međutim, ja sam spremna. Sanduk je već na kolima...

Laca iskolači oči.

- Otkuda znaš?...

- Govorit ćemo putem o svemu. Ajde kada si spreman!...

Doktor Laca se nešto namršti. Prebaci preko ramena plašt i zaputi se za učiteljkom na kola.

- Dalek je put! - reče on kada sjedoše u kola.

- A kratak život! - odvrati Karolina.

- Kratak život! Hm! - zaviri joj studeno doktor Laca u oči.

Bič pucne, a vozač potjera konje.

VIII.
INTER DUOBUS

Ti imaš samo kobi zahvaliti da sada živ i zdrav putuješ u pitomu pustoš ravne Slavonije. Jer udes Podgorskoga računao je na tebe - spotakne Mato prijatelju Vilku kod oprosnoga sastanka dan prije nego se odseliše ilirci iz tuđeg grada praznikovati u domovinu.

- Samo što ja ne bih bio nikada doktoru Laci izašao na mejdan. Ako se i ne poznamo, obojica smo Slavonci, pa tada ne bi došao mak na konac - odvrati Vilko.

- Ne govori, molim te. Ti ne bi išao na dvoboj za groficu Olgu!

- S verzima možda! - umiješa se matematik. - Ne razumijem na kakav bi dvoboj Vilko mogao izaći. Osim kada bi pištolje od bazge bile, a sablje istesane od bukova kova, ili od onoga na kom žir raste.

- No! Baš onakav mejdan bi mogao podijeliti s njim kakav si ti s Podgorskim kada si se ono okupao bio u jezeru! - uštine Mato svoga predgovornika.

- Zbilja. Šalom u kraj. Je li istina da je Podgorski već ustao i, mjesto da ide u Zagorje potražiti svoje zlato za koje je prolijevao krv, on je s onom lijepom udovicom kod koje je stanovao i koja je sve žrtvovala da se samo izliječi otputovao u glasovite toplice?... - reče jedan u društvu.

- Istina. On ja otputovao s udovicom Elvirom u toplice. Kažu da je ona, otkako ga je tetošila ranjena, upravo poludjela za njim. A njemu također da se mile jake grudi i graciozan stas u one zaista krasne žene... - reče jedan u društvu.

- Evo, i to je znakom kako je pošteno mislio s groficom Olgom! - cikne razdraženo pjesnik Vilko.

- Nesretniče! On se još brine za nju! Ona ima ljepšega, brate moj, nego si ti ili Podgorski. Nije zaman grof Laca sabljom otpustio mudru krv gospodinu Podgorskomu! - reče Mato.

- Šta Laca? Ta bog te stvorio, on je njezin rođak. Podgorskoga je stoga pozvao na dvoboj jer je držao da Olgi prijeti pogibao. Da on time što je zavodio mladu groficu na samotne sastanke misli zlo s djevojkom i vrijeđa čitavu obitelj - pusti se u razglabanje Vilko.

- Vana verba! Što jošte ne? Laca je njezin rođak kano i meni japanski car što nam se šukundjedi grijahu na jednom suncu! Doktor Laca je lijep čovjek, grofica Olga baštinica silnoga imetka. K tomu mnogo joj je bliži po tobožnjem rodbinstvu od ikoga drugoga. I tu je zametak bio dvoboju. Podgorski je maknut, štaviše u svojoj je bolesti pao u mreže zamamljive udovice, dok će grofica Olga u srcu zagorske romantike prigrliti pristala lijepa momka i zaboraviti na svoja fantaziranja, ilirstvo, pjesnika Vilka, Podgorskoga, i eto ti doktora Lace duba, uz koga se napokon privila prpošna grofica! - reče Mato.

- Inter duobus certantibus tertius gaudet! A Vilko neka pjeva sonete, makar srokove iz peta čupao! - nasmije se matematik.

- Zbilja, što je s našim ženskim genijem ilirstva, s učiteljkom Karolinom? - upitat će netko.

- S Vilkom je puno općila otkako je otpustiše, dapače posjećivala ga u stanu. On bi dakle mogao znati što je s njom.

- Otputovala u svoje rodno mjesto, u Varaždin.

- A nije se ni rastala od svojih političkih jednomišljenika.

- Dosta da je svomu kumpoeti Vilku rekla zbogom. Ta vazda je govorila da je on jedini koji je može razumjeti. Jesi li razumio, ha? - izbeči se s komičnom ozbiljnošću matematik na Vilka.

- I tako se naš tabor raspršio. Kada ili nikada ćemo se već sastati - udari Mato u sentimentalnu žicu.

- Ah, zaista, kada ili nikada! - uzdahne matematik Miško i iskapi do dna čašu.

- Ja, na primjer, ne dolazim nagodinu ovamo - reče Vilko.

- Tebe će valjda Gaj posaditi tamo u Zagreb na ilirski Olimp - doda Miško.

Vilko ne odgovaraše na matematikova ujedanja, jer mu je već u

narav ušlo da baš na Vilka udara.

- Zbilja, Vilko, je li istina da te je Gaj svojim posljednjim listom pozvao u Zagreb da budeš na ognjištu ilirstva? - upita jedan od družbe.

- Pa jest! - potvrdi Vilko. - Piše mi da upravo uživa u mojim pjesmama. Da je šteta gubiti se po tuđim gradovima.

- Hvala lijepa. Ilirstvo će napredovati! Jedan drveni stihotvorac više će biti u Zagrebu!

- Dakako, ti ćeš valjda i samomu Gaju prigovarati da piše drvene stihove? - sada ravno matematiku odgovori Vilko.

- No pa što misliš da ja ne smijem izreći suda makar i o istom Gaju?

- Molim te, ti da sudiš Gaja!

- Čujte mandarinstva opet. Baš vaše metanisanje krivo je da vam sve što mažete po papiru ne vrijedi, osim što će pozniji vjekovi kazati: da je bio vrlo jeftin papir, dok je mogla ilirska literatura slavna, uzvišena, nenatkriljiva, dapače jedina biti koja vrijedi! - zlosrdnu se matematik Miško što mu nije pjesnik priznao prava suditi Gaja.

- Gospodo! Već je dosta oficioznog razgovora i krstarenja misli. Sada ćemo otvoriti zabavni dio ove večeri. Sutra se raspršismo. Naša družba se uzdržavala evo do posljednjega dana. Bilo je zavadica, ali genij sloge i prijateljstva bdio je vazda nad takvim peckanjima da se ne izvrgoše u strast i neprijateljstvo! Ja, gospodo prijatelji, dižem prvu čašu našemu prijateljstvu i prijateljskim uspomenama! - započe Mato.

Sada će drugi od iliraca:

- Dižem čašu, prijatelji - nastavi govornik. - Nazdravljam na rastanku svu sreću u daljnjem njegovu životu. Taj običaj, gospodo, sakriva za mene osobiti čar. Vinskom kapljom poželjeti prijatelju na rastanku sreću! Vino kano da upija tu želju, ono je ponese u srce ljudsko, a odanle se u prilici uspomene na svoga čovjeka razlije po svim žilama, čitavoj krvi.

- Nešto tamno razlaganje - mrmnu Miško.

- Dižem čašu, prijatelji - nastavi govornik. - Nazdravljam našemu vođi, pjesniku Vilku. Mnogi čas nam je prikratio u mladom našem živovanju svojim dakako živim romanom. Sve je prošlo, govori se ne bih baš dobro znao gdje.

- U Svetom pismu! - prekine govornika Miško.

- Sve je prošlo - nastavi ilirac - i mi ćemo proći! Grofica Olga, taj divotni pojav na pjesničkom obzorju našega Vilka -

- Jedna brojka, da staviš na lutriju! - zanovijetat će opet Miško.

- Makar i to, grofica Olga bijaše pa je prošla, nema je... Iza nje trepti neka bijela prozračna magla, koja naviješta pustoš i prazninu, no ipak s poraznim napisom inter duobus... Ali, gospodo, svijet je naš, mi smo njegovi. Jedna djevojka bijaše pa je nije. Svijet nam dovikuje: "Deder zabrodi, mladiću, dalje u moje carstvo. Što si snužden? Takva blaga sipljem ti ja na pregršte. Ajde za novom čari! Tko se sprijatelji sa mnom, otvorena mu je moja riznica, nikada se zasititi nećeš, dalje, samo dalje!..." Mi, prijatelji, ostavljamo ovaj tuđi grad. Hrpu kamenja. Spilju u kojoj nam je plamtjela sjajna zublja prijateljstva našega i druga sjajna zublja ideje naše, mislim ilirstva. Sada se pak razilaze naše staze. Doći ćemo na nova poprišta. Ej, ima li proroka, da gađa kakav će koji dovijati vijek! Zato ja dajem našemu Vilku u tom novom životu idealni dio. Živio ga bog s prvom djevojkom za koju bude ovih praznika uzdahnuo onom ljubavi štono mu plamćaše u grudima za groficu Olgu!

- Olina iks! Hvala lijepa na rješavanju takve jednadžbe - pridoda Miško.

- Prijatelji - odvratit će Vilko - kano da ćutim da se vremena ove godine nikada povratiti neće. Dok u jednom trenutku proživimo čitave vjekove, držim da smo uzeli svoje od svijeta. Često pak naš život vuče se monotonim korakom preko dugih i pustih vjekova, a sve to ne bi dalo ni pola onoga trenutka: to znači da nijesmo bili sposobni živjeti.

- Ah, poeta! - kimne ozbiljno Miško.

- Slutim da mi je ona prva doba bila ove godine. Drugu da počinjem

otkako se rastajemo. Kada je pak spomenuo prijatelj o grofici Olgi i inter certantibus... dopustite da se sjetim i našega suborioca. Matematik Miško, svaka mu čast, nije junak na dugim govorima, već na djelima. Kano da ga još vidim kako se mokar vuče iz onoga jezera, matematički prozaično rečeno, bare. Otada posta on ironičan, bodljiv i ujedljiv. Otada poče on razmišljati o ništavilu ovoga svijeta. No pri svem tom on pak vazda ostaje naš vjeran i dobar prijatelj.

Matematik brisaše rukavom suze od tobožnjega dirnuća.

Ovaj skoči na noge i strese runjavom grivom.

- Zar hoćete da mi tvrda mišica u grudima pukne i prije reda? Ja ne vjerovah ni u srce, ni u suze - nakrivi komično govornik lice. - Srce držah komadom mesa, suze nepotrebnom vlagom. No sada ćutim da se tu - udari u prsa rukom - nešto miče, kano da se valja piškor po pepelu. A suze? Ta nepotrebna vlaga navire na oči. Ah, suze valja progutati, piškora zadaviti! - I matematik prinese čašu k ustima. - Ne mogu drukčije... - iskapi kupu. - Tako! - Bura se slegla. - Ah, zlatni poeta, daj cmoknimo se! Evala! Zlatni moj poeta! Kada bi te olina iks barem jedared tako zagrlila bila! Svjedočite, ilirci! Poeta, čisto zlato i živo srebro, cmoknimo se! Evala! Zlatni moj poeta! Kada bi te olina iks barem jedared tako zagrlila bila! Svjedočite, ilirci! Poeta, čisto zlato i živo srebro, cmoknimo se još.

I vatrena četa ostavila je tuđi grad i razletjela se u svoje domove na praznike. Bijahu mladići onoga doba sjajne luči što su imale potpaliti zamrlu otadžbinu svoju na sve strane. Narod protiraše oči iza duboka sna. Genij njegov spokojno je sklopio ruke i gledao te žive plamenke štono lijetahu poput divljih ognjeva po zemlji. Ne polagaše on velikih nada u te usplamtjele duše, no njegova usta šaptahu: "Ipak se kreće!" Nije nosio taj pokret strog biljeg hrvatskoga značaja. Ne bijaše pravim izrazom naroda. Ne bijaše to plamen komu je podloga čvrsta i golema žeravica štono se nijetila godine i godine na mučeničkom srcu naroda. Nešto eterično, nešto nestalno bijaše u čitavom ilirskom pokretu. Ipak je on razbudio narod i prodramio ga na radnju i opreznost. Da je bio utemeljen na historiji i na pravu hrvatskoga naroda, taj pokret bio bi danas zajednički život svih Hrvata. Mi bismo drugdje stajali u ovo kritičko doba. Kada je

dakle onomu pokretu manjkao pravi temelj, nije ni čudo da ih se i među samim mladim ljudima našlo koji ne prianjahu uz one nejasne ideale. Među takvim nađosmo i Jakoba Podgorskoga. I zato zgrada pokreta ilirskoga na hitru ruku podignuta stala se skoro i rušiti. Znamo što je nastalo u onim ruševinama. Ostaci zgrade potamnješe, prilagodivši se vremenu i prilikama, postaše materijalom drugih zgrada. Neki se opet razmrviše u prah i pepeo i nestalo ih. Svi se suvremenici djetinjskom nježnošću sjećaju onih nejasnih ali fantastičnih vremena. "Ono bijaše vijek, ono bijaše mladost, ono bijaše borba i rad!" - vele. Ipak nijedan suvremenik ne može nam podati nešto pozitivno, nešto određeno, konkretno u pokretu tom. Doduše, ima i nesuvremenika koji se napinjahu ono doba opisati sa svim svojim bujnim životom. Ali nijesu uspjeli. Zašto? Jer je ono doba san sladak, ali bespredmetan. Neko lepršanje na zlatnim krilima. Neki, recimo, život, ali bez sadržaja...

Ovo se zato spominje, jer bilo naše pripovijesti udara u ono doba. Neke osobe kojima se bavismo u dosadanjem toku pripovijesti rastaju se s nama i ne dolaze na poprište, osim jedne. Osobe te prekinule su svaki vez s dotičnom poviješću - a i u samom životu nestalo ih je onako otajstveno kano i onih ideala o kojima smo govorili. Ustopice sa svojim pobornicima iščezlo je ilirstvo s obzorja u isto doba, ne ostavivši jedno drugomu nikakva baštinstva...

Netko posve treći ukazao se iza svega toga "gvozdenom rukom" - a Hrvati, ugledavši prikazu, trgnuše se iz djetinjstva u muževnost...

IX.
PODGORSKI

U Krapini poznavalo je svako dijete japu Podgorskoga. Naraštaj nije nosio u pameti kako je dugo starac udovcem. Ures na njegovoj kući bijaše bajoslovan cimer: čizma u strašno velikom obliku. Ljudi kazivahu da samo "hajdenjaki" nošahu takve čizme. "Hajdenjak" znači za onaj puk orijaš, golijat.

Podgorski bijaše čovjek malen, nabit i debeo, a začudno okretan. Jakošću tjelesnom bio je nadaleko na glasu. Među Krapincima mu svakako ne bijaše premca počevši od "rakovih vremena". Pripovijedaju da je za okladu mogao podići najjačega živoga vola, podvukavši se leđima pod njegov trbuh.

Nedjelja je poslije Uskrsa. Krasan božji dan. Svijet, mlado i staro, hrli u crkvu. Krapinčanke prolaze mimo prizemne prozore Podgorskoga i bojažljivo zavirivaju u kuću. Krapinci, čisto odjeveni od glave do pete, kimaju nezadovoljno glavama prolazeći kraj drvnoga cimera. Podgorski sjedi na malenom okruglom stolčiću. Ščetinje pristrižene, što su imale značiti brkove, kano da se povukoše pod sjenu široka, mesnata nosa. Preko čela padaše šiljak od kape prikrivajući polovicu nosa. Majstor Podgorski žurio se, potezao kožu da je sve pucalo te nabijao sada kladivom, sada tvrdom šakom, i kada bi ona udarila, učinila bi svoje kano i kladivo. Krapinci prolazeći kašljucali bi, što je značilo isto kano i čuditi se. Podgorski bi tek katkad bacio sitne i oštre oči preko prozora na prolaznike i opet dalje neumorno radio - Žurimo se, dečki - opomenuo bi radnike i družinu svoju - da ne bleji svijet dugo ovamo! - Jedva bi tkogod nešto mrmnuo. A Podgorski: - Ej, delijo, ne brundaj, skoro ćeš tamo među djevojčure na vašar! U mene se još na svetac božji nije radilo. Prvi put je danas za moga majstorovanja. Što ćeš? Za gospodu je. Za gospodske svatove. Zato ćeš, Martine, odnijeti patru gvardijanu na svetu misu da nam izmoli oproštenje grijeha. Šta ćeš, kršćani smo! - I ustane majstor. - Dvadeseti par i posljednji par, dečki. A u svatovima sva gospodska

družina benavit će u novim čizmama!

- A majstore, a nećete nikada boga vidjeti, a danas radite, a zar ste zaboravili na nedjelju, na sveti božji dan! Nijedan majstor u Krapini ni igle, ni šila ne zabada u nedjelju! - usudi se kroz prozor ukoravati bekavim glasom krojač iz bliže kuće, komu je i u djelatniku često igla rđala a on se brinuo za tuđe poslove i bio svakomu loncu zaklopac.

- Ne brundaj, pukla ti igla na trista komada! Za gospodu radim, za gospodske svatove. I samoga me duša boli! Na, odnesider cvancigu patru gvardijanu u kloštar, neka moli za oprost naših grijeha! Htjedoh po Martina poslati, a baš si dobro ti došao!

- Valja ti pamet, majstore! Letim u kloštar. Razložit ću časnim purgerima i slavnim ašešorima. Prikričat ću gospi neka ne slomi vrata od nezadovoljna kimanja i neka pričuva oštrinu jezika za druge posle, a ne za majstora Podgorskoga! Sve se to uzbunilo, uzvrpoljilo, uščavrljalo. Zbogom, majstore! U kloštar! - I lako krojačevo tijelo odleti kano da si ga otpuhnuo s prozora majstora Podgorskoga.

Nije dugo potrajalo vrijeme kada dojuriše četveroprežna kola i nenadano stadoše baš pred kućom majstorovom.

- Ni đavo, poštujmo sva krštena stvorenja, hvala i dika budi bogu, ako je došao sam grof po čizme za svoje sluge! - nešto se žacnu majstor.

U radionicu stupi doktor Laca i dražesna grofica Olga. Lice njezino, dosada blijedo, zažari se i osupne. Majstor Podgorski pokorno skinu svoju kapicu s dugačkim šiljkom.

- Ej, majstore Podgorski, hoće li posao biti skoro svršen? - vikne Laca naglasivši osobitim naglaskom Podgorski.

- Baš ovaj čas dovršismo, milosti vaša.

- Ej, dobro, moj majstore! - potapša ga Laca po ramenu. - Pa kako živite? - upita kano da se već odavna poznadu.

- Eh, milosti vaša, gospodine grofe; kako već majstor i purger živjeti može, pa udovac k tomu!

- Udovac? A je li od ovih dječaka koji vaš sin?

- Nijedan... Ah, imam samo jednoga sina... ali on je daleko, daleko... Već ga toliko godina vidio nijesam - uzdahne zabrinuto majstor, pogladivši sijedu kosu.

Grofica Olga se isprva lagano trznu, a zatim upilji radoznale oči u starca.

- A šta je vaš sin tamo u dalekom svijetu? - upita Laca preko srca.

- Šta, milosti vaša, velike škole je svršio. Juratuš je, a kažu da bi mogao i fiškal biti danas-sutra. No stalo meni do svega toga! Da samo već jednom kući dođe, da ga moje oči vide prije negoli mi bude poći bogu predati račune! Oh, kako bih volio da je siromašni majstor, kako sam evo i ja, samo da ga imam bliže srcu svomu. Ah, milosti vaša, i mi prosti ljudi ćutimo. Vidite ovdje - pokaže majstor na prsa - tako je teško, teško često puta kada se sjetim jedinca svoga. On u tuđem svijetu. A ja, kano okresano stablo ovdje, sam te sam, bez ikoga svoga...

- Pa što radi taj vaš gospodin sin tamo u tuđini, ili mu se neće više u očinski dom? - nadoveza Laca.

- Ah, milostivi gospodine, jošte jesenas nadah se da će doći. A kada tamo, smotala ga vele, nekakva žena, pa s njom tumara po svijetu. Upravo ovih dana dobivam pismo kojim javlja da se misli ženiti pa tada doći kući. Neka mu bude. Nije moja plesti se u takve posle, samo kada bi već jednom došao...

Dok je majstor Podgorski govorio, pogleda Laca pronicavo groficu Olgu. Na licu njegovu sinuo odraz pobjede i oholosti.

- Dakle, grofice Olgo i rođakinjo?

- Još nije svršeno. Ja želim pismo vidjeti.

- Dobro. Majstore Podgorski, biste li vi htjeli pokazati list svoga sina?

- List? E, pa zašto ne? Oh, da mi ga još jedanput tko pročita. Kada sam ga dobio, najprije mi ga je pročitao pater gvardijan, a poslije nekoliko puta prošlabekova susjed krojač.

I starac, dok je govorio, vadio iz stolne ladice hartiju.

- Ovo će biti. Poznajem ga.

Laca uhvati papir skoro strastveno. Majstor ga sumnjivo pogleda.

- Crno na bijelom! - šapnu svojoj drugarici. - Izgubila si...

- Jest! - hladno potvrdi Olga. - Na čast značaj muškomu spolu.

- A molim - slatko će Laca. - Žao mi je da si se u idealu prevarila. Ali mi je opet milo da je istina pobijedila opsjenu! Zato ipak krivicu nanosiš kada bijediš čitav muškarački rod.

Laca oholo spusti pismo na zemlju. Starac Podgorski namrgodi se. Nije mogao razumjeti takva ponašanja. Ustrpljivo podigne pismo. Grofica Olga napusti radionicu. Za njom pokroči i Laca.

- Da - sustavi se on - majstore, koliko stoji vaše djelo?

Podgorski potraži rovaš i odgovori na pitanje. Laca izbroji zatraženo i ode za Olgom u kola. Konji zagrabili u kas.

- Možda će ipak doći vrijeme kada će moja draga rođakinja potpunu vjeru staviti u mene? - obrati se Laca prikornim glasom k Olgi.

Olga mu poda ruku.

- Opravdano sam mogla držati da si htio osumnjičiti mlada čovjeka čiji mi se značaj bio baš za dušu privezao. Sada je svemu kraj! Ja neću venuti ni pogibati. Ti si mi najbliži od svih. Nadaj se da ću zaboraviti sve sanjarije lanjske godine.

Laca se skladno privinu uz krasnu djevojku. Pa i on bijaše lijep čovjek. U sebi šapnu: - Konačno sam uspio i svoj cilj polučio! - Nehotice se zamisli u nedavne dane prošlosti. Vratimo se letimice na njih.

Nakon dvoboja s Podgorskim Laca je otišao za groficom Olgom i za starcima na imanje u Zagorje. Nikada ne bi napuštao mlade grofice koja bijaše s početka nekuda zamišljena i sjetna, a napokon joj nije smetalo drugovanje s rođakom Lacom u ladanjskoj samoći.

Sam Laca promijenio se, da li od zbilje, da li uistinu, tko bi to znao! Nikada ne bi izlazio nikuda a da Olga ne pođe s njim. Izleti njihovi

sastojahu ponajviše u lovu. Laca je oprezno od obitelji uklanjao svako znanstvo s gospodom obližnjih imanja. Postepeno pak počeo sanjariti i prema grofici Olgi udarati u posve ljubavne žice. Red je došao i na Podgorskoga. On se dakako nije vratio kući. Laca je saznao sve od svojih prijatelja. Liječnici njegova protivnika izliječiše. On mjesto da pođe tada za groficom Olgom u Zagorje, pao je u mreže graciozne udovice i otputovao s njom u kupke, a iza toga u Italiju. Olga nije vjerovala svomu rođaku. On je napokon sve pokušao da joj izbije Podgorskoga iz duše i srca. Njegovi prijatelji nađoše lijepu udovicu te ishodiše u nje, na prošnju staroga joj prijatelja grofa Lace, da je Jakob Podgorski pisao svomu ocu list kojim mu javlja da je sretan, da je navršio nauke, da ljubi jednu od najdivnijih i najbogatijih žena i od nje je ljubljen. Da će se doskora s njom kano sa svojom zakonitom drugaricom vratiti u domovinu i tamo otvoriti fiškaliju. Sve to bijaše tako umjetno udešeno. List koji je majstor Podgorski dao na čitanje grofu Laci dokazao je da su Lacine osnove potpuno uspjele i došle do svoje svrhe. Uspomena na Jakoba Podgorskoga imala je posve iščeznuti iz Olgina srca.

Na imanju grofice Olge bijaše već sve priređeno za svatove. Laca je imao postati doživotnim drugom Olginim. Starica Mare i nagluhi Martin tako se veseljahu tomu braku. U drvenoj krapinskoj crkvi imalo se obaviti sjajno vjenčanje... Laca je tolikom nježnosti, tolikom ljubavi susretao groficu Olgu da čovjek ne bi nikada u njem prepoznao onoga Lace koga smo dosada znali.

Koji dan prije vjenčanja sjedio je on smrknut i zamišljen u bašči. Čas bi zaduben čitao nekakvu debelu knjižurinu, čas bi nešto bilježio na hartiji.

- Aj, aj! Otkuda tako zanimljiva knjiga rođaku da ga je poozbiljila i, kako vidim, naborima razrovala inače vazda glatko čelo?... - saleti iznenada grofica Olga iskrenom radoznalošću svoga budućega druga.

On se trznu iz sve duše i zaklopi knjigu.

- Ponajprije, Olgo, već je ora da me ne zoveš rođakom Lacom, nego... ja dalje ne govorim...

- Nego?...

- Držim da moja mila družica zna da je ne trebam učiti... - tobože će on stidnom čednošću.

- Ah, pa zar ti ipak ne ostaješ vazda mojim rođakom, i to najbližim rođakom?... Međutim, prepirimo se o tom pri drugoj zgodi, a ti se, prijatelju, predaj sada! Ded amo tu zanimljivu knjigu koja traži samoću i mir!

- A - počne se Laca naslađivati Olginom radoznalošću - baš je nećeš znati! Ne smiješ znati... Jer...

Olga se okrenu. Neka neugodna sjeta proli joj se licem. Laca ju je dobro razumio kod takvih zgoda. Vazda u sličnim prilikama pokazala je ona da joj nije stalo do Lacinih poslova.

- Molim te da ništa zla ne misliš; knjiga što je čitam, zakoni su!

Olga mu ne da odgovora. Lagano nastavi svoj put stazicom vrta. Laca zlovoljno zamrmlja. - Ej, potpisat ćeš ga! - huknu sam sebi. Proučavao je zakone o ženidbenim ugovorima i o nasljednom pravu...

Jošte istoga dneva u prisutnosti staraca Martina i Mare predložio je Olgi, budućoj svojoj supruzi, ženidbeni ugovor po kom ona njemu daje polovicu svoga imetka, kojemu Laca postaje vlasnikom odmah nakon vjenčanja i pripada njemu i njegovim nasljednicima, svršio se njihov brak smrću ili kojim drugim slučajem. Starci razvališe oči nad tolikom opreznošću svoga rođaka. Na njegovo tumačenje priznaše da je to vrlo pametno za budućnost i pristadoše na ženidbeni ugovor, Olga, i ne razumjevši stvari u čitavom svom opsegu i sadržaju, potpisala je ugovor...

- Osnova je uspjela! Ti si napokon pobijedio! - ciknu radosno Laca kada je u svojoj sobi čvrsto pod ključe spravio ženidbeni ugovor.

Dok se s Lacom i groficom Olgom takav obrat stvorio komu imade nebrojeno primjera u povjesnici ljudi i njihovih borba, putovao je Jakob Podgorski s lijepom udovicom Elvirom žarkom zemljom Italijom. Neviđene i dosada neuživane čari i ljepote talijanskih gradova i zemalja, neopisiva opojnost strasti i raskoši udovice kojoj

neiskusni Podgorski ne nađe premice kuda goď putovahu, sve je to pomrsilo njegove đačke račune što ih je nanizao da sagradi svoju budućnost u ljubavi grofice Olge. Kada bi i pomišljao na nju, to bijaše jedva nešto više od mračna sjećanja na svoje đačke dane.

Vazda bi se našlo prijatelja koji oblijetahu udovicu Elviru. Jakob Podgorski postao bi tada pravim djetetom. Bijaše ljubomoran do ludila. A to čuvstvo štono grize korijenje mladosti poput neviđena crva odganjala bi udovica divljim smijehom i toplovlažnim cjelovima s lica Podgorskoga. A on bi postao stara njezina lutka. Bacio se k dražesnim joj nožicama, kano poganin pred lik kumirov - i sve bi ostalo na prvašnjoj petlji. Saznala je ona u ljubavi s Podgorskim sve njegove osnove prema grofici Olgi, koje međutim nije poznavala. A Podgorski joj je predočio i Lacine namjere, na što bi ona tek nehajno zagriznula svoju malenu poput pupolja crvenu usnicu.

Udovica Elvira saleti Jakoba Podgorskoga iznenada jednoga dana.

- Prijačku, dozlogrdilo mi ovakvo živovanje. Ja želim da se naš život posveti.

Jakob problijedi i pocrveni. Njegovo srce zalila je radost.

- Da, ukratko, ja držim da moje bogatstvo, da naša ljubav daje čvrst temelj da postanem tvojom suprugom! - odrješito će Elvira.

- Oh, je li to zbilja? - propne se šapćućim glasom rob udovičin, Jakob Podgorski.

- Dapače, ja žudim s tobom tamo u tvoju Hrvatsku, u Krapinu, rodno ti mjesto, i to u skoro vrijeme. Ti ćeš biti ondje advokat, a ja... ja tvoja žena! - zažmiri lukavo i zamamljivo udovica. - Uzmi hartiju i papir - nastavi ona - i javi svomu ocu da se ženiš i da ćeš za koji dan doći sa ženom u svoj rodni kraj! Ele, nije lijepo da si uz mene zaboravio na svoga oca... - ona će slatkim ukorom. - Po listu koji ćeš pisati ocu o svojoj ženidbi sudit ću mjeru tvoje ljubavi kojom me ljubiš...

Rob je pisao. Dugo pisao - udovica pročitala i bila zadovoljna. Ovaj list, kako već znamo, prekinuo je svaku svezu mišljenja Olgina na

Jakoba Podgorskoga. Doktor Laca nije se zaman uzdao u svoju dobru prijateljicu Elviru da će mu želju ispuniti...

Došlo je vrijeme povratku iz Italije. Na tom povratku upozna Elviru i Jakoba Podgorskoga Dalmatinac Lovro Vidolić. Isticao je da je neimar i austrijski časnik u rezervi. Kano umjetnik putuje Italijom jer je tu vrelo iz kojega se ima napiti svaki koga pozivlju vile u svoje kolo. Vidolić bijaše visok i plećat čovjek. Crna, vragometna oka. Pustopašnost i lukavost igrala je u tom oku. U čitavom ponašanju bijaše Vidolić spretan, okretan i fin. Sa ženama voditi boj i biti pobjednikom bijaše mu svakidašnja zabava. Udovica Elvira motrila je ponajprije novoga prijatelja onako izdaleka. Kasnije stadoše njezine oči susretati poglede Lovrine. Pa njezinu je licu počela lizati rumen, a iz oka joj nova, mladenačka strast kano u djevojke štono je prvi put ugledala mila muškarca. Lovro joj se približio. Njegov je razgovor izazvao buru u njezinu srcu. Elviru su počele zanimati starine kano i novoga joj prijatelja. Sve manje pomišljala na konačni povratak. Kada se imao naći Dalmatinac u njezinu društvu, izmislila bi vazda nekakav posao za Jakoba Podgorskoga, samo da ga ukloni od sebe. Jakob je vidio tu promjenu u svoje buduće žene. Šutio je i strpljivo podnosio da crv ljubomora podjeda njegova srce. Odnekuda, što dosada ne bijaše u njega, saleti ga uspomena na groficu Olgu, na njegove osnove, na dvoboj. Tada mu se stala buditi savjest, uhvatila ga zlovolja, on je sam napuštao udovicu Elviru i tražio samoću. Jednoga dana krene on rano ujutro do neznatnoga jezera sat hoda od ljetovnika u kom se nastanio s Elvirom. Njoj ne kazivaše ništa o svojoj šetnji. Na drugom kraju ljetovnika obitavao je Lovro. Možda je vidio - a možda nije - kuda odlazi Podgorski. Rano posjeti dražesnu udovicu.

Ona bijaše u tanahnom i prozirnom jutarnjem odijelu. Kada joj najave posjet Dalmatinca, zaigra joj srce. Dalmatincu je smjesta dozvolila ulaz k sebi.

Oči Lovrine požudno se upiljiše u bujne njezine grudi i obla ramena štono se isticahu ispod tanahnoga jutarnjega odijela kano snježni brežuljci ispod prozirnih maglica. Udovica je bila odviše vješta žena a da ne opazi svoju pobjedu.

Lovro plane žarom i neodoljivom snagom privuče na svoje grudi Elviru.

- Propao ili ostao, ali poljubiti te moram! Tolika divota!

- To je baš viteški! Ali, crni, zli čovječe! - zaprijeti udovica takvim načinom koji te tobože kori, a pravo ti misli reći: - Dobro si se ponio...

- Ali Podgorski! - dahnu Lovro na rastanku. - On neće poludjeti?

- Ah, crni zli čovječe! - stisnu mu udovica malom bjeloputnom ručicom prste. - Ti si moj! Ja sam slobodna. Podgorski će biti fiškalom! On neće poludjeti...

Navečer istoga dana bijahu na sijelu Lovro, Elvira i Jakob Podgorski. Lovro je pripovijedao nekako sretan i blažen o svojoj umjetnosti i koliko je za nju našao gradiva i nauke u Italiji.

Udovičine oči bijahu vlažne, lice upaljeno. Podgorski je zlovoljno i skoro neuljudno presijecao riječi svomu nuzljubu, ne vjerujući uopće ni u kakvu umjetnost. Lovro je jedva odolijevao vanredno sofističkim zaključcima Podgorskoga. Dao je razumjeti Jakobu da on nije tu radi prepirke s njim, nego radi nečega drugoga... Elvira ga je shvatila. A na Podgorskoga se tako slabo obazirala kano da ga ondje nije ni bilo, a kada bi i bio, da ga ne treba.

Lovro je otišao u svoj odio vile, a Podgorski ga je muče sproveo.

Kad se povratio, Elvira bijaše već zaključana u svojoj sobi.

Podgorski pokuca. Ne dobi odgovora. Pokuca jače.

- Hoću s tobom govoriti! - reče glasno.

- Ala si dosadan! - odazove mu se leden glas. Udovica otključa i pusti ga u svoju spavaonicu.

- Elviro! - počne ozbiljno Jakob, posadivši se smrknuto na naslonjač. - Mislim da bismo već mogli krenuti put moga rođenoga mjesta,

kako ugovorismo i kako sam po tvojoj želji obavijestio oca.

Elvira razvali u čudu oči:

- Što smo ugovorili? U kakvo da ja mjesto krenem? - Podgorski lagano ustane s naslonjača.

- Ugovorili smo da ćeš postati mojom ženom!

Udovica prasne u grčeviti smijeh, u kom bijaše toliko prezira i odurne neke pakosti.

- Podgorski! A, moj Jakobe Podgorski! Osvijestite se. Vaša je pamet dosada bila praktična i trijezna. Ili? Kotači se valjda ne poremetiše? Ja da postanem vašom ženom! Ja? Ah, to je suviše smiješno! Ne, dosadno, velim vam, predosadno!

- O, gospođo Elviro, ja vas ne razumijem! - muklo će Jakob.

- I dakako da ne razumijete! Gospodine moj! Ja ljubim svijet, njegove raskoši i promjene. Ali verige prepuštam vama!

- A što je značila ona vaša nenadana želja da javim ocu...?

- Ha, ha, ha! - prekine ga udovica popošavši sobom. - Što znači? Možda ćete saznati kada se vratite u svoj zavičaj. Ništa. Samo nenadana želja bijaše ono, ali glavno je, ona želja nije moja bila. Jakob Podgorski će je saznati kada se vrati u svoj zavičaj, a to će skoro biti, zar ne, Jakobe?

- To je odviše. Ja ne razumijem i opet! Valjda me tjeraš od sebe?

- Kako hoćete tumačiti. Ali vi ste mi postali dosadni i nesnošljivi... - okrenu se udovica kano da joj je dosta toga razgovora.

- Promjena dakle? - u strašnoj srdžbi i uvredi promrmlja Jakob.

- Nijesam dužna razjasniti.

- Vajar Lovro? - stisne Podgorski svoj šešir. Njegovo lice bijaše nasmrt blijedo. U njemu nijesi čitao više čuvstva ljubomora, nego stari prezir počeo se pomaljati iz toga lica.

- Lovro. Pak? Ako baš hoćete znati? Jest! Ja sam slobodna i svoj gospodar.

- Savršena bludnica! - zaškripi zubima Jakob Podgorski i ćušne svoju ljubovcu tako silno da je ona vrisnula...

- O, ti, ti ćeš mi platiti to! - letjela je nakon toga kano mahnita udovica po svojoj spavaonici...

Drugi dan čitao je Lovro slijedeće jezgrovito pismo:

Poštovani kolega!

Izručujem Vam predmet koji je mene već skoro godinu dana vodio stranputicom. Umjetnosti kojoj se posvetiste neće smetati. Ne, obratno! Savršena je to žena, na ljepoti i čari savršena...

Vi, kako sami vidite, nijeste prvi, nijeste možda niti posljednji. Međutim ona voli promjenu. A što voli, našla je u Vas. Time je minula opsjena koja mi bijaše slatka poput raskošna sna, a pila je moj život poput zmije štono se savije okolo srca. Možda nije kasno da se vratim ozbiljnom životu. Osjećam se vrlo ugodno da sam se trgao iz ovoga snatrenja...

Kad ovo uščitate, ja ću biti već daleko na svom putu. Ništa Vas neće smetati, kamoli moja prisutnost...

Svu slast i last!...

kolega

Podgorski

Dalmatinac je stresao vranom kosom koja mu je bila pala preko očiju dok je čitao pismo. Pogladio je dva-tri puta dugačkim prstima, zatim je smotao list, prošetao se svojom sobom fićukajući i zaputio k udovici Elviri.

- Lovro, ah, mili moj Lovro! Ovaj prostak! - jecaše udovica u sav glas. - U tvoje okrilje utječem se ja! Kolika uvreda, kolika sramota! Ti je moraš oprati! - I izjada udovica svoju srdžbu nad uvredom koju joj je nanio Podgorski.

- Žalim, mila moja! - reče slatko i lukavo vajar. - Podgorski je već daleko na putu!

- Oh... - pade udovica jecajući na vajarove grudi...

X.
AMEN

Nebrojeno valovlje od zemlje štono ga zovemo brežuljcima rastočilo se u najčudnijim oblicima po našemu Zagorju. Nijesu oni pusti i golišavi. Jedan ovija plemenita vinska loza. Drugi valjana voćka. Na onom se ističe bijela potleušica marljivog zagorskog seljaka. Na ovom se ponosno uzdiže vlastelinski dvor. Od zidina niz brežuljak spuštaju se guste omorike bacajući debelu sjenu u dolinu. Ovo bilje je zasadila gospodska ruka. Zagorac pozna trs, jabuku, šljivu i breskvu. Omorika mu je tuđinka, a kuda je zasađena, znamenuje "zemaljskoga gospodina". Među omorikama vije se bijela staza, kano da si prolio Mliječni Put preko crne ploče. Uspinješ li se ovim putem do dvorca na brežuljku, osjećaš u hladu gustih omorika neki otajstveni život. Sam seljak klapajući tuda skida ponizno klobuk i plaho se obazire ili gviri s nepouzdanjem u te, kako on veli, "prekomorske biljke". Vjetar kadšto bezvučno zanjiše visokim i tankim stablima. Čini se kano da se pobožni puk stao talasati u crkvi uz tihu svećenikovu molitvu. Dvor ovaj bijaše imanje grofice Olge. Danas je u njemu silna žurba na sve strane. Četveroprežnih je kola poteklo onim bijelim putem niz brežuljak da im ne bi znao broja. Svita bijelo obučenih i nakićenih seljaka juri na svojim brzim, malenim i neosedlanim atovima pred mnogobrojnim kolima. Glazba udara da odjekuju brežuljci, da se ori dolinama. Danas je vjenčanje naše grofice Olge - udarit će bake u pripovijest.

Mili bože, ljepote gospoje!
Mlijekom si je umivala lice,
Bijelim mlijekom i rumenim vincem!

Krasan bijaše dan. Sunce kano da je bilo taj dan veće na nebeskoj pučini. Kano da se primaklo bliže zagorskim brežuljcima da vidi još neviđenu gospodsku svadbu. Za hiljadu seljaka bijahu prostrti

stolovi. Gospodi se ni broja ne zna. Koliko će samoga vina popiti, to ne bi izračunao ni onaj koji umije štiti crkvene knjige, reći će puk. Niti jedan oblačić na nebu nije pomutio čistu sunčanu stazu od istoka na zapad. Sjajna družba putovala je put drevne Krapine u staru fratarsku crkvu na vjenčanje...

Već zvona udariše, već mužari zatutnjiše, a glazba zalelija slatkim talasima u dušama krapinskih gospojica, koje bijahu u ono vrijeme, da nuzgred rečemo, veoma pobožne. Svijet je grnuo u crkvu, pred crkvu, po cesti, da vidi krasnu mladu, da vidi svatove u tako šarenom liku. A potkralo se i nabožno oko mnoge krapinske gospodične za gospodskim licima i upitalo postidno za mladoženju.

I već gospoda uniđoše u crkvu. Seljački svatovi poigravahu na konjima pred crkvom.

Iznenada obrati se više lica prema mladom gospodinu u finom, crnom odijelu. On se potiskivao do crkvenih vrata. Tu je stajao mežnar, krupan, malen čovjek, silna crvena nosa. Krapinci ga nazivahu "starim crkvenim štakorom". On je redao ljude u crkvi da mogu gospoda prolaziti. U crkvu nije nikoga više pustio da ne bi bilo prevelike stiske. Onaj mladi gospodin potisnu se upravo do mežnara. Mežnar raskrili ruke da ne pušta. Mladi gospodin pogleda pronicavo u mežnarov nos i utisnu mu nešto u jednu od raskriljenih ruku. Mežnar se ublaži, a mladi gospodin mogao je stajati kod crkvenih vrata. Obred se već svršio kada je on do mežnara došao.

Istom što je zadobio na crkvenom pragu mjesto, zašumori crkvom "amen". Ponavljali svatovi za svećenikom "amen", i obred bude svršen. Nanovo zazvoniše zvona. Mužari i glazba skladno udariše. Seljački svatovi juknuše veselo na svojim konjima i odletješe naprijed mašući šeširima. - Amen! - šaptaše onaj mladi gospodin na crkvenom pragu. - Amen - hrapavo će mežnar stojeći tik mladoga gospodina. Pogleda ga, prekrsti se debelom rukom i još jednoć ponovi "amen". Mislio je da će time ugoditi onomu koji mu je tako hitro bio obol, šta li, utisnuo u raskriljenu ruku. Mladi gospodin na crkvenom pragu smrknu se, a ledeno oko buljilo je u mladence koji su izlazili iz crkve. Grofica Olga zadrhta malo, ali ne poniknu pred pogledom onoga mladoga gospodina. Na Lacinu se licu vidjelo

iznenađenje i začuđenost. Mladenci hitro uminuše kroz crkvena vrata. Ni jedno se nije natrag ogledalo. Onaj mladi gospodin stisnuo je usne poput gvožđa. Stade iza crkvenih vrata dokle se otisnu svijet. Pogružen duboko u svoje misli šaptaše još "amen!" I zvona i mužari i bučna glazba i žamoreći puk, sve ovo kano da se odrazivalo njegovu šaptu "amen, amen!"...

Taj gospodin bio je Jakob Podgorski.

- Ona je snosila moj pogled! U nje bijaše začuđenja i nešto prezira. Ona zna! Pa dobro. Vraćam se ozbiljnu životu. Tlapnje za njom pretvorile su se u sanjarsko uživanje one pune, one lijepe, one razbludne žene... Svemu je kraj! Amen! Gospodine Podgorski! Igra ovdje, igra ondje. Ti si izigran, pa kako kruto! Groficu Olgu zamijenio za dražesnu udovicu, a s jednim te istim mešetarom! S Lacom! Ha, ha! Amen! - I Podgorski pokroči za radoznalom svjetinom koja je letjela za svatovima. U njegovu srcu zavladala je pustoš bez riječi, a duh mu se zaokupio silnom i velikom voljom za rad! On je imao pred očima samo svoj budući stalež...

XI.
FIŠKAL

Dugo je već tomu što je nestalo drevnoga cimera majstora Podgorskoga, one goleme čizme na kući staroga i poštovanoga Krapinca. Drugi je sada cimer kitio tu kuću. Fina mjedena ploča sa tri riječi: *Jakob Podgorski fiškal.*

Nadaleko bijaše poznata firma čizmara Podgorskoga. Kudikamo dalje se još raznesao glas fiškala Podgorskoga.

Mlad, neumoran fiškal radio je i razmišljao u svojoj sobi od rana jutra do kasne noći. Njegove oči bijahu često crvene od noćnoga bdjenja. Ali duh bodar i živahan. Parnice bijahu njegov san. Stranke dnevno prekidanje poslova. Sudnice jedina mjesta u koja je zalazio. Starac Podgorski, otac mu, jedini s kojim je kadšto za dokolice izmijenio nekoliko obiteljskih riječi.

Majstor bi po čitave dane prosjedio pušeći dugu lulu u predsoblju fiškalovu. S jednostavnim strankama upustio bi se u razgovore. Višim ljudima klanjao bi se i otvarao vrata do mladoga fiškala. Starac bi s nekim odmjerenim ponosom odgovarao: "Moj sin radi"; "Izvolite k mojemu sinu; Moj sin reče da pô sata čekate, druga stranka je kod njega."

Kada bi se jelo doneslo, starac bi istresao pepeo iz svoje lule i sjeo k stolu sučelice sinu.

- Ćaća, danas ste bili u vinogradu. Hoće li biti što?

- Slabo kaže, sinko. Od nekoliko godina sve gore. Moje oči napustile. Tvoje dakako nije, niti imaš vremena gospodarstvom se baviti. Čeljad zlo i lakoumno obradi.

- Hoćemo ga prodati... - smrsi fiškal.

- Prodati? - nešto se trznu starac. - Kako to misliš? Trsje ipak toliko rodi da nam radnju isplaćuje i da nam nosi dobru kaplju domaćega vina. A što je domaće, znaš i sam kakvo je. Uostalom, volja je tvoja.

Međutim, ja držim da ti ne oskudijevaš u novcu. Jer, kako vidim, teče. O čemu ja čizmarski majstor nijesam nikada ni mislio...

Na fiškalovu ozbiljnom obrazu ukaza se široka volja i smijeh.

- Ej, znate da među fiškalom i čizmarom nema nikakve razlike!

- Nema da! Rugaš se. Ja sam bio također radin. Ali moje tolikogodišnje čizmarenje nije uneslo što evo tebi jedna godina.

- Dakle da svršimo o vinogradu. Ja mislim, ćaćo, na dražbi kupiti imanje Z...sko. Iz spisa se uvjeravam da je mnogo vrijedno. A tada nam nije potrebno ovoga vinogradića. Prodat ćemo ga kojemu susjedu Krapincu.

Starčevo se lice uznemiri nekim sumnjivim iznenađenjem. Obje ruke uprvši u stol, upita sina:

- Tebi je danas do šale?

- Kako do šale? - uozbilji se fiškal.

- Z...sko imanje, bijaše najveće i najbolje dobro u Zagorju.

- I danas ga tako sude - reče sin.

- No onda ja držim da si ti još zasada premalen da kupiš ovo dobro.

- Velim vam još jednom: prije nego mine mjesec dana mi smo gospodari Z...skoga imanja.

- A k tomu će ti pomoći naš stari vinograd?

- Kupovina što je dostanemo za nj mogla bi iznositi nešto više od hiljade forinti.

- A to je jednom jagodom napuniti lagav - požuri starac.

- Vi ne biste te jagode uskratili kada bih ja napunio lagav, a tek bi mi ona jagoda manjkala?

Otac je razumio.

- Ne protivim se tvojim osnovama, samo ako nađemo kupca za vinograd.

- Imam ga.

- Dakle koji naš Krapinac? Kako si prije rekao.

- Ja primjer samo navedoh. Ali kupca imam koji nije Krapinac.

Fiškal se zamisli dok je starac primaknuo svoju lulu i počeo je puniti.

Stari će napokon izdaleka:

- Hm, ja znam da se tebi dohodak samo toči, ali ne mogu dokučiti da bi već toliko stekao da možeš kupiti i Z...sko imanje. Krapinci će izbijeliti oči. Eh, pak onda... Već sam dočuknuo nešto da te hoće izabrati starješinom... pa tako mladoga!

- Ele života biti krapinskim starješinom! - zamrmori sin.

- O, sinko moj, najstariji, najmudriji i najbogatiji postizavaju ovu čast. Ti si ipak od najmlađih pa da već takvu čast zadobiješ!

- Ja, ćako, ne želim biti nego fiškal, pošten i marljiv fiškal - svrši sin očevo zanovijetanje i stade po sobi šetati.

Starac izvukao nekoliko dimova i mjerio im obujam sve snujući da opet nečim započne.

- Čujder, Jakobe! Već mi dugo kopa po pameti. Reci mi zašto ne misliš na ženidbu. Tvoja je doba najljepša. Svojim trudom i znanjem, kako vidim, stekao si imetak. Čemu tada ova pustoš u našoj kući? Jesmo, da ti pravo rečem, baš fratri. Vidi, ja ti dotjerah do čizmarskog cimera. Još niti zgotovljen ne bijaše, i ja ne htjedoh biti mladi starac, pustinjak. Nađoh djevojku, tvoju pokojnu majku. Bog joj dao duši lako. Pa se neću nikada kajati, niti sam se kajao...

- Ćako moj, ja se neću nikada ženiti. Čemu naklapanje o tom? - mahnu rukom i ode u svoju sobu.

Iza ovoga razgovora projurilo je nekoliko mjeseci.

Fiškal Jakob Podgorski pisao je velikom hitnjom na svom pisaćem stolu.

Na vratima sobe začuje nešto žešće kucanje.

- Unutra! Baš sada. Odnio te bijes! - progunđa u sebi.

- Gospodine Podgorski, evo me napokon osobno!

- Veseli me, nekadašnja vatrena ilirko! Ele, pa kako ste bujnom postali! U domu bolje prija nego u tuđinskoj varoši! - I naznači pridošlici mjesto na divanu do svoga stola.

- Aj, aj, gdje su ona vremena? Evo, vi fiškal, a ja?

- Moja klijentica - prikuči se fiškal do svoje gostinje - pa još kakva! - Prvi pravni posao kupoprodajni ugovor! Takvi su klijenti dobri. Tko bi to bio mislio u ona vremena da će jednom vatrena pjesnikinja iliraca, i nota bene profesorica Karolina s budućim fiškalom Podgorskim pravne poslove sklapati?

- Kolo od sreće uokoli...

- A ipak. Zbilja, gospodična Karolino, je li još onako nategnete kadikad strune?...

- Vidiš ga. Ovako na glasu iskusan i mudar fiškal, pa još udara u zanovijetanja nekadašnjega jurista Podgorskoga. Međutim, okrenimo k svojoj stvari. Jeste li ugovor zgotovili?

- Baš sada, mlada moja od starine prijateljice. Vi postajete od ovoga časa vlasnicom vinograda i drugoga zemljišta ondje. Romantično li je to mjesto, mili bože! Vidi se, pjesnikinja. Iskreno vam kažem da u Zagorju ne znam za romantičnije mjesto i zgodnije da se ljetovnik sagradi. A preko tri brda stari prijatelji znanci, kano na primjer...

Podgorski hotice zape.

- No, na primjer, vi? - pohiti Karolina.

- Ne ja.

- Nego?

- Grof doktor Laca - šapnu fiškal da se jedva čulo.

Karolina ugrizne usnicu i kano da si joj neznatnoga rumenca haknuo u obraziće.

- Još nešto... Ta grof Laca...

- Imade lijepu groficu - priskočit će Podgorski.

- Kako gospodin fiškal slatko izgovara "lijepu groficu". Ovo baš ne glasi onako tvrdo kao "kupoprodajni ugovor". Tjeraše zeca pa

istjeraše vuka... Ej, moj fiškale! - lupne Karolina lagano Podgorskoga po ramenu. - Upravo da vam kažem - nastavi ona - čujem iz valjana vrela da se Laca misli izmiriti s vama i uzeti vas za gospoštijskoga fiškala, otkako ste dobili onu glasovitu parnicu i otkako postadoste vlasnikom Z...skoga imanja. Sve će to valjda biti nestašna željica grofice Olge.

- Kuda li ga zapredamo! Tko će se s vama inatiti na beskrajnoj stepi fantazije, napose ako je kratkovid kao što sam ja na tom polju!

- Pravo imate. Na naše dakle poslove.

- Ugovor je u redu. Vi možete, ushtije li vam se, danas početi graditi.

- Vi meni ugovor, ja novce...

- Da, takva je slika, hoću reći modus tvrde proze u fiškalskom životu...

- Evo. Držim da su u redu izbrojeni.

- Potpuno vjerujem! - prihvati Podgorski novac i nehajno ga položi na stol.

- A sada, gospodine prijatelju, mi ćemo se valjda češće vidjeti? - ustane s naslonjača Karolina na odlazak.

- Molim. Vi ćete mi dozvoliti da vas koji put posjetim u vašem ljetovniku. Mislim pak da ćete ga što prije sagraditi.

Rastadoše se...

Podgorski se vrati k svomu stolu, odmota omotak i pomnjivo začne brojiti novce. Niti ih jošte izbrojio nije, kada opet na vratima kuc... kuc...

- No, da fiškal bilježi koliko puta mu pokucaju na vratima! - baci mrmljajući papir na novce.

- Ave!

Duga, koštunjasta ljudeskara, silnih crnih brkova uniđe.

- Što želite?

Ljudeskara poda velik list, zapečaćen golemim pečatom i pokaže na

usta, što je značilo da je nijem.

Podgorski stane pregledavati u čudu pečat, dok je nijemac dao znak svoga poklona i izašao.

- Evo! Evo! Grb grofovski. Malo prije ona je čavrljala o tom, a kad tamo za nekoliko časova istina...

Podgorski otvori list i stade čitati:

Spectabilis amice!

Svemu valja da je jednom kraj. Prije tri godine, za našega đačkoga životarenja, pobismo se. Vi ste meni pristrigli uha. Ja vama rasporio trbuh. Uha zacijeliše. I Vaš trbuh, kako vremena svjedoče, čitav je. Neću sada ništa tajiti, a možda i Vi sve znate ili slutite, međutim uvjeren sam da na to više ne mislite, ja sam pleo mreže i snovao osnove da Vas izigram pošto-poto kod svoje sadašnje supruge. Vi ste mojim osnovama najviše pripomogli kada se nakon ozdravljenja zaljubiste u udovicu... i s njom kojekuda vrludaste svijetom... Godine su prošle... Vi ste čovjek na mjestu. Svojim razborom i marljivošću stekoste velik imetak. Čitav kraj vas cijeni uvelike i zna za Vaše sposobnosti. Držim da na dvoboje ne biste više bili skloni. A ja Vam velim da bih danas bio baš tako sposoban za dvoboj kano pipa za gusle... Dakle, gospodine, svakako su druga vremena, druga čuvstva, a što je glavno: imamo drugu pamet danas. Zbližimo se. Naši dvorovi vazda su Vam otvoreni kano dobrodošlu. Sprijateljimo se. Ovaj list je sporazumno napisan s mojom suprugom, što potvrđuje i supotpis njezin. Mi Vas dakle pozdravljamo kano prijatelja svoga, neposrednoga susjeda i vlasnika imanja Z...skoga.

Očekujem odgovor i jesmo nekadanji znanci

Olga

Laca

Podgorski baci pismo na naslonjač gdje je malo prije sjedila Karolina.

- Otkuda je za to znala ona? Hoda li možda u dvorove? Varaždinka,

pa se seli ovamo u Zagorje. Otkuda joj novac? Ipak prilična svota. Ele možda baštinstvo. Ja joj ne znam rodbinskih odnošaja. No kako se baš na mene namjerila svojim dopisima i kupila ono samotno mjesto da stalni ljetovnik gradi? Ja ne bih ondje stanovao da me je vučica rodila. Sjećam se da mi je već za đakovanja u oči palo... Ne bi li tu mirisalo po gospodskoj ljubavi, hoću reći, aristokratičkoj? Najslađe je toj kasti zabranjeno voće... Pa kako se Karolina poljepšala! Nekada mi se ne bi sviđala. No sada? Taj srednji, čvrsti stas! Ta obla ramena, ti amazonski bokovi... Kano da je nešto prisvojila od udovice Elvire...

Vrati se k pisaćem stolu i nastavi novce brojiti. Iza toga uredi stol, sjedne na naslonjač i zadube se u svoje misli. Nije potrajalo ni deset časova, skoči na noge i napiše nekom grozničavom hitnjom slijedeći odgovor:

Clarissime collega!

Vi ste pri humoru, dopustite i meni u toj žici dati oduška. Mi se izmirismo na razboju. Samo što ja ne mogoh Vama doviknuti jer me odviše davio rasporeni trbuh. Vi pak ne mogoste čuti s podrapanim ušesima. Na drugo sve prije toga događaja i poslije - ja sam zaboravio kano top. Prema tomu niti imam što tajiti, niti što priznati. Ako ste Vi danas za dvoboj kano pipa za gusle... ja? Ja sam također... Duše mi, ne mogu se dosjetiti prispodobi, barem takvoj na kojoj biste se Vi mogli nasmijati kao što sam se ja Vašoj. Dakle - ja sam za dvoboj danas, recimo, kao zagorska čutura za Noemovu barku. Bene. Skresana je. I ja velim da je druga pamet danas. Zbližimo se... Sprijateljimo se...

- Ja ti sada, dragi aristokrate, mislim, ako ti nije žao, najviše na tvoju suprugu! - lukavo se nasmije fiškal, pa završi list.

Milostivoj grofici Olgi najveće poklonstvo i štovanje.

Jesam Vaš iskreni kolega

Podgorski

Napisavši list dugo je šetao Podgorski skrštenih ruku po svojoj sobi.

- Na što nijesam mislio, evo iznenada dolazi. Naše poznanstvo će se nastaviti. E, pa dobro! - sleže fiškal ramenima.

XII.
NEUSPJEH I USPJEH

Vrijeme je jurilo unepovrat nedohitnim letom. Podgorski je postao kućnim odvjetnikom grofice Olge, osobitim prijateljem nekadašnjega doktora Lace. Fiškalovo prijateljstvo imalo je u sebi nešto ukočeno, tvrdo, odmjereno. Po nevidljivoj, stalnoj osnovi napredovalo ono.

Davno je već da je učiteljka Karolina podigla vilu u vinogradu štono ga je kupila od Podgorskoga. Bijaše baš čaroban stan čarobnice Karoline. Lace bi znalo nestati po nekoliko dana iz dvora da nitko ne znađaše kuda se djeo. Jezici besposličari kazivali bi da se to redovito ponavljalo onda kada su vidjeli grofa Lacu juriti na zelenku put one čarobne vile. Podgorski, premda velik i otmjen prijatelj Lacin, kano da toga nikada primijetio nije. No osjetio je da je trebao često otvoriti svoj maleni sandučić da tobože kano kućni odvjetnik grofovskih gospoštija izdade nužni novac svomu prijatelju, gospodinu grofu. Svršavao se takav posao vrlo nakratko.

- Jakobe, otvori sanduk.

Maleni ključići škrinuše u bravici sanduka.

- Koliko? - pita fiškal.

- Tisuće dvije, tri, četiri...

- Potpiši da znamo račun.

- Bene - zaključi Laca.

- Jedno jošte mora doći! - mrmljaše sam sobom fiškal kada je otišao Laca s novcima. - Troši puno. Ljubi ljubovcu poput sultana. Kartati je počeo. Fali jedno: pijanstvo! A tada, ptiću, fiškal Podgorski ti je sjeo za vrat!...

Nekoga dana nahrupi uzrujan grof Laca u fiškalovu pisarnu.

- Servus, amice! - i baci se na naslonjač.

Podgorski je nešto napeto radio.

- Pusti to! - povikne Laca taručí maramom obraz.

Podgorski kano da ne sluša. Nastala stanka.

- Ti ionako sve znaš! - mahnu nehajno rukom Laca.

Sada okrene Podgorski licem k svomu prijatelju.

- Šta da ja znam?

- Da je mojom ljubovcom gospodična Karolina. Ti si valjan prijatelj. Od tebe nemam straha da će saznati grofica. Ali do vraga, fiškale, ako dođe kada na vidjelo, izručujem se obrani tvojoj. A danas ćemo zajedno u vilu!

Podgorskoga lice ukazivalo se tako nehajno kano da su mu to stare, dosadne stvari. On ne odgovori ništa. Međutim ne očekujući Laca odgovora povikne s nekom drhtavicom:

- Znaš ili ne znaš, jedno je te isto. Hoćeš ili nećeš ići, budi volja tvoja. Ali novaca mi vadi, silu novaca, jer putujem možda na mjesec dana, možda više... Tu mi je već tako suhoparno! I ona će sa mnom!

- Tko ona? - mrmnu fiškal.

- Posjednica i vlasnica vile.

- Ali, Laca, sanduk se prazni. Ja sam gospoštijski fiškal, no ovo su moji novci!

- Evo ti ga! Hvala bogu, gospoštija... golema je, a ja od polovice neograničeni vlasnik. Dakle?

Podgorski izvadi novce.

- Potpiši, kolega!

Lacine ruke drhtahu. Nezdravo crvenilo njegova lica odavalo je da u krvi vri velika sila alkohola. Već je zaboravio kamo je prijatelja fiškala pozvao bio. Jednostavno pohiti s novcima napolje.

- Sve po osnovi! Udicu je potpuno proždro. Stalan je uspjeh! - počeo fiškal trti svoje ruke.

Laca i Karolina putovahu zajedno u veliki grad.

- Što držiš ti do novca? - upita Laca svoju družicu na pô glasa.

- Ništa, ako ga drugi namiču. Mnogo, ako sazna skrbim za nj.

- Ništa! I to je pravo. Ništa! Nama ga namiče fiškal Podgorski.

- Ali on ga sam kuje svojim znojem, pa se čudimo zašto te upravo zatrpava novcima.

- Neće mu izmaknuti dobar zalogaj! - zijevne Laca, skine šešir i prođe rukom po svojim gustim, gdjegdje već progrušalim vlasima.

Iza duge stanke, kakva obično nastaje na suhoparnom putovanju kada nestane predmeta razgovora, upre Karolina u Lacu oštre oči.

- Ti si lopov bez premca!

Laca se trznu gornjim tijelom.

- Čemu si se borio za groficu Olgu? Zašto je nijesi odmah prepustio Podgorskomu... Nego!...

- O, milosti vaša! - nakesi se nekim zloradim smijehom Laca - samo polagano. Za odgovor vašemu pitanju pitam i ja: - Zašto vi nijeste bili poštena učiteljica i odgojiteljica grofice Olge? Nju učiste čistoću i uzvišenost morala, a na tajna šaputanja i poljupce domahivaste prstom njezinu rođaku! Ej, poznate li ga? Da, vi ga ne ostaviste ni tada kada je stupio u bračnu svezu sa svojom rođakinjom! Dakle, prodikatorice? Je li to bijeda, je li lopovština, je li obijest, filozofija, šta li? Ili poezija? Dakako, vi davno već ne pjevate!

- Jesi li ti kada mislio da bi se Podgorski opet mogao primaknuti grofici Olgi, stare uspomene uskrisiti... i...? mrka lica, pognjurivši u se, nešto tiše će Karolina.

- Zavitlati život, kakvim evo nas dvoje... - odgovori prekinuto i kratko Laca.

- Jest.

- Jest? Grofica Olga nije se posve ugledala u svoju učiteljicu...

- Blaženi svat! - klikne Karolina i potapša po leđima Lacu. - A čemu tada tratiš ovako dane? Lijepu, vjernu, dobru ženu... a ti se sa mnom klatariš...

- Jer si đavo! Grdoba, kudikamo ružnija od nje. No ja sam stari đavolov pristaša. Pa stoga tvoj, ali slobodan rob!

- Slobodan rob, koji hoće da mu ružna ljubovca rodi sina, nasljednika velikoga imetka i nosioca slavnoga imena doktora Lace... - hohotom i obijesnim ukorom prihvati Karolina.

- Pa tako i jest. Olgu napuštam jer mi nije rodila nasljednika...

- Napustio si je već u prvim danima braka... - prekine ga Karolina.

- I ti ćeš ići do bijesa ne bude li ništa! Velim ti, skrajnje je vrijeme... ili... ili! Jesi li i ti besplodna, bacit ću te kako se baca istrošena i ponošena obuća!

- I tražiti gdje će biti moguć naraštaj ili, bolje, nasljednici doktora Lace... - naruga se Karolina. Laca zapali smotku i ne odgovori svojoj družici. Put nastaviše.

Na imanju grofice Olge služinčad, počevši od dvorskoga, koga nazivahu gospodinom, pa do posljednjega pastira, sve bijaše vjerno lijepoj svojoj gospođi i zdušno vršilo svoj posao. Grofa Lace rekao bih i ne poznavahu. On bi vazda putovao, a kada je i kod kuće bio, nikada nije s kojim slugom ili nižim ni riječi progovorio. Dok je Laca s ljubovcom putovao, grofica Olga marljivo pregledavaše knjige i račune svojih ljudi, i ne pitajući i ne brinući se kuda gospodar tumara.

Iznenada prijave fiškala Podgorskoga.

Spokojnim osmijehom na ustima dočeka ga grofica Olga.

Prvi razgovor padne o kućanstvu, o strankama, o dugovima. Jer Podgorski bijaše gospoštijskim odvjetnikom otkako se sprijateljio s Lacom. Koliko god bijaše s groficom Olgom, nikada ne bi spominjao prošloga života. Ali sada je u njemu dozrela odluka. Stare osnove uzbudile su se u njegovu radnom duhu, ali u svježem obliku i udarile novim smjerom.

- Grofice Olgo, zgoda nam se pruža da smo sami, vašega muža nema blizu, dapače, on je daleko i valjda ga nećemo dulje vremena vidjeti.

- Po običaju - lakonično odgovori ona.

Podgorski joj cjelune mekaniju od svile ručicu.

- Samo hladnije! - studeno primijeti ona i ustegne ruku, ali prekasno.

- Molim vas, Olgo, jeste li ikada barem jedan pogled svoj bacili u tamu prošlosti naših uspomena? Da li vam se ikada u mraku onih dneva pomolio Jakob Podgorski, juratuš?

Grofica nekom sjetnom začuđenošću podulje motraše fiškala. Ona bijaše zatečena, ali tek začas.

- Moje prošle uspomene nijesu nikakav mrak. One su jasne, jasnije od dana... ali njihovo svjetlo muti pokoji taman predmet. Rekla bih... pokoja crna tačka, nego ako bistro oko uprem, i takva tačka iščezne pred strogim pogledom savjesti.

- Oh, ti si vazda tako mudra kako si lijepa i divna žena! - usklikne promjerenim glasom fiškal i oprezno klone uz groficu Olgu uhvativši je za ruku.

- Gospodine fiškale! - trgne ona. - Otkuda vam takva smjelost prema meni, supruzi?

- Supruzi! - zajeca gorko fiškal ošinuvši lukavim okom čitavu sobu, a tada podigavši obraz i oči skrušeno prema grofici. - Supruzi? To je što me boli, što mi lomi srce. Ne, ne! Ja moram naprijed! Olgo, vi nijeste supruga! Nijeste nikada! Vi ste prevarena, ljuto prevarena, najljepša, najbolja, najmudrija žena ovoga svijeta!

Olga skoči sa sjedala.

- Fiškal Podgorski je poludio!

- Dobro. Ja sam lud. Ali nijesam goropadan luđak. Ne bojte se. Nego luđak istinu govori. Slušajte me. Vaš suprug je vjerolomac, nitkov, propalica. On ima ljubovcu. Imao ju je prije nego ste postali njegovom suprugom; ista mu je ljubovcom evo za čitavoga vašega braka... Ej, grofice Olgo, ja sam lud!

Na njezinu licu pokaza se Junonin ponos, prezir pun sažaljenja i neki otajstveni, zatomljujući prijekor i nadvlađivanje novih, navirućih čuvstava.

- Vi ste ipak prijatelj mojemu suprugu. Vjeran i valjan prijatelj i drug - reče ona približivši se k fiškalu.

- Jesam, Olgo, ali samo zato da tebe spasim. Samo zato da mi je lakše sve doznati i tebi otkriti. Slušaj me! - uzdigne ruke prema njoj.

- Slušam - odvrati ona spokojno. Mir je opet zavladao njome.

- Ah, spasi se, Olgo; nekada, jao, što si mi govorila! Prokleta moja pamet! Zaveden bijah zmijom. Ali ja sam okajao svoje grijehe u toliko godina, dok si ti ostala čista kao sunce...

- Udala sam se za drugoga - prekine ona.

- Da, ali on se ruga tvojoj ljepoti, tvojoj mudrosti; ti si za nj Spasiteljev biser; on kalja taj biser svojim gnusnim rilom; on ima priležnicu, bludnicu! Spasi se, Olgo! Raspitaj se s njim! On te nije vrijedan!

- Pa onda?

- Vrati se u moj naručaj! Meni si bila prvomu udesom namijenjena! - i fiškal se baci pred njezine noge i obujmi ih...

- Otale, podla kukavice! Napolje! - vrisnu Olga i odskoči kano od zmije.

- Šta? - osovi se fiškal poput razdraženoga risa. - Ja sam crv pred tvojim nogama, a ti me hoćeš zgaziti i turnuti od sebe! Ali znaj, u mene je sila, u mene je moć! Tvoj suprug je propalica, varalica, kartaš, bluna! On živi od moga novca, od moga znoja, sa svojom ljubovcom a tvojom učiteljkom Karolinom! Pa šta si ti prema mojoj silnoj volji, mojoj požudi? Šta tvoja oholost i prezir? Savit ćeš se, aristokratkinjo, poput slabašne trsti... savit ćeš se...

I fiškal bijesom strasti obuhvati vitak stas grofice Olge...

Silan krik zaječi dvorovima... U tren dotrčaše sluge...

- Napolje, nitkove, podli stvore, napolje! Nikada se ne usuđuj pred moje oči! Nikada! - huknu grofica Olga, a suze je poliše.

Pred slugama stajaše u prvi čas osramoćen, poništen fiškal. - Pa dobro. Trpi... - brzo se osokoli. - Trpi... i od moje osvete ćeš znati... -

muklo i trpko izgovori on na tuđem jeziku i napusti dvorove...

- Neuspjeh... neuspjeh... - mrmoraše fiškal odilazeći iz dvora - ništa nego neuspjeh. - Pa dovikne svomu kočijašu da zapregne konje i da pođe za njim.

Iza toga minulo je više dana.

Laca navali u sobu svoje ljubovce podbuhla, uvela lica i zakrvavljenih očiju.

- Karolino, na put! Smjesta na put! Novaca, novaca! Na put!

- Oh, nesretniče! Dakle karte, paklene karte! Jao, što će biti od mene?

- Šuti, ropkinjo! Inače ću ti zaokrenuti vratom! Da si se odmah spremila po novce!

- Ali kamo? - stade Karolina lomiti rukama.

- Kamo? - bijesno se naceri Laca. - K fiškalu Podgorskomu, drugačije ću mu rasporiti po drugi put trbuh!

- Ali on mi neće vjerovati. Pa kada ću se vratiti s tako daleka puta?

- Vratiti se što prije, tvoja budi briga, ako nećeš... Laca načini obim pesnicama nekakvu figuru u zraku... - Ja ću već napisati pismo na koje ćeš zacijelo dobiti novac u Podgorskoga...

*

O prizoru što se zbio među fiškalom Podgorskim i groficom Olgom nije nitko doznao ništa. Vjerne sluge bijahu vjernije od pasa. Svoje tajne ne bi ni mjesecu izlajali bili...

*

Fiškal Podgorski lijeno je upro ruke o naslonjač. Na divanu sjedi Karolina.

- Dakle... ukratko... novaca? Hm! Neznatna riječ... Negdje je tamo buran život, šta?

- Ah, propio se, prokartao... - uzdahne s tobožnjim čuvstvom Karolina.

Fiškal je pogleda blagovoljno i nasmiješi se. Udaraše prstima. Vijesti Karolinine očito mu prijale.

- Vi ste mi nekako problijedjeli i sjetni ste - pogladi je nježno fiškal po obrazima.

- A, molim vas! Taj život...

- Tko vam čuva ljetnikovac?

- Stari onaj gluhonijemac.

- A kada bi gospodična na put?

- Sutra - upre ona oči u fiškala.

- Čujte. Nešto ću vam predložiti. Već su tri sata poslije podne - pogleda Podgorski na staru uru koja je visila o stijeni kod prozora - ja za danas putujem s vama u vaš ljetovnik da vidim taj vaš dvorac. Nikada me još u njemu ne bijaše. Hoćete li me dakle za gosta danas? Baš si zaželjeh one idilične samoće... - prižmiri fiškal očima...

Karolina ga sumnjivo pogleda.

- Moj gost danas? E pa dobro!

- Uzet ću sa sobom i tražene novce.

Mjesec je prelijevao svoje čarobno svjetlo zagorskim brežuljcima, od kojih se na jednom bjelasao ubav ljetovnik. - Grof Laca želi nasljednika dakle, i radi toga je napustio lijepu i kreposnu groficu - nastavi fiškal u tom ljetovniku s Karolinom razgovor štono je čitavu večer tekao među njima sada življe, sada sporije. - A vi, živa Amazonko, jamačno ćete mu ispuniti želju! Ha... ha... ha!

Ona pronicavo pogleda Podgorskoga i zagrozi mu se prstima.

- Čudne li kobi! Nedavno mi umro otac. Ostadoh sam samcat na širokom svijetu. Ele, i mene mori ista želja kano i Lacu, dobiti nasljednika da ne utrne sa mnom moje ime... kano posljednja svijeća

u kući... A grofica me nazvala kukavicom i turnula od sebe - progunđa nerazumljivo u sebi posljednju izreku.

Najednoć se trgne i neka nova misao sunula mu glavu...

- Kukavica... kukavica... kukavica... - ponavljaše on.

- Što vam je, gospodine fiškale?

- Držim, da je Laca kukavica.

- Zašto?

- Dvije žene, pa nema nasljednika!... Ah, kakva je to samoća... nas dvoje sami... nigdje živa stvora...

Podgorski stade cjelivati Karolinu...

- Ah, Podgorski, pustite... nije lijepo...

- Strašna samoća! - dahnu fiškal, a svijeća se utrnula od toga žestokog daha...

- ... nije lijepo...

Podgorski spremio se na put u Krapinu, u svoju pisarnu. Karolina pak na put da nosi grofu Laci novce... Oboje puštahu ljetnikovac gluhonijemomu pazikući. Šutjeli su i ne usudivši se jedno drugomu pogledati u lice.

- Nije lijepo... - zapjeva napokon fiškal na nos oponašajući ženski glas.

Oboje prasnuše u mukli smijeh, sraziše im se oči, a Karolina nježno udari fiškala.

- Znaš li priču o kukavici što snese jaje u tuđem gnijezdu? Njezin porod naraste, pobaca ostalu družinu napolje iz gnijezda i sam gospodari tamo... - nadoveže fiškal.

- I to nije lijepo... - tiho će učiteljica.

- Nasljednik Lacin neka se ne boji stradanja. Pol čitavoga grofičina imetka je Lacino...

- Drži se, srce... nasljednik je opskrbljen, ja ću mu biti skrbnikom...

Rastadoše se.

- Neuspjeh... uspjeh... uspjeh... - govorio je nekako umorno sam sa sobom fiškal Podgorski bacivši se na naslonjač u svojoj sobi. Čitav dan nije ništa radio, niti koje stranke pustio k sebi... - Uspjeh... uspjeh... ej, ohola grofice Olgo, možda ćemo se još kada susresti...

Strašne i teške misli zaokupiše duh grofice Olge nakon onoga sastanka s Podgorskim. Kao što oblaci velikih jata ptica koje lete zastru sunce, tako pritiskahu mutne slutnje i čemerne misli njezino srce koje je napokon zastenjalo ljutom i neopisivom boli.

Kad je sabrala sve slike živovanja svoga supruga, one tek zaokruživahu onu crnu osvadu štono ju je otkrio Podgorski.

- Učiteljica Karolina? Ona? Otkuda i kako ona? - pitaše se povrijeđena žena u svom ponosu nagnuvši se prema ogledalu kao da je htjela pitati: Ima li koje da je meni premica?

Sada dolažahu sve uspomene na tu učiteljicu... Padoše joj na um susreti između nje i supruga joj Lace... Nešto je, i to tek sada, u tim uspomenama našla što se savijalo, valjalo, motalo u klupko poput zmija koje se bore te sikću jedna na drugu ljutim otrovom...

- Podgorski! Podgorski! - Skrajnja mržnja i prezir rađaše se u njoj na ovo ime. - Možda je sve puka laž... On... on... on...! - šaptaše bez saveza sama sebi. - Nije li tek njegova zlobna spletka? Ta kakve mu bijahu nečiste namjere? Pa ono prostaštvo... O, bože!... Nekada sam cijenila tog čovjeka... Nekada... Moj suprug mi ga opet doveo... pa... Laž i spletka sve to je njegovo da poluči svoju nečistu svrhu! Ali nijesi, zlotvore, uspio! Nijesi! Nego, gdje je moj suprug... za koga prisegoh pred bogom! Gdje je!? - I Olga stade ridati i jecati kao crna godina.

XIII.
SKRBNIK

Sunce nagibalo k zapadu. Zlatni su njegovi traci pršili u sjajnoj maglici zagorskim brežuljcima i cjelivali taj lijepi kraj. U daljini čuješ glas pastira. Odnekuda kao da lelija zrakom pjesma muškaračkih grla, pomiješana s tankim ženskim glasovima. Nedjelja je, pa seljak provodi vesele časove, časove odmora i svoje jedine zabave pri čaši vinca u seoskoj krčmi.

Putem prema brežuljku gdje je poznati ljetnikovac učiteljice Karoline, jaše na konju fiškal Podgorski. Bijaše upravo zaronio u svoje misli. Za njega niti je sjalo sunce, niti postojalo nešto takvo u naravi što bi razbudilo u njega ona slatka ćućenja i ustitrane misli s dragosti i divnoga sklada velikoga svijeta koje čovjeka sposobna da ih shvati razblažuju i zaljuljaju u bajni nepoznati i bezrječni život.

Kada je fiškal dospio k ljetnikovcu, sađe s konja i sam ga pripne o nizak stup pred malenom baščom. Grobna tišina vladala je u tom ljetnikovcu. Ni žive duše ne bijaše mu u susret. Fiškal uniđe u kuću. Laca je pogružena stasa šetao sobom. Na postelji blijeda i upala ležaše Karolina. Podgorski se muklo pokloni. Karolina baci na nj svoj mutni pogled. Bljedilo njezina lica obuzme iznenada rumen. Laca se ustavi pred fiškalom, složivši ruke na leđima.

- Prijatelju, Karolini nema spasa. Načinit ćeš nam neku ispravu, ugovor, kako li se to već krsti, ti ćeš znati. Tim ugovorom ja priznajem da sam ocem ovom djetetu, a tebe imenujem skrbnikom.

Dok je Laca govorio, stao je fiškal motriti dijete koje se nalazilo kraj majčine postelje. Njegovim je licem trgnulo nešta neopisano. Ispod oka kradomice pogleda Karolinu. Njoj tekoše suze niz uvele obraze. A kada se Laca udaljio po tintu i papir u pokrajnu sobu ljetnikovca, pritegne Karolina fiškala do svojih usta. Već i ne mogaše glasno govoriti.

- Budi Jeleni skrbnikom, jer si joj ocem... Ja - šapne ona.

- Pst... Mir... - prodre iz duše Podgorskoga u kojoj je nastala silna borba, onako po prilici kano kad se grabežljiva zvijer bori sa svojom žrtvom na život i smrt. Propinjala se savjest gospodina fiškala.

Laca pripremi potrebne stvari, a fiškal se lati pera. Pisao je hitro i dosta dugo. Na naborima njegova čela pomolile se sitne kapljice.

- Trebao bih svjedoke - dahnu on kada je dogotovio pismo.

- Sada ih pri ruci nemamo. Mislim da će uz moje priznanje i naknadno biti valjani - sumornom hladnoćom odvrati Laca.

Iza toga je pročitao fiškal pismo. Potpisaše ga. On, novi skrbnik, spravio je to pismo. Ukratko je utješio Karolinu, dok mu je ona domahnula živahno rukom i nešto progunđavala sama sebi. Fiškal ostavi ljetnikovac, zajaše konja i poleti put svoga sjedišta, put Krapine.

Drugi već dan zaokupila Karolinu posljednja nesvjestica. Starica, daleka joj teta, kada je užegla mrtvačku svijeću, Laca pobjegne na dvor i lutaše naokolo poput izgubljene duše. Užas i strava pronikla je čitavo njegovo biće... On više nije vidio ljubeznice svoje...

Iza Karolinine smrti navalila je posljedica za posljedicom...

Ljetnikovac opustio, Podgorski, kano štitnik ženskoga djeteta, imenom Jelene, dao je vinograd s ljetnikovcem nekakvom Štajercu u najam. Ali Štajerac hitro napusti udoban stan jer da noću lupa po ljetnikovcu nekakva sablast, utvara, crna žena, šta li... Dapače, Štajerčeva su djeca od straha oboljela, kako je on kazivao. Iselio se iz ljetnikovca. I nitko se nije dao u nj. A po narodu stale kolati priče o tom ljetnikovcu, da te srsi prolažahu.

Podgorski je s Lacom usavršio i upotpunio ispravu priznanja očinstva. Laca je trebao neizmjerno mnogo novaca i propio se. Imanja grofičina što su nosila, ne bijaše Laci dosta.

Nekoliko mjeseci iza toga nahrupi on u pisarnu fiškala Podgorskoga.

- Šta je s tobom da si tako smućen? - susretne ga fiškal.

- Svemu je kraj! - zalupi on, lamajući rukama. - Ali ja... ja... ja ću joj

pokazati!

- Šta je? Komu?

- Ona, ona! - mahaše Laca - istjerala me. Veli, ako se neću dobrovoljno, da će se sudbeno raspitati sa mnom!

- A! Supruga, grofica Olga? Na to si valjda prije mislio.

- Šta sam mislio! Ja uopće malo mislim. Ali neka! Ja imam svoga imetka polovicu.

- Na papiru, brate - kratko će fiškal.

- Pa zar ta ne vrijedi?...

Fiškal sleže ramenima.

- E, dakako, vrijedi, ali bit će pravde. A grofica Olga naći će dosta zaštite.

- Ona sve zna, sve zna i za priznanje moga očinstva...

- Nije đavo, ako si držao da će tajnom ostati...

- Uh! uh!...

- Ništa uh, privoli na dobrovoljno raspitanje s groficom Olgom, a za svoju polovicu digni pravdu...

- O, o! Tko bi to bio mislio...

- Svatko u koga nije krumpir mjesto moždana u glavi - oštro i ugrižljivo će fiškal.

Za ove riječi nekada bi ga bio Laca pozvao na dvoboj, a sada kano da ni čuo nije.

- O, ja ću sve, sve promisliti, tada, prijatelju, ti ćeš mi biti na ruku?

- U svako doba.

- Molim te novaca.

- Deus ex machina! - u sebi će Podgorski. - Bene; ali nemoj sporo razmišljati. Kako vidiš, vremena su kritična...

I time se rastadoše.

Iza Lacina odlaska polagano je i ustrpljivo nešto bilježio Podgorski te bi kadšto duboko uzdahnuo, kano od teškoga napora.

- Napredujemo! - dahnu napokon i obazre se okolo sebe.

Prošla su dva tjedna što se nije vidio sa svojim prijateljem Lacom.

Nekoga jutra dok bijaše fiškal još u krevetu, pokuca Laca na njegova vrata.

- Bit će on. Protepao je valjda uzajmljeni novac - zamrmori fiškal.

- Brate Podgorski! Dolazim rano da zna tvoja fiškalska mudrost da sam kod zdrave pameti. Ja sâm sa sobom dođoh načistac, sada do tebe stoji! - počeo je nekuda nestrpljivim glasom Laca stupivši do Podgorskoga postelje.

- Dakle načistac! - hladno odvrati fiškal.

- U tebe je moj ženidbeni ugovor?

- Jest.

- Polovina svega grofičina imetka pripada meni, stoji u njem?

- Da.

- Podgorski, kupi od mene tu polovicu; ja se selim iz ovoga kraja.

Fiškal se podigne iz kreveta.

- Ugovor da kupim? Kartu papira? Nacrt mjesto zemlje?

- Ti si rekao da se može ispravdati ta polovica. A znat ćeš da nešto više vrijedi od dva-tri groša.

- Da, pravdati se možemo, ali ja pravde ne kupujem. Pravda je lutrija, igra na sreću.

- Lijepo. Kolega, još nijesi ustao, zlovoljan si. Ja ću drugi put doći - namrgodi se Laca.

- Ne, ostani - zamisli se fiškal uprvši oči u strop. - Sjedi ovamo.

Laca sjedne na krevet.

- Ti bi dakle u svijet. A kamo, smijem li pitati?

- Daleko! U Mađarsku, u Italiju, dalje! Ovdje mi je sve dozlogrdilo.

- A tvoje dijete?

- Moje dijete? Ima štitnika. Da mi je muškarca rodila, neka bi joj bilo. Ovako ne marim za ništa.

- Ti moraš mariti! - viknu fiškal da se Laca trgnuo s postelje.

- Što si tako žestok?

- Štitnik sam djetetu. Ne diram u moralne prodike, ali dijete je nevino. Ako si bio ti grijeh, tvoja ljubovca grijeh, ne upropasti nevino dijete. Ono je plod vašega grijeha, ali tko će zaključiti da ono mora trpjeti za taj grijeh?

- Ja te ne razumijem.

- Tu polovicu prenesi na svoje dijete.

Laca se zabezeknu.

- A ja? Putuj, igumane, u bijeli svijet. Pa kako da prenesem?

- Na novac koji si već od mene digao odbrojit ću ti jošte trideset hiljada, a ti lijepo putuj u daleki svijet kada te je volja.

Laca kao pomamljen ščepa fiškala i stade ga grliti. - O, ti plemenita i vrijedna dušo! Ta onda si kupio moju polovicu grofičina imetka!... - jecaše Laca. - Ja ne trebam više! Trideset hiljada! Trideset hiljada! Pa me nikada ne vidi već ovaj kraj!

- Ja ništa ne kupujem od tebe. Hoću samo polovicu grofičina imetka za svoju štićenicu, za tvoje dijete. Ja i ne želim tolikoga imetka...

- O, ti uzvišeni fiškale! Ali kakvim načinom? Ja ne razumijem.

- Ele, ženidbene ugovore si znao sklapati, a toga ne razumiješ. Ne brini se, ja ću načiniti pismo. I koliko bude tebi moglo pripasti iz tvoga ugovora, toliko će zaista dobiti i tvoja kći.

- A umre li dijete?

- Zaista domišljan. Umre li, tada prelazi tobožnja polovica na mene, ali ti ćeš onda, uspijem li s pravdom, dobiti jošte trideset hiljada...

- Blaženstvo!

- I ti ćeš o svemu tomu načiniti pismo koje će biti valjano? - kliktaše Laca mjereći širokim koracima usku fiškalovu sobu.

- To je moja skrb. Za tri dana je svršen posao među nama. U tri godine dobit ćeš trideset hiljada. Svake godine po deset.

- Hm - zamisli se Laca. - Prijatelju, ja ti puštam ispod trideset, ali daj mi odmah sve. Pa niti se imaš ti brinuti za mene, niti ja za tebe.

- Ali ja ne bih smogao zasada toliki novac - odvrati Podgorski.

- Ah, vjeruj, amice, govorim od srca, to bi me jako žalostilo. Znaš da ja volim onu: Clara pacta, boni amici - smiješnom tronutošću reče potiše Laca.

Na latinsku frazu pojavio se na fiškalovu licu trpak smijeh, kano da će reći: "O, ti bezobrazna huljo, to je jedina fraza što si je jošte sačuvao u svojoj tikvi..."

- Grofe Laca! Za tri dana uredismo stvar! A sada dopusti da se obučem, noćas sam dugo radio.

- Radio! Radio! Vazda radio! Sama uzvišenost i mudrost! Dakle za tri dana? Servus, zlatni moj fiškale!

I podaše si ruke i rastadoše se.

U obrečenom roku Podgorski je održao svoju riječ. Omašno pismo potpisale su stranke i svjedoci. Laci budu odbrojeni obećani i traženi novci. Izgrliše se nerođeni prijatelji i pobratimi. Kakav li bijaše to zagrljaj! Jedan je poljubio svoga prijatelja kano što je Ezav za zdjelu leće svoga brata Jakoba. Drugoga zagrljaj bijaše sličan kljunu gavrana, štono lupka po polumrtvoj žrtvi svojoj.

- Dakle sada, pobratime Laca?

- U zemlju prosvjete, u zemlju "kulture", u ravnu, plodnu i široku Mađariju, a tada onamo u Njemačku i dalje, dalje...

- A piši mi, da se znamo... - smrska gluho fiškal kano da kaže stranci da se potrudi pitati katkada za rezultat svoje parnice...

- Razumijeva se da neću zaboraviti na tebe... Servus!

- Zbogom!

Mahali dugo rukama jedan prema drugomu na konačnom rastanku.

Još istoga dana navečer dao je fiškal Podgorski po dojilji, donijeti prekrasnu zipku u svoju spavaonicu.

- Da li to ubogo sirotanče napreduje? - upita kršnu i mladu ženu kada je položila zipku u njegovu sobu.

- E, dijete je zdravo, budi bogu hvala.

- Kako li se zove?

- Jelena, milostivi gospodine.

- Vidiš, tutor, pa mu ni imena pravo ne znam - ukori tobože sam sebe fiškal. - A vi pođite sada u služinačku sobu, ondje će vam dati večeru, a nakon večere vratite se po dijete.

Dojilja se udalji.

Sada je Podgorski primaknuo stolac do dječje zipke i zagledao pozorno u dijete. Ono je također velike očice uprlo u nepoznato lice.

- Oh, ja ćutim, tako ćutim! Moj obraz, moje oko! - I fiškal se sagnu i stane cjelivati dijete... - Ti, ti zaslužuješ grofovski imetak, a ne ovakve blune i zatepikruhi... O, ja ću raditi, ja ću skrbiti za tebe! Čekaj ohola grofice Olgo! Život fiškala Podgorskoga sad je istom zadobio pravi cilj! Ej, a ti... ti si obudovjela! Vidjet ćemo se, vidjeti! - grozio se pesnicom i opet se nagnuo do djeteta. U lice mu je udario jedva vidljivi žar i stao cjelivati sitne dječje ručice. Na ustima djeteta sinuo voljki smiješak - - Oh, otac!... - dahnu fiškal, i prisloni svoje lice do sitnoga i mekanog obraščića... - Prva neopisana slast... - šaptaše... i poput hitre munje kano da mu je mozgom proletjelo: "To nije lijepo - to nije lijepo..."

XIV.
MEĐUTIM...

Doktor i grof Laca napustio je dom svoje supruge grofice Olge. Prodao ženidbeni ugovor i s fiškalovim novcima zaputio se u prostrani svijet. - Olga je ravnodušno isprva snosila obrat u svom životu, a za koje vrijeme stala na nj i zaboravljati.

Fiškal je Podgorski jednakom marljivošću radio u svojoj kancelariji. A godine prolažahu tokom kakvim se rijeka toči preko vrleti u doline. Prvih godina pratio je on Lacina klatarenja svijetom, pa i pisali su jedan drugomu, i fiškal svome prijatelju slao jošte novaca. Kasnije nije htio odgovarati na pisma Lacina, jer su odisala samo novčanom žeđom. Ipak je fiškal znao što se s Lacom zbiva i gdje se nalazi. Napokon mu se zameo trag. On nije mogao ništa o njemu saznati. Desetak godina prošlo je od njihova rastanka, a fiškal bijaše uvjeren da je Laca, žrtva svojih strasti, negdje zaglavio.

Kako je fiškal jednim okom pratio Lacu, tako nije propustio drugim okom što pozornije paziti na groficu Olgu. On je dobro znao za svaku malenkost što se zbiva u njezinu gospodarstvu; svaku parcelu koliko nosi; svakoga slugu kako i šta radi za svoju gospodaricu, za njezin silan imetak. Dakle bijaše nekakav općeniti skrbnik; ipak se nije nikada približio grofici Olgi. Sve pak godine snovao je samo o tom kako će podignuti parnicu protiv nje. Deset godina je radio na njoj. Stvorio je i čitavu zgradu od parnice. Bila je ona razvita od početka do konca. Sastavio je sam Podgorski tužbu i odgovor te daljnja alegata. Osudu i pravne lijekove. Sam ispitivao i predvidio na što bi mogao njegov protivnik doći i kako će ga on opet s njegovih pozicija oboriti. Čitav bijaše to ratni plan u kojem on mora svakako izaći pobjednikom.

Kada je dijete komu on bijaše tobožnji skrbnik, Jelena, navršila jedanaest godina, navijesti fiškal kratko i suhoparno grofici da po ženidbenom ugovoru za svaki slučaj pripada od čitavoga njezina imetka polovica grofu Laci, bivšemu joj suprugu. Da je Laca tu

polovicu prenesao na svoju kćer Jelenu, a on kao skrbnik djeteta da sada dječje pravo traži. Neće li grofica zdobra, da će udariti parnicom. To bijaše navještaj rata grofici Olgi. Ona se presenetila, no konačno je Podgorskomu preko svoga zastupnika isto tako lakonički odgovorila da ona ništa ne priznaje i ne daje, i da mu prosto stoji podignuti pravdu.

Podgorski se na ovaj odgovor nije zatezao. Tužbu je podigao, i parnica je tekla četiri godine te je došla do onoga stanja kako je u početku pripovijetke istaknuto.

Grofica je Olga nakon tolikih godina poklonila glavu i navijestila Podgorskomu svoj posjet i dolazak poradi parnice. Ponudila mu nagodbu. To bijaše pak toliko koliko dobiti pravdu.

K tomu je pripomenuti da je fiškal Podgorski, isplativši Lacu, prodao Z...sko imanje i tako bijaše samo posjednikom i vlasnikom kuće u Krapini koju mu je namro otac i u kojoj je stanovao. Ljudi ga držahu stoga bogatim uveliko i mišljahu da drži na kupu čitavo blago.

Vratimo se k početku ove pripovijesti.

Fiškala ostavismo u njegovu razmišljanju iza objeda kadno je njega i adlatusa mu prevarila "crvena ptica".

Već se hvatao mrak kada se fiškal prenuo iz svojih misli.

- Jeleno, dijete! - zovnu on.

Plaho djevojče pritrča.

- Što želite, gospodine skrbniče?

Fiškal je blagim i vlažnim okom motrio djevojčicu.

- Dijete moje, bit ćeš sretno. Našla ti se majka. Ako bog dade, danas-sutra bit ćeš groficom. I oca ćeš upoznati...

Djevojče porumeni.

- Kako, skrbniče? Ja vas ne razumijem. Do danas sam toliko od vas doznala da ja nemam više oca ni matere. Da skoro iza poroda moga uminuše sa svijeta...

- Muči, muči, dijete moje. Svemu će doći hora... A sada pođi u moju sobu i upali mi svjetiljku. Puno, puno mi valja još noćas raditi... - I fiškal ustane sa sjedala, priđe do prozora i stade zuriti kroz stakla, na koja se hvatao led, u mrak zimske večeri...

- Spectabilis... spectabilis domine! - zinu u mraku sobe Dugan, koji se bijaše tiho dovukao na vrata da ga fiškal ni primijetio nije.

Fiškal se okrene od prozora.

- Uh, spectabilis, malum omen! Malum omen!

- Šta je opet? Kakav malum omen? - otresne se fiškal kriještećim glasom.

- Spectabilis, molim, ako smetam, ja ću sutra nastaviti...

- Dakle šta je?

- Spectabilis domine - nakašlja se Dugan, popravljajući naočale. - Animalia, animalia. Danas crvene ptice. Tko bi bio to mislio...

- Samo kratko, domine Dugan!

I adlatus je ispripovijedao što je najbolje znao prijevaru mužeka te završio: - Animalia. Bestiae... Asini in pelle leonis...

Fiškal se tiho nasmije. - A gdje su, domine Dugan, taj latinski citat naučili? Zbilja vragometna glava.

Dugan se opet nakašlja i poravna naočale pa će u silnoj čednosti i komičnoj sramežljivosti:

- Spectabilis domine, iz vaših glasovitih alegata u parnici protiv grofice O... E, kako sam ih dugo i pomnjivo pisao! Mnogo li je znoja proteklo s moga čela... Zato baš, spectabilis, jer vjerujem u slutnje, ova muška prijevara s crvenim pticama na današnji dan kada je grofica Olga bila u našoj kancelariji, ova muška prijevara jest malum omen...

- Idite, idite... ... eto na čašu vina pak, domine Dugan, neka okrijepe svoju bablju dušu koja vjeruje u slutnje i sanje. Sreća da nijesu "jus študirali", kakav li bi to bio fiškal koji bi u slutnje vjerovao i možda još na lotriju stavljao...

- Spectabilis, dobri domine spectabilis, gratias... spectabilis...

I Dugan se odvuče na vrata s veselom skromnošću da mu se i kapa na hodniku skotrljala iz ruke. Stao u mraku pipati i tražiti je. Ali kakva je već sudbina u nesretnika, za živu glavu nije mogao napipati... Šunjanje i tapanje po hodniku dopre i do fiškalova sluha.

- Tko se vuče hodnikom? - povikne on, otvorivši širom vrata i držeći svijeću.

- No?

Dugan se nije usudio...

- Ja, ja sam, spectabilis domine... kapa mi je ispala... i nikako je ne mogu naći... Vani je tako hladno - drhtavim i napola plačnim glasom šapće Dugan.

- Ah, moj Dugane!

- Ah, spectabilis... - On je opazio kapu i umaknuo iz hodnika.

Kada je fiškal u svojoj sobi počeo raditi, padnu mu na um riječi njegova adlatusa da su crvene ptice malum omen. On nije možda nikada u životu razmišljao o riječima svoga pisara; niti ga je kada u noćnim bdjenjima i radnjama zaokupila moć fantazije da mu kvari jedinstvenost radnje. Sada te crvene ptice - malum omen - stadoše sve više rasti. Fiškalom počeše drmati u pravom smislu slutnje. On im je često zamahnuo rukom. - Manite me se, ja vas se ne bojim. - Ali one, poput sablasnih, eteričnih bića, na zamah njegove ruke časovito bi se odmicale, ali ga iza toga još većom silom opkolile.

- Kako li sam nadomak lijepa uspjeha... Oh, moje dijete, moju krv, moju Jelenu ona će pokćeriti, dati joj svoj naslov grofice i dakako polovicu svega imetka... I sav imetak bit će naš, zajednički naš, jer k svemu tomu ona postaje mojom suprugom! Mojom suprugom grofica Olga!... Ah, najljepša parnica... pa posljedak... tako skladna, tako povoljna nagodba!... - meditiraše, i srce mu je stalo igrati i opet se po sobi stao šetati. Ali iznenada saletješe se crvene ptice - malum omen - zlokobne slutnje... Njihov sablasni lik dobivaše sve izrazitiji oblik, čitavu obrazinu: - Pa ipak, ako Laca jošte živi, ako se vrati... a dijete, dijete Jelena... ta i slijepac bi na crtama njezina lica napipao

moju sličnost...

- A da - odagnao bi fiškal opet rukom dosadne goste, tlapnje... - Ja ćutim, ja znam da je dijete moje. Ali tko bi sada moje lice mogao prispodabljati sa dječjim? Nitko! Ništa! A on? Laca? O njemu nikakva glasa već tako dugo! Zaglavio je ili od nužde ili od preobilja... To je tako stalno... O i ja ću o tom pridonijeti jasna i nedvoumna svjedočanstva!... Pa da mene smetaju i uznemiruju nevrijedne, slaboumne, bablje slutnje moga pisara?... Mene, fiškala Jakoba Podgorskoga!?... Idi! Idi! Idi!

I Podgorski opet sjedne k pisaćem stolu.

Radio je do zore. Oči su mu pocrvenjele od bdjenja. San je zametnuo s njim bitku.

- Slobodno! - spokojno mu progovori fiškal. - Slobodno! Ti ćeš pobijediti, ti ćeš me srvati! Baš si ugodan, sladak gost. I ja sam pobijedio! Odrvao i srvao! Eh, ti me nadvlađuješ da me opet okrijepiš i novom mi silom nahraniš duh i tijelo... Eh, ja sam nadvladao i poslije pobjede dolazi nov, sjajan život!... Dakle, ave, amice! Slobodno. Ja sam spreman podleći... hoću reći legnuti na počinak... - završi fiškal razgovarajući se sa snom koji mu je zatiskivao umorne oči. Pa tiho spremi papire i utrne svijeću. Usnuo je sa smijehom na ustima. Ali u snu ga opet saletješe crvene ptice, doktor Laca, dvoboj, malum omen kano neko posebno crno nejasno biće, i isti adlatus Dugan nalazio se u toj zlokobnoj smjesi. No to bijaše samo razlika među snom i javom... Posljednja je nadvladala. San je otpršio s čitavom svojom maglovitom, nejasnom četom prikaza, a na obzorju fiškalova života sinula posljedica radnje i napora zadnje probdjevene noći te najljepši uspjeh najveće njegove parnice - najpovoljnije.

XV.
NAGODBA

Dugan je već sjedio kod svoga stola. Kadšto je pokašljucnuo, skidao naočale, otirao ih i zagledavao na vrata kojima je imao doći principal. Napokon je umočio dugačko guščje pero i stao šarati po papiru. Cvrkutalo je ono da bi ti zubi porasli. - Čudno je - razmišljaše adlatus - da principala jošte nema. On je barem dosad običavao vazda me dočekati, pa bogzna kako rano došao.

I Dugan kod ove suhe misli koja se izvijala u njegovoj glavi ustremi nanovo preko naočala svoje oči u vrata fiškalove sobe. Napokon je začuo žurnije koračanje, i vrata se otvore.

- Dugane! -

- Bonum mane, spectabilis!

- Servus, amice! - odvrati fiškal. Glas mu bijaše nešto ohrapavio. - Dugane, idite kući pa mi se danas i ljepše uredite. Grofica će skoro doći. Bit ćete mi svjedokom kod nekoga pravnog posla. Kasnije ćete naći još dva-tri svjedoka.

- Na službu, spectabilis!

Dugan ustane, naravna naočale, navuče kaput i odjuri iz pisarne.

Jedva se bijaše Dugan vratio, a već je topot konja pred fiškalovom kućom navijestio da je grofica došla.

Fiškal joj poleti u susret. Vrata principalove sobe opet se zatvoriše. Grofica skinu koprenu i odloži zimsku kabanicu.

- Milostiva grofice Olgo, ja sam svršio nagodbu. Jezgra joj je da pravda prestaje, stranke se izmiruju, imetak ostaje netaknut od fiškalskih pandža, a vi ćete, milostiva grofice, učiniti časno, lijepo i kršćansko djelo. Siromašno dijete dobit će tako veliku i plemenitu majku i naslov njezin. Dakle ukratko: Jelena postaje pokćerkom grofice Olge; grofica prenosi svoj naslov na dijete i ono dobiva u

imetku i u časti grofice Olge sva prava koja bi dobila i vlastita vaša kći. To bi prva tačka bila. Druga je tačka: Jelena od one polovice svega imetka, za koju je tekla pravda i koju polovicu joj vi u ovoj nagodbi priznajete, odriče se i ustupa je svojoj plemenitoj pomajci, na što pristajem i ja, skrbnik, uz odobrenje oblasti.

Fiškal prestane uprvši pozorne oči u groficu Olgu.

- I ništa više? - upita ona. Blagohotne oči njezine susretoše se s očima Podgorskoga.

- U nagodbi ovoj barem ništa više! - naglasi tvrdo fiškal.

- Ali... - zape glas Olgin.

- Naš brak mislite? - pomogne joj fiškal.

Ona kimnu glavom.

- Naš brak, milostiva grofice, stoji izvan ove nagodbe. Toliko se samo veže s njom što moja štićenica Jelena, buduća grofica Jelena, ostaje tako dugo u mojoj kući dokle mi ne sklopimo braka, dok nagodba stvorena među njom i njezinom visokom pomajkom staje na snagu od današnjega dana.

- Ja sam zadovoljna.

- Brak pak - nastavi brzo fiškal - ele, ne živimo više u burnim vremenima mladosti, pa ćemo odmah govoriti odrješito i jezgrovito, dakle brak naš imao bi se oživotvoriti smjesta čim dobijem potrebita svjedočanstva i isprave da je vaša milost zaista udovicom...

- Po tom još nije stalno... - primijeti ona tiho.

- Stalno je, ali zakon nije zadovoljen.

- No da se on kojim slučajem vrati, da još možda živi - mune grofici glavom - i da stane opet tražiti polovicu imetka s onim nesretnim ugovorom?

- Pošto ova nagodba stane na snagu, ugovor će progutati vatra. Tu više nema posla među nikim, osim među vama, grofice, i vašom pokćerkom Jelenom... Međutim, ja ću za koji dan pridonijeti svjedočanstvo, jasno i jako, da takve pomisli ne mogu uzdignuti niti

najneznatnijega oblačka brige u grofičinoj duši...

Nakon ovoga razgovora otvorila se opet principalova vrata. Duganu je valjalo naoštriti novo novcato pero. On je prepisivao nagodbu pozorno i mudro. Dapače, oko je njegovo onako preko naočala zabadalo u pojedine riječi, a o nekoje se i tako zakopčilo da bi mislio - istrgnut će ih iz sastavka na papiru.

Fiškal privede Jelenu njenoj budućoj majci. Grofici Olgi očito se sviđalo priprosto djevojče, no kada god bi ona pozornije motrila svoju pokćerku, pojavljivao bi se neki tajni nemir u duši fiškalovoj. No ovomu, dakako, na veleuzgojenom fiškalskom obrazu ne bijaše niti najtanjega traga...

Nagodba bijaše zgotovljena i od svjedoka potpisana. Ženidbeni ugovor Lace s groficom Olgom bi spaljen i uništen.

Od dana sklopljene nagodbe nekako se nije dalo fiškalu Podgorskomu tako tačno i marljivo raditi u svojoj pisarni. Često i često putovao bi u dvorove grofice Olge, tamo ostajao sa štićenicom Jelenom po više dana. Poslove bi povjeravao potpuno Duganu. Adlatus ih često nije razumio, ali je zato više puta krupan znoj oblijevao njegovo čelo dok je po knjigama rovao i u njima našao kako će najbolje riješiti zadane mu poslove. Međutim se on uveliko pogospodio, a u kući fiškala Podgorskoga postao čitav goso. S gazdaricom bi se kućnom gostio za odsuća fiškalova - a išlo mu je dakako u slast. Ona, sama krupna i debela žena, u srednjim godinama te za svoj stališ dosta pristala žena, divila bi se kako se gospodin adlatus potkožuje od neko doba. A niti vrijedni gospodin Dugan nije se uklanjao miloštama gazdarice niti prigovarao njezinu tetošenju i brizi za nj.

Nekoga dana ne bijaše fiškala sa svojom štićenicom po običaju kod kuće.

Od stranaka je doputovao dosta lijep puran. Dugan je otro naočale i veoma pozorno pregledao žrtvu.

- Ne bismo li mu odrubili glavu i bacili ga na paklenske muke u peć? - šapne ljubazno gazdarica.

Dugan blagodušno pogleda preko naočala.

- Dakako, ne treba sve na nos objesiti spectabilisu principalu! - dao je razumjeti drugarici.

- I ja tako mislim - kimnu ona. Crvenoj ptici frknula glava na pragu pisarne kano kakvomu komunardu ili buntovniku. Ako itko, to on bijaše kriv - što je živ.

Kada stadoše gazdarica i Dugan vrlom i sočnom pečenkom mastiti bradu, upita ona napokon:

- Što li se to zgađa s našim gospodinom? Tako često putuje u dvorove grofice Olge... Ona je udovica...

Dugan se držaše otajstvenije nego Pitija kadno bi sjela na svoj tronožac.

- Mi bar nešto pozitivno imamo ovdje - takne on kažiprstom u čelo vrh naočala - no žene... duga kosa, kratka pamet, a dug, dug jezik.

Iz toga odgovora mogla je naslućivati krupna gazdarica ipak toliko da je gospodinu adlatusu nešto više poznato nego njoj.

- Ej, gospodine, vi ste ipak već mene iskusili... da moj jezik... - zažubori ona zapinjući glasom.

- Hm. Bog i duša, vrijedan biste mogli izuzetak biti. Ali, pst... to vam je strašna tajna... - zabrinuto će on.

- Ne bojte se... Evo i današnja crvena ptica je tajna pak? Ne pouzdaje li se vaše srce? - ljupko će gazdarica.

- Da, da, sve je lijepo... - skanjivaše se Dugan... sve je lijepo... no neka vam bude, sjednite bliže...

- Ali pst... da ste zid, da ste kamen, da ste grob?... - istisne prispodobe Dugan. - Znate što i kako? Naš spectabilis principal oženit će se groficom! - On skine naočale. - A sada slijedi tajna nad tajnama - zapjeva šapćućim glasom - mlada gospodična Jelena postala je kćerkom grofičinom... Bit će to stari grijesi, hoću reći mlađi, koji se sada pod stare dane okajavaju...

Gazdarica je podigla pregaču i stala lice i usta otirati ne odgovorivši

na otkrivenu tajnu ni crne, ni bijele.

Duganu se takvo ravnodušje nije sviđalo, zato je pograbio i obijelio čitav batak od purana, da pritaji svoje nezadovoljstvo...

Vani zaštropotala iz daljine kola. Vjerni Dugan i gazdarica skočiše od stola i pospremiše najvećom brzinom oružje.

Kola dojuriše i stadoše upravo pred fiškalovom kućom. Jelena i Podgorski izađoše. Fiškalovo lice bijaše tako voljno i dobrodušno da je svomu Duganu s punim priznanjem stisnuo ruku.

Potajice i neopaženo sa strane proždiraše očima fiškala i Jelenu dvoje čudnovatih ljudi. Jedno od njih bijaše muškarac dug, mršav i zgrbljen, a brada sinja, nečista i progrušala i sjedinom prikrivala mu obrazinu. Izlizani, dugački kaput kano da bijaše prilijepljen na njegove goleme kosti. Uz ovu ljudeskaru stisnulo se ispod ruke mu žensko lice, također mršavo, dok lične crte, premda razrovane i razorene, odavahu nekadanju ljepotu svoju, kano kada gledaš razvaline palače na kojoj odmah prepoznaješ prošli sjaj. Na tim crtama drhtalo je nešto bakantično, pomiješano sa žučljivom zlobom i odurnim pregaranjem...

- Pa ova cura da je tvoja kći? Pah! Moj zakleti druže, ako sam propala, kao i ti, ali nijesam luda! Nije li to lice živ živcati Podgorski? Gledaj samo, gledaj samo! Držim da bismo već mogli svoja opažanja zaključiti... i započeti djelo! Ako ti već jednom nije jasno da ova cura nije tvoja krv, kano što Podgorski nije tvoj sin, tada idi, luđače, ja te napuštam sama sebi!... - šaptaše ujedljivim i prijetećim glasom žena svomu rutavcu.

- Na posao! Pravo imaš! - graknu on hrapavim i suhim grlom, iz koga je zaudarala neka smjesa nesnošljive duhe kakva se običaje izvijati iz trupla skitalica koji su se propili.

- Na posao! Odmah na posao! A ti me pričekaj...

- Zar odmah? Ne prenaglo; čekajmo do sutra. Još možemo prisnovati ovo, zamisliti ono... a tada juriš!

- Do sutra! A ja tebi sada velim da si luda! Do sutra! Mi možemo odlagati od danas do sutra! Velim ti, pričekaj me!

Žena se odijeli od svoga rutavca, a on sune prema fiškalovoj kući grozničavom hitrinom. Svaki korak njegov izdavao je junaka strojem koji sam sebe sili i hrabri naprijed. On je već uljegao u kuću Podgorskoga.

- Oho! Molim lijepo, poštovani gospodine, šta želite? Ne ide se to samo naprijed kano u kokošjem logoru! - oštro će gospodin Dugan sustaviti pridošlicu koji je upravio korak ravno u sobu Podgorskoga.

- A kakav si ti delija! - otresito odvrati rutavac. - Ja hoću odmah, odmah, čuj me, s fiškalom govoriti.

- Samo polako, samo polako, domine - izmjeri Dugan posve savjesno i značajno strančev izlizani kaput. - Gospodin fiškal je umoran, baš je došao s puta. Prije ćemo pitati da li je slobodno.

- Iš s puta! - odrinu rutavac gospodina adlatusa kano da vrapce tjera, pa i ne pokucavši uniđe ravno u fiškalovu sobu.

S Podgorskim na širokom, kožnatom divanu sjedilo je djevojče Jelena.

Rutavac uperi oči u djevojku.

- Pravo ima! Ona ima fini nos! Prijevara! Prijevara! Prijevara! - zamrmlja rutavac, a bijesne je oči točio po fiškalovoj sobi...

- Dijete, možeš u svoju sobu. Nova stranka. Konferencija!

Jelena se udalji.

- Nova stranka! - podrugljivo naglasi rutavac i baci svoje koštunjavo i zgrbljeno tijelo na divan bez svakoga pitanja.

- Dakako, nova stranka! - puhnu još jednom silovito.

Premda bijaše fiškal široke volje, nije ipak bio voljan snositi iskrenu drzovitost nepoznata klijenta.

- S kim imam čast...? - zakriješti on tako neprijazno i suho da se stranac lecnuo.

- Prošlo je dakako petnaest godina! Ja sam Laca, suprug grofice Olge, spectabilis kolega! Nešto će ipak još biti na meni od poznatog ti iz davnine grofa Lace! - nakesi se rutavac tako surovo kano da je

još htio dodati: ali ću te smjesta ščepati za grkljan!

Fiškal se uhvati za pisaći stol. Namrštena čela odvrati strancu:

- Ovo mjesto je doduše maleno, ali i ovdje vlada zakon i policajna sigurnost da štiti napadnute protiv pustolova, premda takve ptice još nijesu dolazile u ovaj kraj, napose u zimsko doba. Moj prijatelj grof Laca je davno umro. Ja imam jasna i nedvoumna svjedočanstva.

- A ha, ha, ha! Dakle ja sam mrtav! O, ti si mudra glavica. Skrbnik moga djeteta! Dakako! A kada tamo... o, prijevara!... - zakrvavile rutavčeve oči, i njegovo zgureno tijelo stade se dizati s divana.

- Ti me ne poznaješ! Dapače, dobro me poznaješ. Dakako! Ja živ Laca... živ... neću moći dokazati protiv tvojih svjedočanstava da sam živ! A ti... ćeš brak sklopiti s groficom Olgom... i skrbnik mojega djeteta... ha, ha, ha!... moje dijete... pogrofoviti... Ej, dijelismo dvoboj! Posvijetlit ću ti na tvojoj svadbi...

Rutavac dovrši i opet padne u naslonjač.

Podgorski trgnu sa stijene staru kuburu okovanu u srebro.

- Nosi se, pustahijo, bez traga! Drukčije... Da se nijesi više pojavio u ovoj okolini... Ja ću te dati uhapsiti i zatvoriti...

- E, nije šala! Uzjunačio se pod stare dane! - zagrokće stranac sumornim i kiselim glasom. - Molim te, kolega, pusti takve ludorije. Sklopi sa mnom nagodbu. Ja se ne otimljem za svoju bivšu ženu... Ja imam jedno kljuse koje me prati kano nečisti duh... ali... Nagodimo se... podaj mi ruku, spectabilis! Priznaj da sam živ, da sam tu... Nagodimo se. Daj novaca... novaca... znaš me... Samo ćeš mi reći je li tvoja kći, zarekoh se... ha, ha, ha, ništa, nego zarekoh se, ta štićenica, je li ono isto dijete štono ga je rodila Karolina?... Žene, dakako žene!!

- Apage, satanas! Pustolove! - Podgorski skoči k vratima i širom ih otvori držeći kuburu... - Dugane, Dugane! Amo!...

- Spectabilis domine! - ozove se adlatus plahim i drhtavim glasom.

- Napolje, pustolove! Razbojnik, hoće me porobiti... porobiti! Vičite ljude u pomoć... neka ga uhvate! - kriještio je fiškal.

Duganu klecahu noge. Nije se mogao snaći, niti riječi dahnuti, a

kamoli zvati u pomoć...

- Vivat, kolega! Dakle nema nagodbe među nama! Suvišno je zvati ljude u pomoć. Umirite se.

XVI.
OVRHA

Vanredni klijent je odmaglio. Podgorski zavukao se u svoju sobu i zaključao. Dugan odlunjao je u kuhinju. Stresao se sav i puhnuo kao zec: - Odmah mi bijaše oduran taj rutavac! Evo, evo skoro nesreće! Robija, pa po bijelom danu! Robija! O, animalia!

- Vanitas vanitatum! Taština nad taštinama! Sve je propalo! Smutnja, đavo, pakao! I ništa! - škrinu fiškal zubima i stisnu pesti. Nasloni se o divan te stade razmišljati.

- Sve moje osnove, toliko izdanje novaca, zatajivanje sama sebe i svoga imena vlastitoj kćeri, pa da sve to surva u bezdno, unepovrat ovakvo lunjalo i klatež! O ne! Sto puta ne! Ti ne živiš, varalica si, hulja! U zatvor s tobom! Ja, ja imam bjelodane isprave da ne nosiš više žive glave. Isprave su tu, a tebe ćemo zatvoriti i odagnati kano varalicu!

- Ali on će doći u njezine dvorove, ona će ga prepoznati - doda fiškal nakon kratke stanke - a tada... tada... prestaje sve...! - ušuti fiškal, a pred njegovom dušom pukla je neizmjerna praznina i pustoš. Njegove misli dođoše na neki rub, otkale upriješe vid u bezdan ponor...

- Ovako ili nikako! - prene se on napokon. - Pa puklo kud puklo!

Pozove adlatusa.

- Dugane - počne on tobože spokojno - oni su valjan i privržen.

Adlatus popravi naočale.

- Jesu li upamtili obrazinu onoga lopova štono me htjede netom porobiti?

- O, jesam! Takvim sokolima i ne rodi naš kraj.

- Pođite od krčme do krčme. Tražite svuda dokle ga nađete. A onda ga ne pustite s vida i pratite ga svuda. Možete mi i pismeno javiti da

nađoste pticu. Mi ćemo joj onda već potpisati put preko granice. Letjet će znati.

Laca, ostavivši fiškalovu kuću, hitro nađe svoju drugaricu.

- Ne pozna me. Veli da je grof Laca mrtav... i bacili me velikom bukom napolje. Da mi nije stalo do tebe i da sam imao, kako nijesam, oružja, ustrijelio bih ga poput pseta! Moja draga, o što sada? Ti si mudra glavica! - sažme Laca bezbrižno ramenima.

Drugarica se zamisli.

- A imaš li kakvih isprava u sebe za dokaz svoje osobe? - upita ona.

- Isprava! Pitanja li! Moje isprave bijahu banke. Njima sam dokazivao svoju osobu.

- Tada ti valja ići k svojoj supruzi, grofici Olgi, ona će te prepoznati!

- A baci li me i ona napolje?

- No Podgorski neće uspjeti sa svojom ženidbom. Ona ga neće htjeti kad se bude uvjerila da još treba s tvojim životom računati.

- On ima isprave da je grof Laca mrtav, odnosno ja, pa će je uvjeriti.

- Što još! Isprave! Papir nije krv!

- Pa što poslije?

- Ja još sama ne znam. Ali će doći svojim redom...

- A sada?

- Sada? Eh... takva pitanja rješavaš ti...

Laca i drugarica mu odvukoše se u posljednju krčmu mjesta Krapine.

Drugarica Lacina bijaše poznata nekada dražesna udovica Elvira. S padanjem njezine ljepote uzastopce je slijedila i praznina kese. Na licu njezinu stadoše se pomaljati jesenski dani ljudskoga života, a strasti, taj žar vrućega ljeta - mladačkoga života - razvorale pukotinama po obrazu, kano kada gledaš duboka korita davno presahlih rijeka...

Takva sastala se opet s Lacom. Toplim zagrljajem poletješe si u

susret, kano rđa na gvožđe. Našla tuga bijedu, pa pjevahu zajedno. I ne rastadoše se.

Adlatus Dugan imao je drukčije dobar nos. Nađe napokon svoj predmet i dojavi fiškalu.

Premda u gradu Krapini ne bijaše bogzna kako uređeno redarstvo, ipak nije stajalo fiškala, najznamenitijeg čovjeka u gradu, mnogo truda da je bio odmah ulovljen grof Laca i doveden pred trbušata senatora u gradu, a prijatelja i pobratima Podgorskoga.

Senator Jurica, tako ga zvalo, bijaše obrazom i riječju sama strogost, apsolutist i stvoren za tiraniju.

Kada mu dovedoše supijana Lacu, nazdravi mu on ovako:

- Ej, delijo! Ti se klatariš ovuda i uznemiruješ našu gospodu! Kažider putni list, da ti poznamo obrazinu!

- U mene nema putnoga lista - smrsi Laca.

- Dakle ptica bez krila pala s neba u naše mirno mjesto! O, tada ćemo s pticom u krletku, pa s njom preko granice! - puhnu senator, a na sljepočicama mu probije znoj.

- Pa kakvo ime nosi vaše gospodstvo i otkuda je? - doda senator.

- Ne odgovaram!

- Bene, bene. Ne odgovaraš. Martine! - prikrči šerežanima - još noćas da odvedu tog ohologa svata u Zagreb. Pozorno da sapnu lisičine! U pritvor s njim dok mu napišemo putni list.

Onizak, debeo i crven čovjek pokaže ključe.

- Hajde! - naznači grofu Laci put pred sobom. - Da, još nešto - ustavi ih senator. - Kakva li ono bitanga bijaše u tvojem društvu, štono je umakla stražaru?

- Ne odgovaram.

- Bene, bene. Ne odgovaraš. Uhvatit će je drugi, umakne li nama. Ajde! - mahne desnicom senator krapinski.

Istoga dana uvečer bijaše u fiškalovoj kući obilna večera. Okolo puna stola sjedile četiri osobe: Podgorski, Dugan, Jelena i senator

Jurica.

- U zdravlje, senatoru! Jurica, ti si na svom mjestu! - reče fiškal.

- Tri gunja sam dao šerežanima na put. Baš je ciča zima. Taj ptić bi dobio kijavicu! A gospoda u Zagrebu mogla bi me još za takva nitkova na račun pozvati. Do vraga! Ja danas ne shvaćam tih novih zakona i njihovih paragrafa. Tu trebaš na bitangu paziti kano na svoje oko u glavi. I to krste naši filozofi tamo u Zagrebu humanitet! Puf! Bog te živi, spectabilis! - dahnu silno senator, iskapi visoku čašu do dna i mljacne dva-tri puta jezikom, zadovoljan sam sobom.

- Ja ću odmah sutra krenuti u Zagreb i prikričati tim vrijednim humanitarcima da dobro paze na ovakvu vucibatinu. Amice, kakve su to danas pravice, mogli bi ga pustiti u svijet. A on bi lijepo na meni iskalio svoju osvetu jer stalno sluti da sam ja povodom njegovu hapšenju - pridoda tobože zabrinuto fiškal. Ali bilo je i drugih većih razloga za njegovu odluku putovati za grofom Lacom u Zagreb.

- Spectabilis amice! Držim da ipak nije vrijedno u toj zimi putovati u Zagreb, pa za takvu bitangu! - upozori senator fiškala i začepi omašnim zalogajem razgovorljiva usta.

- Ah, dakako! Šta još? Da ja samo zato pođem na tako dalek put. Poslova je drugih radi kojih se već odavna spremam onamo.

- Kakav bi zemljak mogao biti? Ja sam razmišljao - započne opet senator otirući usta ubrusom. - Po koštrunjastoj glavi sudeći i po nečistoći rekao bih da je Mađar.

- Da, nešto ciganskoga ima u sebi - namršteno će Podgorski.

Dok se tako razgovarahu kod punoga stola i u toploj sobi krapinska gospoda, jurile su odugačke saone, proviđene slamom, put Zagreba. Dva dobrodušna šerežana i kočijaš pratili su Lacu u lisičinama i omotaše svoga gosta debelim gunjem. Laca se nije protivio toj usluzi, premda je gunj silno vonjao onim duhom kakav osjetiš kada stupiš u konjsku štalu. Gunj bijaše zaista iz senatorove štale.

Saone penjahu se lagano uzbrdo nedaleko od Krapine. Ispred saona vukla se nekakva utvara. Ona kašljucne nekoliko puta, na što silno

zagrohoće Laca i kano da pomaknu ruke u lisičinama.

- Ona je! Uh, samo tri riječi, ali kako? - šapnu sam sebi grof Laca.

Saone primakoše se do utvare. Ona se privuče i stane smiono i ponizno moliti.

- Niks tajč... - odvrati joj jedan šerežan. - Šta traži? Ja ne razumijem.

- Ni ja - promrmlja drugi.

- Uboga prosjakinja. Moli da je primite malo na kola do prve kuće jer već ne može dalje - umiješa se Laca tumačeći šerežanima.

- E, pa neka sjedne do kočijaša - dozvoli jedan šerežan, čemu se nije nitko protivio.

Grof Laca radosno dozvoli utvari da se popne na saone.

Popevši se utvara na saone, uštinu Lacu od svega srca.

- Sam đavo te donio! Kako si znala? Skuhao nam poparu.

- I mi ćemo njemu! - tako se razgovarahu Laca i utvara.

- Niks krobotiš?... Tu baba...? - zijevnu jedan od šerežana.

- Niks - lakonično odgovori ona.

- Kako može po našem kraju putovati i prosjačiti, a ne zna hrvatski govoriti? - reče drugi šerežan.

- A molim te! Klatari se u nas već svaki vrag! odvrati drugi nekom policajnom gorljivošću.

Zgoda je prijala Laci i onoj utvari da se mogu na tuđem jeziku do mile volje razgovarati.

- Kod prve krčme ja ću saći sa saona, u njoj noćiti i jutrom krenuti natrag u Krapinu.

- Ah, Elviro! - zamrmlja Laca. - Ne pusti me. Šta ćeš tamo?

- Ne budali. Mi ćemo se opet sastati. A ja moram njemu vratiti šilo za ognjilo. Polugu ću mu izmaknuti. Razoriti temelj na kom stoji u borbi protiv nas. Kada bude nestalo predmeta, prestat će i njegova borba i radnja protiv nas.

- Ne razumijem tvojih osnova. Dosada bijaše sve zaman. Promašismo!

- Ne razumiješ?

- Ne.

- Tim bolje. Niks dajč... - podrugljivo odvrati ona i kod prve krčme sađe iz kola.

Elvira se vratila u Krapinu. Već u seljačkim kućama blizu mjesta raspitala se potanko o stanju u kući fiškalovoj. Za nuždu je znala toliko jezika da je u njemu saznala što je tražila. Nabori njezina istrošena lica kano da se umnožaše. Neka stalna, paklena osnova plamtjela u njezinim očima iz kojih si čitao neopisivu zlobu, crnu mržnju i grdnu osvetljivost.

Odmah je saznala da je Podgorski otputovao u Zagreb. Sinulo je njoj u glavi koji je tomu uzrok. Đavola bi on na ledu potkovao, a kamoli neće svoje osnove privesti cilju. - Ali stani! - škrinu ona, stisnu pesti i naceri se.

- Baš si dao zgodu za moj naum! Uništit ću te! Uništiti! - zviždaše ona poput zmije. - Ako ti vraga potkivaš na ledu, ali je i đavolu lako u trski svirati! Baš si mi dao zgodu.

Niti sat nije Dugan proboravio u odvjetničkoj pisarni poslije podne. Principal je otputovao. Valjalo je i njemu nešto dulje disati na svježem zraku.

Elvira se zavuče u kuću. Stupivši preko praga, spopane je drhtavica. Pomislila je na neuspjeh. Ali se osokoli i potjera sama sobom naprijed.

Omašna gazdarica prva je susretne. Ali se nijesu razumjele dok nije gazdarica pozvala gospodičnu Jelenu da je došla strana žena i da nešto želi.

U tuđem jeziku i drhtavim glasom pitaše Elvira za Jakoba Podgorskoga i njegovu kćer. Jelena joj razloži da Podgorski nema kćeri, da je ona štićenica njegova, a skrbnik sâm da je odsutan.

- Dakle tako je! - pomisli ona.

- No ja bih rada govoriti s gospodičnom Jelenom - reče Elvira nešto zagušenim glasom.

- Ja sam - odvrati djevojka i uvede neznanku u svoje sobe, a gazdarica ode po poslu.

Elvira i ne pitajući ništa posadi se umorna na stolac.

Jelena je plaho motrila.

- Oh, dijete! Dijete moje! - stade Elvira jecajući grliti djevojčine ruke.

- Uboga, strana ženo, šta vam je? Da li što trebate? - upita je čuvstveno i bezazleno Jelena, a na njezinu licu pojavi se začuđenje.

- Oh, da! Ja sam uboga! Preuboga! Ja sam strana, tuđa! Ja sam potrebna... o da! - lamaše rukama Elvira stenjući od tobožnje boli...

- Ja sam uboga - nastavi ona - jer ne smijem znati za svoje dijete, za svoju dragu kćerku koju sam pod srcem nosila... Ja sam joj strana, ja sam joj tuđa... jer moram biti... oh, ja sam potrebna! Potreba je moja velika: da pritisnem svoje dijete na srce, na ono srce pod kojim ga nosih! Jeleno, slatko dijete moje! Ti si moja kći! Rasla si pod mojim srcem! Oh, nazovi svoju majku majkom, nazovi je pa ja idem opet u svijet, i tamo ću blažena umrijeti...!

I ona privuče Jelenu na svoje grudi.

Djevojka se nije opirala. Noge joj klecahu, lice problijedjelo, a tijelo drhtalo nekom tamnom duševnom groznicom.

Neiskusnom djevojčetu stalo najednoć svitati i mračiti se pred očima. Njezin razum bio je sličan kugli štono se ispred svjetla okreće okolo svoje osi, te biva vazda jedna polovica sada u svjetlu, sada u tmini...

- Ti... ti... si moja majka?... - uzrujano će napokon Jelena.

- O, ja sam tvoja majka! Tako mi bog pomogao... ali tvoj otac, tvoj otac ne dopušta da ja budem tvojom majkom. On je preohol...

- Moj otac? Ali ja nemam oca, niti...

- Tko ti, dijete, tako reče? - zajeca iznova Elvira i sijevne lukavim okom po sobi, dok je djevojče posve smeteno piljilo u pod.

- Moj štitnik Podgorski...

- Jao, on! On! On! Dakle i on taji da je tvoj otac... Dakako! Jer sluti da ja još živim. A kada dozna da sam već otišla bogu na račun, tada će ti kazati da je grofica Olga tvoja prava mati, i onda će istom priznati svoje očinstvo! Onda... kada tvoja majka bude već gnjila u zemlji... - ridaše Elvira bez kraja i konca.

Iza toga posadila je tobožnja majka svoju tobožnju kćer uza se i počela joj tolikom živahnošću opisivati izmišljeni roman kako je ona postala majkom Jelene da je bezazleno djevojče potpuno bilo uvjereno o svojoj novoj sreći gdje upoznaje oca i majku, pa još oboje u životu!

- Vidiš, dijete slatko moje, ti jošte ne poznaješ svijeta i njegovih boli. Ne poznaješ ljudi i njihovih ciljeva - zaključivala je Elvira svoj roman. - Tvoj otac, Jakob Podgorski, koji bi imao biti moj po bogu i pravu suprug, odbio me kano granu od stabla. Napustio me u tuđem svijetu i dao mojim tutorima silan novac, ali da nikada više ne pitam za njega i za dijete svoje - za tebe! Sve je to on uradio radi grofice Olge! Bacio moju vjernu i žarku ljubav pod pete. A kukavni novac je hitio podlim tutorima da za taj novac zaboravim tebe! Da se prebijam od nemila do nedraga, od tuđega praga do tuđega ognjišta! I kada posta grofica Olga udovicom, petnaest godina, dijete moje, čekao je na moju smrt da može nju dobiti. Ali bog je drukčije htio. Da ja prije još vidim svoje slatko dijete!...

I Elvira stade žarkim cjelovima opsipavati djevojku...

Napokon je bilo uglavljeno među Jelenom i novom majkom da će hrabro dočekati Podgorskoga. I kći se zavjerila majci da će prije s njom ići u svijet i napustiti očev dom nego da otac majku koju je evo našla opet otjera u bijeli svijet.

Tako je domakla i noć. Elvira je slavila pobjedu lukavosti i himbe. Djevojče je cvalo u licu. Ali katkad proburazila bi joj nevino srce neka tajna i nejasna slutnja... neka bespredmetna groza koja bi hitro iščeznula, kano grabilica što leti u beskonačnim ružičastim poljanama.

I nađena majka i nađena kći slatko večerahu. Gazdarica je doznala

da je nova gostinja najbliža rođakinja gospodina Podgorskoga.

Za večere iznenada zatraži Elvira kćerku da joj donese iz očeve sobe sliku Podgorskoga. Bezazleno dijete skoči u fiškalovu sobu.

Čitav pakao sijevnu iz Elvirina oka. Strignu njime naokolo poput krvoždna tigra, nešto ispusti iz sitne kutijice u obližnju čašu. I sve se opet umiri...

Jelena donese veliku sliku na platnu.

- Ah, on! On! - uzdahnu Elvira.

- Oh, možda će mu omekšati oholo i tašto srce - nastavi ona, pa će jakim glasom:

- Dijete! Kćeri moja! Da bog živi našega oca Jakoba Podgorskoga! U zdravlje njemu! U sreću našu!... Ova čaša do dna!...

- Majko draga, ja u drugoj zgodi ne bih pila. Ali večeras ispunjam želju tvoju!

- Tako, dijete moje! - stade opet Elvira grliti Jelenu kada je ispila čašu.

Odvečeralo se. Gazdarica pospremila i otišla na konak.

Jelenu stade hvatati drijem. Ona se samo smiješila...

- Djeluje... nešto je prerano... slabo tijelo... mlado... slaba narav... Ali same smo... - šaptala zlotvorica...

- Majko... maj... oče... oč... - Jelena je usnula...

- Tako! Divno! Divno! Ej, Jakobe Podgorski! Ti si uništen! Temelj tvojih osnova... evo ti ga!... - pokaže Elvira na djevojku kojoj se stalo tamnosivo bljedilo prelijevati licem.

Elvira sunu u fiškalovu sobu.

- Sve je zaključano! Do vraga! Trebalo bi na put nakon tako lijepa uspjeha! Ej, moj doktore Laca! Kako će groktati od zadovoljstva! Ti si počeo dvoboj, ja sam ga svršila! Tko će sada pobijeđenoga liječiti? Ha, ha, ha!...

- Evo; tu će biti nešto... - pograbi grabežljiva žena lisnicu koju je

opazila u nekom pretincu pisaćega stola... - Ej, dakako! Za put... za put!...

U mrkloj noći, kad je čitavu fiškalovu kuću obuzela tama, otvorila je tiho, tiho utvara jedan prozor u vrt. Isplazila kroz prozor poput zmije. Spustila se na zemlju i pritvorila lagano prozor.

Utvara uminula u noć...

XVII.
POVRAT U PRIJAŠNJE STANJE

Kad je ujutro Dugan došao u pisarnu, navijesti mu pouzdana gazdarica da su jučer dobili gosta. Rijetkost u kući. Nekakva rođakinja. Švabica. Ni riječi nije razumjela.

Adlatus bijaše zlovoljan, pa ne odvrati ništa na pouzdanu vijest.

Jutarnje su ure tekle. Prošla i jedanaesta.

- Šta je to od naše gospodične i te gostinje! Gospodična barem vazda rano ustaje.

- Probudite ih ako vam nije pravo! - odsiječe Dugan koji je s velikom pozornošću pisao.

- Prošlo je i podne! - dahnu teško gazdarica.

- A jeste li kucali? - odvrati Dugan.

- Tri do četiri puta...

- Pa?

- Nitko ništa.

- Udarit ću ja. Pa da vidimo neće li se probuditi.

I što reče, to učini.

Lupanje je Duganove šake odjekivalo fiškalovim domom, ali nitko se nije oglasio.

Dozvaše susjede. I senator Jurica je došao. Gazdarica natanko ispripovijeda sve i da su Jelena i strana žena govorile tuđim jezikom koji ona nije razumjela.

I vrata budu silom otvorena.

Već ohladnjelo tijelo Jelene kočilo se na divanu.

Senator zažagri strašno očima.

Adlatusu uzježila se kosa. Gazdaricu stislo u grlu, ne mogaše od užasa niti riječi izustiti.

Hitro se skupi sila božja svijeta. Našli i jedan prozor na vrt otvoren. Snijegom se poznao trag. Pošli za njim. Vodio do ceste i izgubio se!

- Mrtva! Mrtva! Mrtva! - odjekivalo Krapinom. Liječnik je mjesni utvrdio da je djevojče otrovano.

Sada je zamahnula bajka puka...

Neki je seljak što je baš došao na lice mjesta pripovijedao da je jučer tamo okolo njih lutala nekakva sablast i zapitkivala o fiškalu i njegovoj kćeri...

- Nije to gospodinova kći! - zakrči mu Dugan.

- No, no! Ja pak toga ne znam. Ali ta sablast je tako ispitivala. Govorila je da kršten čovjek nije mogao odmah shvatiti. Onako po prilici kao naši Židovi, poštujmo sveti krst i boga! - ogleda se brižno seljak.

Sada se opis seljakov o toj sablasti posve slagao s opisom gazdaričinim o tobožnjoj rođakinji koja je minula netragom.

A senator je svom strogošću i hladnokrvnošću preslušao oboje i sastavio o cijelom pronašašću tačan zapisnik...

- Danas jesmo, sutra nijesmo! O, spectabilis, sam zloduh te je nosio u Zagreb! - završi senator.

I bajanje puka raslo je sve više i više...

Seljaci, vazda praznovjerju skloni, kazivahu staru bajku da je ono bila nekakva utvara, Židovkinja. A Židovi da piju kršćansku krv, jer da ih ova krijepi i podržaje u životu. Da je ispila poput more krv nevinoj djevojci i da će sada putovati od grada do grada, od mjesta do mjesta. A Židovi će hrliti k njoj i sisati iz njezinih sisa nevinu krv kršćanske djevojke...

Jakob Podgorski obavio je u Zagrebu svoje poslove u najboljem redu i sam sebi na zadovoljstvo.

Ali ga obuze neka neodoljiva slutnja kada se zaputio kući.

- Tjeraj što ikada možeš, da smo za dana u Krapini! - prikrića žestoko kočijašu.

- Gospodin fiškal, stalno da smo za dana u Krapini. Pokrepali moji konji, ako ne! Poštujmo svetoga Antona, patrona od blaga! - odvrati mužek i stade cvrkutati malenim bičem po leđima niskih crljenka. Tako je zvao svoje bedevije.

I fiškal se vratio iz Zagreba u Krapinu. Saone jurile ravno k njegovoj kući. Sa strahom povirkivali su dobrodušni Krapinci na svoje prozore. Cvilio smrznut saonik, kano da jeca netko...

I fiškal Podgorski sađe sa saonica. Uniđe u svoj dom. Svjetina na hodniku. Svjetina po sobama. Svjetina u bašči. Svjetina svuda.

- Šta je to, za boga svetoga? - dahne fiškal, a nejasne slutnje zaokupe mu čitavo biće.

Prvi mu dojavi reskim glasom čitavu povijest senator Jurica.

Iza njega stao ridati Dugan u sve grlo.

Jakob Podgorski dugo je buljio u mrtvo tijelo Jelene...

- Ja... šta... šta... mrtva... - zahripi on, baci se na zemlju i stade trgati odijelo sa svoga tijela.

- O, ljudi! Prokletnici! O, znajte! To je moja krv! Moje dijete! Moja kći! Sve... sve... sve sam žrtvovao za nju! Sve! A sada? Vi nju uništiste, usmrtiste...!

I prestane trgati odijelo s tijela svojega. Onesvijestio se...

Liječnik ga je povratio k fizičkoj svijesti. Ali duh? Duh fiškala Jakoba Podgorskoga izgubio je zauvijek svoju svijest.

Nije dugo potrajalo vrijeme i Krapinom se razlijegao drugi kobni glas:

"Naš fiškal Jakob Podgorski poludio je..."

*

Za dva dana bio je sprovod Jeleni. Nazočna je bila čitava Krapina i obližnji seljaci. Sve je krenulo u sprovod, samo je adlatus imao pripaziti na nesretnoga principala, koji je ukočeno sjedio u svojoj sobi i kadšto prostenjao koju besaveznu izreku.

- Amen! - završio svećenik svoj Pater noster.

- Amen! - rozgotaše fiškal. Ta riječ prodrla je u njegov poremećeni duh!

- Amen! Amen! Amen! Povrat u prijašnje stanje! Restitutio in integrum! Amen! Amen! - grohtao on kružeći izbuljenim očima naokolo. - Amen! Amen! I ništa! Hihi! Hihi! Haha! Haha!...

I lupi šakom da se uzdrmalo čitavo stanje. A zatim se umiri poput janjeta.

Sprovod je otišao na groblje.

Kada je Dugan vidio da je fiškal krotak i kao da kani usnuti, napusti kuću i pođe za sprovodom put groblja.

Vrativši se Dugan, gazdarica i senator s liječnikom u kuću Jakoba Podgorskoga, ne nađoše ga više.

- Što zaboga uradiste da ste ga sama ostavili? - ukori liječnik Dugana.

- Bijaše miran i krotak, pa je i usnuo. Držah stoga da nije nužno stražiti - uzbuđeno će adlatus.

- Vi ste klipan i klepetalo! - rukne grubim glasom senator. Dugan pognu glavu.

I poslaše ljude da potraže nesretnika. Zaman.

Četiri sata daleko od Krapine sastane pogružena ženurina fiškala Podgorskoga na širokom drumu.

- Ej, Jakobe Podgorski! - doviknu mu ona na osam koračaja daljine.

On se prenu i izbulji u nju oči.

- Pozna li me vaše gospodstvo?

On je samo nijemo gledao.

- Dakako! Vaše gospodstvo ne pozna više udovice Elvire!

Luđak se prenu i zadrhta čitavim tijelom.

- Da, da! - osokoli se nakaza. - Kao što ne poznaste niti grofa Lacu. Dakako! Ja sam danas ružna kano vragova mati, a grof Laca ništarija i siromah. Oboje gorak kruh jedemo. Ali i vašemu gospodstvu uvalismo crnu pogaču u torbu. Ja Elvira i Laca napisasmo putnicu vašoj kćeri za bolji svijet i time prekinusmo vaš savez s groficom Olgom!

Luđak ruknu grozno i pogna za utvarom i spotače se u snijeg. Nje je nestalo...

Napokon za nekoliko dana nađoše slučajno fiškala Podgorskoga.

Prolazili ljudi mimo zapušteni ljetnikovac učiteljice Karoline. Iz zgrade se čulo neko stenjanje i hripanje.

Tu na podu, u studeni, ležaše nesretnik. Upalili mu se moždani. Upalila mu se krv.

Fiškal je pošao za svojom Jelenom...

*

Skrbnikom za ostavštinu fiškala Jakoba Podgorskoga bude imenovan neki Vilko Jelinac, varaždinski odvjetnik. Ne zna se da li se on ikada u životu sastao s Jakobom Podgorskim. Ali taj Vilko Jelinac jest onaj ilirski pjesnik Vilko u pripovijesti.

Kano kurator ostavštine Jakoba Podgorskoga našao je u životopisu čitavo gradivo ovoj pripovijesti.

Sada je saznala i grofica Olga osnovu pokojnoga fiškala Podgorskoga...

Ona je ostala i dalje udovica uz živa supruga.

Pripovijedaju da je nedavno preko svog dvorskog odbrojila silan novac nekakvomu rutavu i surovu čovjeku. Da mu je dvorski zaprijetio da se više ne približi dvoru grofice Olge. Ona potpomaže

sirote. Nabavlja knjige i odijela siromašnoj školskoj djeci našega puka. Seljani je nazivlju dobrotvorkom svojom...

Gospodin Dugan nosi vazda dugačko guščje pero iza uha. Tjera nadripisariju u Krapini. Bivša gazdarica pokojnoga fiškala dijeli s njim udes života. Skrbnik ostavštine poklonio mu sve stare patente.

A to su silne knjižurine.

Nije šale.

Nadripisar uči ih dan i noć, i vazda se na njihove paragrafe pozivlje pred svojim poštovanim klijentima. Može se pak pouzdano reći da je mnogo prisvojio od pokojnog fiškala.

*

U bolnici zagrebačkih milosrdnika leži gola duša bez sreće. Iz trupa joj zaudara nepodnošljiv smrad.

- Ja, kako vidiš, za koji sat putujem tamo na onaj svijet k našim prijateljima - prošunta truplo. - Svemu je kraj! Ja ipak ne okaljah duše tako kao ti!

- Daj ti meni samo novaca, druže, pa se ne brini za moju dušu.

- Što ga ima, u tebe je! Dakle, što me natežeš?

- Eh, dok ti ne veliš, nije moje.

- Valjda će se pojaviti nasljednici? - nakesi se sumorno truplo.

I nasta dugačak muk.

- Laca, onda zbogom!

- Ideš?

- Da.

- Nećemo se više vidjeti.

- Ako otegneš, kako proričeš, ne.

- A šta s tobom?

- Ne brini se, druže. Dok bude novaca, bit će tako kao i dosada. Kada ih ne bude, neću se žacati ničega... I neću hodočastiti k popu na ispovijed. Nakon svega pak primiše me ovdje, kako su i tebe. Svakako veći luđaci od nas koji ovako lijepe zgrade podigoše za nas.

- Milosrđe! - prošunta truplo.

- Ha, ha, ha! - zahohoće ona.

- Zla li si! Da te guja ujede, otrovala bi se - s velikim naporom će truplo i okrene se na drugu stranu.

- Laca, zbogom!

- Elviro... - prihvati truplo njezinu ruku.

Isti je dan oglasilo sitno zvonce kod milosrdnika da je Laca dobro proračunao svoj posljednji sat...

A Elvira? Rđa je otputovala dalje, da nađe gvožđe...

Rječnik

Abderićanin - ograničeni malograđanin (prema grčkom gradu Abderi)
abstine, sustine (lat.) - suzdrži se, suspregni se
adlatus (lat.) - pomoćnik, savjetnik, pobočnik
alegata (lat. mn. od ***alegat***) - pravni spis, pravno mišljenje
amice (lat.) - prijatelju
animalia (lat.) - životinje
Asini in pelle leonis... (lat.) - magarci u lavljoj koži
Apage, satanas! (grč.-hebr.) - odstupi sotono
apsolutorij (lat.) - odrješnica, otpuštanje, presuda kojom se netko rješava krivnje
ascetički - isposnički, asketski
ašešor (lat ***asesor***) - vijećnik, porotnik
auspicia (lat.) - predznaci, slutnje, izgledi

basta (tal.) - dosta
belajice - bijele čarape
bene (lat.) - dobro
Bonum mane, domine Dugan! (lat.) - Dobro jutro, gospodine Dugan!
bonum omen (lat.) - dobar znak
Broder (njem. iskvareno) - brat

ceteris exmissis (lat.) - izostavivši ostalo (nebitno)
clara pacta, boni amici (lat.) - čisti računi, dobri prijatelji
clarissime (lat.) - prejasni
cvanciga (prema njem. ***zwanzig*** - dvadeset) - nekadanji novac od 20 krajcara

dajčer (iskv. od njem. Deutsche) - Nijemac

de gustibus non est (disputandum) (lat.) - O ukusima se ne raspravlja
Deus est in nobis et nos agitante calescimus illo (lat.) - Bog je u nama i kada se on pokrene, grije nas nadahnuće.
Deus ex machina! (lat.) - bog iz stroja; kada u antičkom kazalištu pjesnik nije mogao riješiti zaplet u drami, spuštao je na pozornicu lik nekog boga koji bi razmrsio situaciju; neočekivana osoba ili događaj koji donose izlaz iz neke situacije
domine (lat.) - gospodine
dušoslovlje - neuspio pokušaj pohrvaćenja riječi psihologija

egida (grč.) - štit Zeusov i Atenin; pokroviteljstvo, zaštita, okrilje
ergo (lat.) - dakle
Eskulap - rimski bog medicine; ovdje ironično: lječnik

Filemon i Baucida - likovi iz grč. mita, muž i žena koji su jednom zgodom ugostili Zeusa kada ovaj nije mogao nigdje drugdje naći skloništa. Zato je Zeus njihovu kolibu pretvorio u prekrasan hram, a njih je, pošto su proživjeli dugovječni život, pretvorio u lipu i hrast i ostavio ih da i dalje žive ispred hrama
Fräulein (njem.) - gospođica

gratias (lat.) - hvala

hatar (mađ.) - kraj, predio, kotar
Hoc erat demonstrandum! (lat.) - to je trebalo dokazati
hohdajčer (iskv. njem.) - od hochdeutsch, "visoki njemački", književni njemački

informatorica (lat.) - kućna, privatna učiteljica
inter duobus (lat.) - među dvojicom (kad se dvojica...)
Inter duobus certantibus tertius gaudet! (lat.) - kad se dvojica prepiru, treći se koristi

juratuš (iskv. od lat. ***juratus***) - pravnik; student prava
jus (lat.) - pravo; studij prava

komunard (pariška komuna) - sudionik pariške komune 1871; pobunjenik, buntovnik; katkad isto što i komunist
košta (njem. Kost) - hrana, prehrana
kuljav - trbušast
kurator (lat.) - skrbnik, staratelj
kvaterni petak (od lat. ***quater*** - četiri puta) - post petkom četiri puta godišnje, na počecima godišnjih doba

mađarember (mađ. ***ember*** - čovjek) - Mađar, mađarski čovjek
malum omen (lat.) - loš znak
mežnar - zvonar, crkvenjak
Mickiewicz, Adam (1798-1855) - najveći poljski pjesnik (*Gospodin Tadija, Djedovi*itd.); utjecao na našu stariju književnost

nexus (lat.) - splet, čvor
niderdajčer (od njem. ***niederdeutsche***) - osoba koja govori donjonjemački dijalekt njemačkog jezika
niks krobotiš (iskv. njem.) - ne govorim hrvatski
niks tajč (iskv. njem.) - ne govorim njemački
nuzljub - suparnik u ljubavi

olina - količina, veličina (u matematici)

parta (po mađ.) - nakit na glavi djevojke; u prenesenom smislu: djevojka; ***stara parta*** - usjedjelica
piškor - čikov (vrsta ribe)
poculum caritatis (lat.) - čaša milosrđa
principal (lat.) - gospodar, nadstojnik, upravitelj
punctum (lat.) - točka

restitutio in integrum (lat.) - uspostavljanje prijašnjeg stanja
rif (mađ.) - stara ugarska mjera za dužinu, aršin, cca 70 cm

satis (lat.) - dosta
servus (lat.) - sluga (pozdrav među prijateljima)
silentium (lat.) - tišina

spectabilis (lat.) - uzoriti
spectabilis domine (lat.) - uzoriti gospodine
spectabilis, bonum mane praector (lat.) - uzoriti, dobro jutro želim

šerežanin (od franc. ***sergeant***) - serežanin, žandar u nekadašnjoj Vonoj krajini; vojnik uopće
Šijak - naziv za Požežane

tandem aliquando (lat.) - jedva jednom

vana verba (lat.) - prazne riječi
vanitas vanitatum (lat.) - taština nad taštinama
verbecijanska škola (lat.) - pravna škola koja slijedi mađarskog pravnika i znanstvenika iz 15. st. Istvana Verböczya
verzi - stihovi
vigilantibus jura (lat.) - prava pripadaju budnima
Vivat! (lat.) - živio

Weiter (njem.) - dakle

žrt - motka, štap

Bilješka o autoru

Ante Kovačić

Celine kraj Marije Gorice, 6. lipnja 1854. - Stenjevec, 10. prosinca 1889.

Ante Kovačić jedan je od najznačajnijih hrvatskih pisaca 19. stoljeća, čiji se roman *U registraturi* smatra vrhuncem hrvatske realistične književnosti.

Rodio se u Celinama 1854, a osnovno obrazovanje stječe u obližnjoj Mariji Gorici. Školovanje nastavlja u zagrebačkoj sjemenišnoj gimnaziji, te upisuje Pravni fakultet na kojemu diplomira 1878, te doktorira 1887. godine. Radi u odvjetničkim kancelarijama u Zagrebu i Karlovcu, a 1889. otvara samostalnu kancelariju u Glini. Kao pristaša Starčevićeve pravaške stranke sudjeluje u pokretanju lista "Hrvatska". Umire u psihijatrijskoj bolnici u Stenjevcu 1889. godine.

Kovačić se u hrvatskoj književnosti s podjednakim uspjehom javlja kao pjesnik, pripovjedač i feljtonist. Prvo zapaženo djelo kraći je roman *Baruničina ljubav* objavljen u "Viencu" 1877. godine, koji je zbog oštrog napada na aristokraciju te opisa situacija neprimjerenih za tadašnju književnost izazvao žestoke kritike. Sličnu recepciju

doživio je i Kovačićev drugi roman *Fiškal* (1882), gdje s pravaške pozicije kritizira političke neistomišljenike, posebice ilirce. Vrhunac Kovačićevog proznog rada njegov je treći roman *U registaturi*, uz *Seljačku bunu* Augusta Šenoe, proglašen najznačajnijim romanom 19. stoljeća, u kojemu je sažeo sve dotadašnje osobne književne, društvene i političke težnje. Djelo je izlazilo u "Viencu" 1888., a zbog izazvanih kontroverzi kao zasebna knjiga objavljen je tek 1911. Roman iznosi životnu priču Ivice Kičmanovića, koji nakon idiličnog djetinjstva na selu odlazi u grad na školovanje, gdje upoznaje fatalnu Lauru i niz likova važnih za njegov daljnji put koji kulminira ludilom i samoubojstvom. Galerija karaktera (Laura, Mecena, Zgubidan, kumordinar Žorž, Imbrica Špiček…) tipični su predstavnici hrvatske sredine, a sam Kičmanović predstavlja modernu inteligenciju izgubljenu u novim društvenim tokovima i njihovim upitnim vrijednostima.

Kovačićev romaneskni opus obuhvaća i nedovršeni roman *Među Žabari* na čijoj su meti kritike aristokracija i malograđanstvo, pritok negativnih stranih utjecaja i odnarođivanje. Ista problematika naći će svoje mjesto i u pripovijetkama širokog tematskog raspona s autobiografskim elementima, nerijetko trivijalne radnje i zapleta s likovima fatalnih žena i tragičnim usudima svojih glavnih junaka (*Miljenka*, *Ljubljanska katastrofa*, *Ladanjska sekta*, *Zagorski čudak*, *Bježi-hajka*).

Feljtonistički i kasniji pjesnički opus većinom je satiričko-ironijskog karaktera, s naglašenom antipatijom prema narodnjačkoj stranci i njezinim pristašama, primjerice izraženo u djelu *Smrt babe Čengićkinje* (1880), travestiji na poznati Mažuranićev ep. Kovačić na političkoj osnovi polemizira i s Augustom Šenoom, a u nizu feljtona *Iz Bombaja* obrušio se na čitavi spektar osoba iz javnog, društvenog i političkog života.

Kada Kovačić stupa na književnu scenu, doživljen je kao nekonvencionalan pisac s novom poetikom koja je rezultirala ekstremno pozitivnim i negativnim kritikama. Kovačiću se zamjerala izrazita pravaška nota kojom je kritizirao veliki dio hrvatske društvene scene, suprotstavljajući se pritom i neupitnim književnim autoritetima poput Šenoe. Za literarnu vrijednost

Kovačićeva opusa upitna je bila i njegova nekontrolirana bujna mašta, ali upravo je time Kovačić postizao originalnost djela - prožimanjem vlastitog unutarnjeg svijeta s prikazima stvarnosti.

* * *

Radnja romana *Fiškal* Ante Kovačića vezana je uz lik grofice Olge oko čije se ljubavi nadmeću lažni grof Laca i fiškal Jakob Podgorski. Unatoč trivijalnoj radnji (preljubi, osvete, ucjene, fatalne žene, trovanja), roman je karikaturalni prikaz pojedinih hrvatskih društvenih slojeva, zastupljenih mahom negativnim likovima, te predstavlja kritiku njihovih političkih opredjeljenja s istaknutim primjerom ismijavanja ilirke Karoline i njezinog kruga preporoditelja.

Tekst prema:

- Ante Kovačić: *Pripovijesti, Fiškal, Pjesme,* Pet stoljeća hrvatske književnosti, sv. 48, Zora-Matica hrvatska, Zagreb, 1962.

Impressum

Nakladnik:

Bulaja naklada d.o.o
Radnički dol 8
10000 Zagreb

tel. (besplatni): 0800/285252
(0800/BULAJA)

info@bulaja.com
www.bulaja.com

Urednik: Zvonimir Bulaja

Dizajn i prijelom: Bulaja naklada d.o.o.

Tehnička realizacija: Bulaja naklada d.o.o.

Oblikovanje naslovnice: Zvonimir Koščak

Za nakladnika: Zvonimir Bulaja

Pri pripremi ove elektroničke knjige uložen je maksimalni mogući trud i pažnja, te su svi uključeni materijali pažljivo kontrolirani, korigirani i testirani. Međutim, Bulaja naklada d.o.o. i autori ne mogu biti odgovorni za bilo kakve štete, izravne i neizravne, prouzročene upotrebom ove elektroničke knjige, odnosno pogreškama u tekstovima (nekompletni, netočni ili oštećeni podaci, greške pri unosu i slično).

Autorska prava na djela Ante Kovačića su istekla, i ona su sada

javno dobro koje se nesmetano može kopirati. Međutim, sva autorska prava na opremu knjige (rječnik, napomene, bilješka o piscu...) su pridržana.

ISBN: 978-953-328-202-2

© 2013. Bulaja naklada d.o.o.